

شاہ لطف اللہ قادری جو کلام

تحقیق و تصحیح

ڈاکٹر نبی بخش خان بلوچ

ثقافت کاتو حکومت سندھ

ﷺ

شاہ لطف اللہ قادریؒ

جو کلام

تحقیق ۽ تصحیح

ڈاکٹر نبی بخش خان بلوچ

ثقافت کاتو حکومت سندھ

ڪتاب جو نالو : شاه لطف الله قادريءَ جو ڪلام

تحقيق ۽ تصحيح : ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

ڇاپو : ٽيون 2010

تعداد : 1000 ڪاپيون

قيمت : سؤ روپيا

ڪمپوزنگ : لعل محمد قريشي

ڇپيندڙ : عريبه پبليڪيشنس ڪراچي 5210909

ڇپائيندڙ : ثقافت کاتي، حڪومت سنڌ

هن ڪتاب جا حق ۽ واسطا

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ وٽ محفوظ آهن

قيمت : 100 روپيا

Title of Book : Shah Lutf Allah Qadri Jo Kalam

Research By: Dr. Nabi Buksh Khan Baloch

Edition : Third 2010

Quantity : One Thousand

Composing : Lal Mohammad

Printer : Areeba Publications Karachi

Publisher : Culture Department, Govt. of Sindh

Price : Rs: 100

نوٽ: هي ڪتاب ڪلچر ڪتاب گهر، ويجهو ايم. پي. اي هاسٽل

سر غلام حسين هدايت الله (رود تي دستياب آهي).

فون نمبر: 021-9206073-9206144

فهرست

5	• ناشر طرفان
7	• مهاڳ
8	• مقدمو
51	• متن رسالي جو
54	• قسم اول: وحدت
62	• قسم ٻيو: سالڪن جو سلوڪ
68	• قسم ٽيون: چئن ڪلمن جي صفت
76	• قسم چوٿون: توحيد ۽ موحد
89	• قسم پنجون: عشق ۽ عاشقن جو حال
99	• قسم ڇهون: فقر ۽ فقير
131	• قسم ستون: پير، مرشد ۽ جوڳي
136	• منهاج المعرفة مان سنڌي بيت

ناشر طرفان

شاھ لطف الله قادري (1020-1090ھ) سنڌيءَ جي ڪلاسيڪي شاعري جي حوالي سان تمام وڏو نالو آهي. سندس ٻه ڪتاب ”سنڌي رسالي“ ۽ ”منهاج المعرفة“ تي سنڌ جي وڏي عالم، اديب ۽ پارکو تحقيق ڪري ترتيب ڏنو ۽ ان کي شاھ لطف الله قادري جو ڪلام جي عنوان سان سڀ کان پهريان انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي 1968ع ۾ شايع ڪيو. ڪتاب جو ٻيو ڇاپو 2004ع ۾ پڌرو ڪيو ويو. ڊاڪٽر بلوچ صاحب، لطف الله قادري جي ان ڪلام کي مڃين شاھ عنات جي ڪلام ۽ حضرت شاھ عبدالڪريم جي ڪلام جي بيتن جي ڪڙي قرار ڏنو آهي. ڪتاب ۾ ڊاڪٽر بلوچ صاحب جن جو لکيل مقدمو به وڏي اهميت جو حامل آهي، جو ان ۾ لطف الله قادري جي سوانح حيات ۽ شاعري تي عالمانه گفتگو ڪئي ويئي آهي.

ثقافت کاتي حڪومت سنڌ جي اها ڪوشش رهي آهي ته سنڌ جي تاريخ، آڳاٽي ادب، آثار قديمه ۽ ٻين اهم موضوعن تي ڪتاب شايع ڪري. ان کان علاوه اهي ڪتاب به ٻيهر ڇپرايا وڃن، جيڪي هن وقت مارڪيٽ ۾ موجود نه آهن. ثقافت کاتي طرفان گذريل ٻن سالن ۾ کاتي جي وزير، محترمہ سسئي پليجو جي هدايتن تي شاھ جو رسالو سچل سرمست جو رسالو شاھ

عبدالڪريم بلڙي واري جو ڪلام ۽ ڪلام گرهوڙي ٻيهر شايع
 ڪيا ويا آهن. ان رڳو تحت لطف الله قادري جو ڪالم شايع ڪيو پيو
 وڃي. اميد آهي ته پڙهندڙ اسان جي هن ڪوشش کي ساراهيندا.

شمس جعفر اڻڻي

سيڪريٽري

ثقافت کاتو، حڪومت سنڌ

مهاڳ

شاه لطف الله قادري (1020-1090ھ) جي ”سنڌي رسالي“ جو دستياب ٿيڻ ۽ پڻ سندس ٻئي ڪتاب ”منهاج المعرفة“ جو ملڻ سنڌي علم ادب لاءِ هڪ نيڪ فال آهي. انهن ٻن ڪتابن مان هٿ ڪيل ساڍن ٽن سون کن بيتن جو هيءُ آڳاٽو ۽ ناياب ذخيرو سنڌيءَ جي اساسي (ڪلاسيڪي) شاعري جي تاريخ کي روشن ڪري ٿو. مٿين شاهه عنات جو ڪلام، حضرت شاهه عبداللطيف کان فوري اڳ واري دور جو سرمايو آهي. لطف الله قادري جو رسالو ۽ بيت وري مٿين شاهه عنات جي ڪلام ۽ شاهه عبدالڪريم جي مثالي بيتن جي وچ واري ڪڙي آهن. شاهه لطف الله قادري جي بيتن جي اشاعت سان شاهه عبدالڪريم بلڪه قاضي قادن کان وٺي شاهه عبداللطيف جي دور تائين سنڌي اساسي شاعري جي ارتقاء ۽ عروج جي تاريخ روشن ٿئي ٿي.

سنڌ يونيورسٽي کي جس جڳائي جنهن جي اشاعتي پروگرام هيٺ هيءُ اهم ڪتاب شايع ٿي رهيو آهي. محترم شيخ محمد سومار (ساڪن بدين) جا وڏا احسان جو شاهه لطف الله جو ”سنڌي رسالو“ هٿ ڪري ڏنائين. حافظ احمد لاکي (ساڪن لڳ ميرپور بٺورو) جا قرب جو ”منهاج المعرفة“ وارو قلمي مجموعو بنده جي حوالي ڪيائين. محترم محمد طالب لوهار، ممتاز مرزا ۽ شيخ محمد اسماعيل پريس ڪاپي تيار ڪرڻ ۽ پروفن پڙهڻ جو بار پنهنجي ڌمي ڪيو. مسٽر غلام علي الانا ان جي ڇپائي جو انتظام ڪيو ۽ سنڌ يونيورسٽي پريس جي مئنيجر مسٽر اعجاز محمد صديقي ۽ محمد حسن بلوچ ۽ سندس ساٿي ڪمپازيٽرن، ڪتاب جي سهڻي ڇپائي ڏانهن توجهه ڏنو. بنده انهن سڀني صاحبن جو شڪر گذار آهي.

خادم العلم

نبي بخش

سنڌ يونيورسٽي حيدرآباد

25 ذوالحج 1387ھ

25 مارچ 1968ع

باسمه تعاليٰ

مقدمو

بيٽن جا سرچشما

شيخ المشائخ شاه لطف الله قادري جا هي ناياب بيت، سندس ٻن مکيه ڪتابن ”منهاج المعرفة“ ۽ ”سنڌي رسالي“ مان مليا آهن، جن جو احوال هيلينءَ ريت آهي:

منهاج المعرفة: سنه 1955ع ڌاري ڊاڪٽر پروفيسر نبي بخش قاضي کان مرحوم ڊاڪٽر عمر بن محمد دائودپوٽي کي ٻڌ هي ڪتاب مليو، جنهن جي آڌار تي ماهنامہ ”نئين زندگي“ سيپٽمبر 1958ع ۾ ڊاڪٽر صاحب مرحوم ”سنڌي قديم شاعري (شاه پٽائي کان اڳ)“ جي عنوان سان هڪ مضمون لکيو، جنهن جو مهاڳ هن طرح آهي:

”ٽيوي سال اتفاق سان عزيزم پروفيسر قاضي نبي بخش جي معرفت ”بيان العارفين“ جو هڪ نسخو مليو، جنهن سان گڏ لطف الله قادريءَ جو هڪ نادر فارسي ڪتاب ”منهاج المعرفة“ به شامل هو. جو هن سنه 1078 هجري ڌاري لکڻ شروع ڪيو، يعني شاه لطيف جي ولادت کان 34 ورهيه اڳي. منجهس قادري طريقي موجب 13 باب سلوڪ جا ڏنل آهن. هر هڪ باب جي آخر ۾ هڪ يا ٻه بيت سنڌيءَ ۾ ڏنل اٿس. اهڙا بيت ڪل 15 آهن جن مان هڪ ٽن ستن وارو، ڏهه چئن ستن وارا، ٻه پنج سٽا، هڪ ڇهه سٽو ۽ هڪ ست سٽو بيت آهي. انهن مان خبر پوي ٿي ته شاه ڪريم جي وفات کان ٿورو پوءِ سنڌي بيت ۾ ڪيتري نه قدر ترقي ٿي ويئي هئي.“

ڊاڪٽر صاحب پنهنجي مضمون ۾ فقط پنج بيت نموني طور ڏنا هئا، پر جيئن ته ”منهاج المعرفة“ هڪ آڳاٽو ڪتاب هو، بنده کي بيحد

اشتياق رهيو ته باقي بيت پڻ پڙهي شايع ڪجي، اتفاق سان ڊاڪٽر داؤد پوٽو صاحب سگهوئي پوءِ اسان کان جدا ٿي ويو ۽ راقم کي هن ڪتاب ڏسڻ جو موقعو نه مليو. جڏهن محترم ڊاڪٽر قاضي نبي بخش صاحب کان پڇا ڪيم ته ٻڌايائين ته: ”اهو قلمي ۽ ڪتاب ڏي. جي ڪاليج، حيدرآباد جي لئبرري جو هو ۽ مون ڊاڪٽر صاحب جن جي حوالي ڪيو هو، جو پوءِ وٽن ئي رهجي ويو.“

انهيءَ اميد تي ته من هي ڪتاب ڪٿان ملي وڃي، مسلسل ڳولا جاري رکي وئي. پنجن سالن بعد سنه 1963ع ۾ حافظ احمد لاڳي جي ڳوٺ (تعلقو ميرپور بٺورو) وڃڻ ٿيو، جتي سندس وڏن جي ڪتبخاني جا باقي بچيل ڪتاب ڏٺا ويا. حافظ احمد صاحب مهرباني ڪري هڪ قلمي جلد تحفي طور ڏنو، جنهن ۾ هيٺيان ڪتاب شامل هئا: 1- منهاج المعرفة، 2- نظم سنڌي (قافيه الف اشباع)، 3- ”رساله ميان سلامت رحمت الله عليه يعني شاهه عبدالڪريم صاحب بلري قدس سره“ يعني بيان العارفين (فارسي)، 4- فقه جو هڪ رسالو (فارسي)، 5- هڪ فارسي نظم. هن جلد جي هڪ ورق تي ”فداڻي نام محمد مدام ابراهيم“ جي سجع سان مالڪ ”حافظ ابراهيم ولد مرحوم مغفور عبدالوا.....“ جي مهر لڳل آهي ۽ پڻ هڪ آخري ورق تي ”بتاريخ سيزدهم روز دوشنبه ماه مبارڪ ذوالحج سنه 1202“ لکيل آهي. هن مجموعي ۾ ”منهاج المعرفة“ جملي 107 ورقن تي شامل آهي ۽ آخري ڪتابت جي تاريخ هن طرح ڄاڻايل آهي:

”تمت تمام شد نسخه منهاج المعرفة از تصانيف

شيخ لطف الله مرحوم قادري

وا از تحرير فارغ شد بتاريخ 14 ماه ربيع الاول سنه 1208 هجري

”رسالي ڪريمي“ جي آخري ڪتابن جي تاريخ ڄاڻايل ڪانهي، پر ٻئي ڪتاب لڳ ڀڳ ساڳئي وقت جا لکيل ٿا ڀانئجن. ڊاڪٽر داؤد پوٽي مرحوم کي قاضي نبي بخش وٽان جيڪو قلمي نسخو مليو هو، تنهن ۾ پڻ ”منهاج المعرفة“ ۽ ”رسالو ڪريمي“ ٻئي شامل هئا، مگر ”منهاج المعرفة“ وارو متن غالباً ناقص هو ڇاڪاڻ ته ڊاڪٽر صاحب جي لکڻ موجب ان ۾

جملي ”13 باب سلوڪ جا“ ۽ ”سنڌي بيت ڪل 15“ هئا. اسان جي آڏو جيڪو قلمي نسخو آهي، تنهن جي مقدمي مان ظاهر آهي ته مصنف هي ڪتاب ايڪيهن بابن ۾ جوڙيو ۽ ان ۾ ڪم از ڪم ويهه سنڌي بيت موجود آهن. (1) جي اسان ”سنڌي رسالي“ جي پويان ضميمي طور ڏنا آهن. (2)

سنڌي رسالو: ”منهاج المعرفة“ جي ملڻ بعد وڌيڪ آسرو ٿيو ته شايد هن بلند پايي عالم ۽ عارف جا ڪي ٻيا ڪتاب پڻ دستياب ٿين، انهيءَ ڪري وڌيڪ ڳولا جاري رکي وئي. سنه 1964ع ۾ اسان جي ساٿي ۽ سڄڻ شيخ محمد سومار صاحب (ساکن بدين) هڪ سنڌي قلمي جلد مطالعي لاءِ موڪليو جو ظاهر ۾ فقه جو ڪتاب ٿي لڳو ڇاڪاڻ ته ان جي شروع کان وٺي ڳچ حصي تائين سرسري نظر ڪندي فقهي مسئلن ۽ ٻين ديني حڪمن ۽ هدايتن جو ٿي ذڪر نظر ٿي آيو. ان کانسواءِ غلام محمد مزين (حجام) جنهن جي مطالعي هيٺ هيءُ ڪتاب رهيو، تنهن پڻ مٿئين ورق تي نيري مس سان هيٺين عبارت لکي ڇڏي آهي:

”تذڪرة الطالبين سنڌي فقه قلمي آهي“

جوڙيل مخدوم مولوي عبدالله مقتدي مولوي

مرحوم محمد هاشم صاحب رحمت الله عليه نٿي يعني نگر واري جو

غلام محمد مزين“

هن جلد جي منڍ وارا اصولڪا سڀئي ورق سلامت نه هئا، مگر باقي

بچيل ورقن تي شروع کان آخر تائين ميان غلام محمد مزين نيريءَ مس سان هڪ کان وٺي 227 تائين صفحا هڻي ڇڏيا هئا.

فراغت ۾ بنده جڏهن تفصيل سان هن قلمي جلد جو مطالعو ڪيو ته

معلوم ٿيو ته هيءُ فقط هڪ ڪتاب ناهي مگر هيٺين منظوم سنڌي ڪتابن

1- باب نمبر 1، 2، 3، 4، 5، 6، 9، 10، 11، 12، 13، 14، 15، 16، 17، 18، ان هر هڪ جي آخر ۾ هڪ سنڌي بيت ڏنل آهي. بابت نمبر 19 ۾ به بيت (وچ ۽ آخر ۾) آهن، باب نمبر 20 ۾ ڪو به بيت ڪونهي ۽ وري باب 21 جي آخر ۾ به بيت ڏنل آهن، موجوده نسخي ۾ باب نمبر 7 ۽ 8 غالباً ناقص آهن ۽ ٿي سگهي ٿو ته ٻئي ڪنهن به نسخي ۾ انهن بابن هيٺ ۽ پڻ باب نمبر 20 هيٺ ڪي بيت موجود هجن.

2- ڏسوهيٺ صفحو 136

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي اوتى قلبه بيب الخمار فهاك بنور معرفته واحترق صدور العاتق قيا من بهار حبه
والصلوة على منبه حوره الزهراء عا بها اجمعين لا بعد اعلموا ان شرفكم الله تعالى شرف لانه كرم روزگار
خاتمه به بنور حق كه شسته كه ان شاء الله تعالى در بيان طريق الهيم چند رسا ندنم و اين كه ريزد در اين
دانه اعراس ان كم گم نيا كه باين تفصيلات علميائينند لهذا اين فقير اعظم الحمد لله تعالى
چند خزان كشفينه در اين مضمون بيانده ام چه بزرگم آوردن نسخ جديده در بيان فرق از
از بران انكه تا روند كان اين راه و طالبان خاص الله از حلاله آن عظيم و لذت يابنده
و رغب و مائت بخير تعالى شوند و اين رساله به منبر المعرفه نام نهاده شد و آغاز
و در ششمه اساميه چنانچه اهل طبع ميگويد در دفتر آن نشدم كه چراي ندم و نهاده
تا به استند كه روش چو خورشيد پيديم از خرد بدم اين ندايد و چنانچه معرفت
ره راست تر شد و اين رساله در كلوك مانده ميزانست و كتاب ديگر شرفه ال ذكرين
كه تصنيف اين حقير است آن مانند كافيه است كه فخر بنهم عا و در يك انشا را بنام

عالم

’منهاج المعرفة‘ جي شروع وارو صفحو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 اَللّٰهُمَّ عَالِمُ قَدْرِي سَاعِي سَبَّاحُ جَاءُ
 تَهْمُرُ تَيَّارُ يَدُ تَرْجُمُهُمْ وَهَارُ يَدُ تَرْجُمُهُمْ وَارِدُ
 نَكْوُ كَرِي يَانُ وَرَنْدِي جَهْلِي تَرْجُمِي
 اِتْ لَهِي جَهْلِي سَيِّكُهُمْ كِي نَكْوُ كَرِي تَرْجُمِي
 جَنُ كَرِي تَنُ كَرِي يَانُ وَرَنْدِي وَبَاوُ شَاهُ
 سَبَّ هَلَنُ حَكْمُ تَهْمِي يِي شَارُ فُحْ رَكْرَكِي سَاهُ
 كُو ذَا كُو رَسَالُو اِي فُقِيرُ جَوْرِي يِي تَنُ
 قَهْوِي سِنْدِي وَارِي سَهْلُو جَنُ ابُو جَنُ
 پَارِجِي بُوِي كَرِي سِيكَاهُ اِي سِيكَاهُ
 لُطْفُ اللّٰهِ جِي لِي بِيكَاهُ وَرَسَالُو سِيكَاهُ
 سَارِي شَامِلُ سُو كُو مَتِي سَيِّكُهُمْ
 قَسْمُ يَهْمِي وَنَجْمُ وَحَدَّثُ دَرْجِي تَرْجُمِي
 بُو سُرُو كِي سَالِي كِي تَسُو مَنِي صِفَتُ
 يِي كَرِي تَسُو مَنِي تَسُو مَنِي تَسُو مَنِي

جو کئی ملک اس قدر دیر نہ پھیرے سماعتِ راستہ
 اُن اندر نہ پھیرے اللہ جی کا آدیسینِ اخیر
 پسو جو کثیرا فقیر و چین نہ تائینا کا پری
 مہل کی محسوس نہ پھیرے جانا جو کیرین
 اوہ آگے کر لے لے دے پیر مرثا پست
 نہ سنے سنار سی لکھی توئی وہ تو بار
 واحد و میرا کین بن پر پانچہ
 پیر کی لکھی و کایو کا پری
 جی اندر نہ آتے اللہ جو کیرین نہ تائینا
 تان کے ڈوہرے کتبے جانک و پھیرے
 اُن مجھو کین شمع و نالو کا لکھی کا پری
 و پکا سی ایمان سی جی گہری گہری واپ
 لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ

این لکھی لے سندھی دستخط
 شاہ لطف الله قادری صاحب
 قادیان

۽ رسالن تي مشتمل هڪ مجموعو آهي. 1- متفرقه عبارتون (پهريان چار صفحا)، 2 تذڪرة الطالبين مخدوم عبدالله جو (ص 5-134) 3- ”جهل حديث“ (ص ص 135-155) 4- عقيقه باب سمجهاڻي (ص 156-163) 5- بدعتن خلاف هدايت نامو (ص ص 163-194) 6- درود حاضري پڙهڻ جي تربيت (ص 194-200) 7- نبي ﷺ جن جي شان ۾ شيخ عبدالنبي جي عربي قصيدي جو منظوم سنڌي شرح جوڙيل محمد صلاح جو. 8- بيتن ۾ سنڌي رسالو هن ”مجموعي“ وارو. اهو آخري ڪتاب ٿي شاه لطف الله قادري جو رسالو هو. جنهن جو دستياب ٿيڻ نهايت نڪ فال هو.

هيءُ ”سنڌي رسالو“ هن قلمي مجموعي ۾ (غلام محمد مزين طرفان لڳايل صفحن مطابق) صفحي 241 کان شروع ٿي صفحي 327 تي ختم ٿئي ٿو يعني ته جملي 87 صفحن ۾ سمايل آهي، مگر غور سان مطالعو ڪندي معلوم ٿئي ٿو ته صفحي 318 بعد ڪي ورق نڪري ويا آهن. صفحي 318 جي پڇاڙي ۾، نشان طور ٻئي لاڳيتي (صفحي 319) جو پهريون لفظ ”تيلاه“ ڄاڻايل آهي، مگر صفحي 319 تي اهو لفظ موجود نه آهي. رسالي جي بابن مان ”قسم ڇهين“ هيٺ اهي ورق ڪٽل آهن. ”قسم ڇهين“ جي شروع ۾ ڄاڻايل آهي ته هن جملي ۾ هڪ سؤ ٻاھٽ بيت، مگر موجوده متن ۾ فقط 115 بيت آهن: يعني ته 47 بيت ڪٽل آهن. ڪاتب جي لکڻي موجب هر صفحي تي 3 يا 4 بيت لکيل آهن ۽ انهيءَ حساب سان غالباً 12 صفحا يا 6 ورق ڪٽل آهن.

”سنڌي رسالي“ جو هيءُ متن ڪنهن ٻئي قلمي نسخي تان ”الھڏني بن ابراهيم“ نالي ڪاتب، سيد قادر ڏني شاه لاءِ اُتاريو. رسالي جي ستن ”قسمن“ (بابن) مان هر هڪ ”قسم“ جي شروع ۾ مصنف طرفان بيتن جو تعداد ڄاڻايل آهي. برسواءِ پهرئين ”قسم“ جي ٻين ڇهن ئي ”قسمن“ هيٺ بيتن جي ڄاڻايل تعداد ۽ هن قلمي نسخي ۾ موجود بيتن جي تعداد ۾ فرق آهي.⁽¹⁾

ان مان ظاهر آهي ته نسخن جي نقل در نقل ۽ پڻ شايد ورقن جي

هڪ جاءِ تان ٻي جاءِ تي مٿ ست يا ضايع ٿيڻ سببان اهو فرق واقع ٿيو آهي.

رسالي جي ڪاتب جيڪا صورتخطي استعمال ڪئي آهي، تنهن ۾

حرفن ۽ ڪن لفظن جون صورتون ائين آهن جيئن هيٺ ڏنڪين ۾ ڏنل آهن:

حرف: ب (ب)، پ (پ)، ت (ت)، ٺ (ٺ)، ٺ (ت)، پ، ت، ٺ، ج ۽ ج
(ج)، ڇ (ڇ)، جه (ج)، ڙ (ڙ)، ڍ (ڍ)، ڏ (ڏ)، ڙ (ڙ)، ڦ (ڦ)، ڪ،
گ، ڳ، گ، ڳ، ڳ (ن)

لفظ: ”هن“، ”هين“ ۽ ”هون“ جي اچار ڪي (هر) لکڻ سان ادا ڪيو ويو آهي.

مثلاً مذهن (هذه)، اتاهين (اتاهه)، جهون (جهه)، جيهه، تيهه،

ڪيهه، ڪي ڪاتب (جهه، تها، ڪها) ڪري لکيو آهي. ويو رهيو

آيون. وغيره الفاظ ”ي“ جي بدران ”ء“ سان لکيا اٿس. (وٿو رهئو

آئون = ڪين آيو، وٿن آيو). ”امڙ“ ڪي (امن) ۽ ”ماڙهو“ ڪي (مارو)

ڪري لکيو اٿس.

ڪاتب طرفان رسالي جي آخري ڪاتب جي تاريخ ڏنل ڪانهي،

مگر هن نسخي جي انهيءَ صورتخطي جي بناء تي ڪافي وثوق سان چئي

سگهجي ٿو ته ڪاتب الهڏني اهو نسخو موجوده صورتخطيءَ جي رائج ٿيڻ

(اندازاً 1860) کان اڳ لکيو ۽ ٿي سگهي ٿو ته هي نسخو اڄ کان ڏيڍ يا پوڻا

ٻه سؤ سال کن اڳ جو لکيل هجي.

سوانح حيات

شاه لطف الله قادري جي سوانح بابت هن وقت تائين ڪا خاص

تفصيلي معلومات حاصل نه ٿي سگهي آهي، مگر خوش بختي سان سندس

ٻه ڪتاب ”سنڌي رسالو“ ۽ ”منهاج المعرفة“ موجود آهن، جن مان ظاهر آهي

ته هو هڪ اهل دل عالم ۽ صوفي، پنهنجي وقت جو وڏو شاعر ۽ سنڌي زبان

جو خادم هو.

”سنڌي رسالي“ جي خاتمي تي، ڪاتب کيس ”شيخ المشائخ شاهه

لطف الله قادري رحمت الله عليه ساکن اگام“ ڪري لکيو آهي⁽¹⁾ اهو اهيچان

سندس سوانح جي سلسلي ۾ نهايت قيمتي آهي. ”اگام“ مان مراد يقيني طور

”اگهر“ آهي: ان نالي سان سنڌ ۾ هڪ ”اگهر“ جو ڳوٺ هو جو نئي شهر کان تي ڪوه پري هو ۽ سنه 1153ھ ۾ موجوده هو.⁽¹⁾ ٻيو سنڌ جو تاريخي ۽ قديم شهر ”اگهر ڪوٽ“ يا ”اگهاماڻو“ آهي، جنهن جا آثار حيدرآباد کان 20-25 ميل کن ڏکڻ اوڀر طرف تعلقي ماتلي ۾ واقع آهن.

”منهاج المعرفة“ سان لاڳيتو شامل شاھ ڪريم جي رسالي (بيان العارفين) جي قلمي نسخي جي حاشيي تي ڪنهن لکندڙ ٽن جدا جاين تي ”منهاج المعرفة“ مان عبارتون نقل ڪيون آهن ۽ هرجاء تي مصنف جونالو ”شيخ لطف الله تتئي“ يعني ”نتوي“ ڪري لکيو آهي. ٻئي هڪ پوئين ورق تي ”منهاج المعرفة“ مان عبارت نقل ڪندي مصنف جونالو شيخ لطف الله قادريءَ پڻ لکيو اٿس. انهن عبارت ۾ مان هڪ گمان اٿي ٿو ته شايد شاھ لطف الله قادري نتئي جي پرواري ڳوٺ ”اگهر“ جو هجي، نتئي واري انهيءَ قريبي نسبت سببان ڪيس ”نتوي“ پڻ سڏيو ويو هجي. مگر اهڙي گمان جي خلاف ٻيا دليل اٿن ٿا جي ان کي رد ڪن ٿا: اول ته فقط مير علي شير قانع تحفت الڪرام ۾ انهيءَ ”اگهر ڳوٺ“ جونالو ضمناً ڪنيو آهي، مگر ان جي ٻي ڪا مشهوري بيان ٿيل ڪانهي. جيڪڏهن شاھ لطف قادري ”اگهر ڳوٺ“ يا ”نتئي“ جو هجي ها ته مير علي شير قانع کان گجهو نه رهي ها. قانع جي تصنيفن ۾ ”لطف الله“ نالي جن به بزرگن جو ذڪر آيو آهي، سي شاھ لطف الله قادري کان مختلف معلوم ٿين ٿا. مير علي شير قانع، تحفة الڪرام (سنڌي ترجمو ص 558) ۾ ”ميان لطف الله مدرسو“ (نتوي) جو ذڪر ڪيو آهي، جو ”هڪ مرد ڪامل، پنهنجي وقت جو مشهور جامع العلوم ۽ زماني جو وڏي ۾ وڏو عالم هو.“ مقالات الشعراء“ ۾ ”لطف الله ڪتابي“ جو مختصر ذڪر آهي (ص 838) جو سال 1150ھ کان پوءِ به زنده هو، ٻي جاءِ (ص 694) تي ”لطف الله نالي فارسي شاعر جونالو ملي ٿو مگر اهي مڙهي بزرگ شاھ لطف الله قادري کان سواءِ ڪي ٻيا هئا.

زياده قرين قياس ائين ئي معلوم ٿئي ٿو ته شاھ لطف الله قادري، سنڌ جي مشهور ۽ قديم تاريخي شهر ”اگهر ڪوٽ“ جو هو جوڏهين صدي

هجري ۾، بلڪ ان کان اڳ عالمن، صوفين ۽ درويشن جو مرڪز بنجي چڪو هو. خصوصاً ڏهين صدي جي پوئين اڌ ۾ مشهور ولي مخدوم اسماعيل سومري (وفات 996 هـ) ۽ سندس همعصر عالمن ۽ بزرگن پنهنجي علمي ۽ روحاني فيض سان اگهر ڪوٽ کي نوازيو جنهن ڪري هتي وڏا مدرسا قائم ٿيا، جن ۾ مشهور عالمن پڙهايو اهي درسگاهون ۽ بزرگن جون درسگاهون 12 صدي هجري تائين وڏي اوج تي رهيون. ”شاھ لطف الله“ جي تعليم ۽ تربيت اگهر ڪوٽ جي انهن ئي اعليٰ درسگاهن ۾ لائق استادن جي زير نظر ٿي.

ساڳئي وقت اگهر ڪوٽ ”سهروردي“ توڙي ”قادري“ طريقن جي بزرگن جي فيض ۽ هدايت جو پڻ مرڪز هو، جن پنهنجي زندگي کي عوام جي اخلاقي تربيت ۽ روحاني خوشيءَ لاءِ وقف ڪري ڇڏيو هو. حضرت غوث الثقلين عبدالقادر جيلاني جي اولاد مان ابوالمناقب شيخ جمال الدين عبدالله جي مريدن مان حضرت شيخ اسحاق بن سلطان بن بهلول قادري، اگهر ڪوٽ ۾ سڪونت اختيار ڪري اتي قادري طريقي جي دائري کي وسيع ڪيو هو. سندس وفات پڻ اگهر ڪوٽ ۾ ئي ٿي ⁽¹⁾ قادري طريقي جي فيض جا اهي سرچشما جاري هئا، جو شاھ لطف الله پڻ انهن مان سيراب ٿي ”قادري مشرب“ اختيار ڪيو ۽ ”قادري“ نسبت سان مشهور ٿيو.

شاھ لطف الله پنهنجي تعليم جي تڪميل بعد راه طريقت ڏانهن مائل ٿيو ۽ قادري طريقي سان وابسته ٿيڻ کانپوءِ پنهنجي علمي فضيلت ۽ ذاتي بزرگي جي ڪري هو قادري طريقي جي ”مرشد“ ۽ ”شيخ“ واري منزل تي پهتو. اهو جواني بعد سندس حياتيءَ جو پويون دور هو ۽ ان وقت ٻين کي سمجھائڻ خاطر عملي طور سلوڪ ۽ طريقت جي راه روشن ڪرڻ شروع ڪيائين. انهيءَ سلسلي ۾ اول ڪتاب ”تحفة السالڪين“ لکيائين. ڪجهه عرصي بعد ٻيو ڪتاب ”منهاج المعرفة“ سنه 1078 هـ ۾ لکڻ شروع ڪيائين. جنهن جي مضمون ۽ معيار مان توڙي خود مصنف جي مقامي مان ائين معلوم ٿئي ٿو ته هن اهو ڪتاب ورهين جي وسيع مطالعي ۽ راه سلوڪ جي گهري ڄاڻ بعد لکيو. گمان غالب آهي ته اهو ڪتاب هن پنهنجي زندگيءَ

جي پنجاهه سئو سالن جي پختي تجربي ۽ علم تصوف جي تجزيي بعد تصنيف ڪيو. انهيءَ گمان موجب سندس ولادت اندازاً 1020 هـ (1611ع) ڌاري قرار ڏيئي سگهجي ٿي. ٽيون ڪتاب ”سنڌي رسالو“ جو غالباً پنهنجي فارسي ڪتاب ”منهاج المعرفة“ کان پوءِ خاص طرح سنڌي خواندن جي سهوليت خاطر لکيائين. انهيءَ جي معنيٰ ته شاهه لطف الله قادري 1075 هـ کان پوءِ پڻ گچ عرصو زنده رهيو ۽ سندس رشد و هدايت سببان ڪيس ”شيخ المشائخ“ تسليم ڪيو ويو جيئن ته ”سنڌي رسالي“ جي ڪاتب پڻ ڪيس ”شيخ المشائخ“ جي انهيءَ اعليٰ لقب سان ئي ياد ڪيو آهي. جيڪڏهن سنه 1078 هـ بعد ڏهه ٻارهن سال وڌيڪ جيئرو رهيو هجي ته سندس وفات اندازاً 1090 (1679ع) ڌاري ٿي هوندي.

تصنيفون:

سلوڪ ۽ راهه طريقت جي اشارن ۽ اهڃاڻن، منزلن ۽ مشاهدن جي وضاحت ۽ سمجهاڻن خاطر شاهه لطف الله قادري جيڪي ڪتاب تصنيف ڪيا، تن مان ٽن جا نالا معلوم آهن جن مان ٻه موجود آهن:

تحفة السالڪين:

هيءُ غالباً پهريون ڪتاب هو جو علم سلوڪ ۽ راهه طريقت بابت تصنيف ڪيائين. هيءُ ڪتاب في الحال دستياب نه ٿي سگهيو آهي، مگر ان بعد جو ٻيو ڪتاب ”منهاج المعرفة“ لکيائين تنهن ۾ ”تحفة السالڪين“ جو ذڪر موجود آهي. مصنف پاڻ ”منهاج المعرفة“ جي مقدمي ۾ ڄاڻائي ٿو ته: علم سلوڪ ۾ ڪتاب ”منهاج المعرفة“ ائين آهي جيئن ڪتاب ”ميزان“ ۽ هن حقير جو (هن کان اڳ) تصنيف ڪيل ڪتاب ”تحفة السالڪين“ ائين آهي جيئن ڪتاب ”كافيه“⁽¹⁾ علم صرف جي مطالعي لاءِ ڪتاب ”ميزان“ نسبتاً آسان آهي ۽ انهيءَ ڪري شروع ۾ پڙهايو ويندو آهي. ابن حاجب جو لکيل ڪتاب ”كافيه“ آخر ۾ نحو جي مطالعي لاءِ پڙهايو ويندو آهي. مگر ان ۾ نحو جا قاعدا بالڪل اختصار سان بيان ٿيل آهن جنهن ڪري ان کي سمجهڻ لاءِ شرحون لکيون ويون آهن.

”منهاج المعرفة“ جي ويهين باب هيٺ سلوڪ ۽ طريقت جي هڪ سو چوراسي منزلن جي مختصر طور ذڪر ڪرڻ بعد پڻ مصنف لکي ٿو ته: ”اي عزيز! ڇا تہ فقير (مصنف) هن رسالي (منهاج المعرفة) ۾ فقط راه جي منزلن جا نالا لکيا آهن. هن رسالي ۾ انهن جي حقيقت ۽ انهن جي تفصيل لکڻ مصلحت جي موافق نه هو، انهيءَ ڪري ان کان پرهيز ڪيو ويو البتہ جيڪي ڪجهه مصلحت جي موافق هو سو (هن کان اڳ) ڪتاب ”تحفة السالڪين“ ۾ لکيو ويو آهي.“

مطلب ته ”تحفة السالڪين“ سلوڪ بابت ”منهاج المعرفة“ کان وڌيڪ مختصر ۽ ڳوڙهو ڪتاب آهي.

منهاج المعرفة:

هيءُ ڪتاب ”منهاج المعرفة“ يعني ”معرفت الاهي جو دستور“ تصور جي سلسلي ۾ هڪ معياري ڪتاب آهي. وقت جي رواج موجب هيءُ خالص علمي ڪتاب فارسيءَ ۾ لکيل آهي. منجهس جملي 21 باب آهن. اصل ڪتاب جو فارسي مقدمو هن طرح آهي:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي اشرف قلوب العارفين بنور معرفة و احترق صدور العاشقين بنار محبه والہ صلوة علي نبیہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعين. اما بعد! علموا اشرفکم الله تعالیٰ شرف لقاءہ کہ روزي در خاطر اين فقير حقيير گذشت کہ سالکان سابق در بيان طريق الهيہ چند رسائل تدوين کردند و در اين دامن آخر الزمان کم کسانی کہ باين تفصيل عليا مي رسند - لهذا اين فقير اضعف العباد لطف الله قادري چند سخنان کشفیہ را در اين مضمون بيان نموده بزيير قلم آورد نسخه جديد در بيان طرق ازو بساخت از براي آنکہ تا روند گان اين راه و طالبان خاص الہ از مطالع آن حظي ولذتي يا بند و راغب و مائل بخداي تعالیٰ شوند و اين رسالہ ”منهاج المعرفة“ نام نہادہ شد و آغازوي در سنہ 1078 سال شد چنانچہ اهل طبع مي گوید- قطعہ⁽¹⁾

در فکر آن شدہ کہ مر اين نسخه را بود

تاريخ ابتدائي ڪه روشن چئون خور شود

پر سيدم از خرد بدلمر اين ندا بداد

منهاج معرفت ڪه ”رهي راست پر“ شود (1)

و اين رساله در علم سلوك مانند ”ميزان“ است و ڪتاب ديگر ”تحفة السالڪين“ ڪه تصنيف اين حقير است آن مانند ”ڪافيه“ است ڪه فهميده بفهم عاقل را يڪ اشاره بس- اما طالب بايد ڪه اين رساله فقير بسيار مطالع ڪند و تدبر و تامل دور نمايد يا واقف بر حقائق و اسرار گردد و از منازل و مقامات و معاملات رانيڪ آگاه بود و حقائق و دقائق سالڪان و صوفيان بطريق اجمال و تفصيل بفهمد و واقف پر ڪنه آن شود- و الله الموفق والمعين و اليه المرجع والمعاد

مقدمي پر ڪتاب جي لکڻ جو سبب يا مقصد مصنف هن طرح بيان ڪيو آهي ته ”فقير (مصنف) جي دل ۾ خيال آيو ته اڳين سالڪن طريقه الهيه (راه الاهي) بابت ڪيترائي رسالا لکيا آهن، مگر هن آخر زمان ۾ ڪي ٿورا آهن جي انهيءَ معياري تفصيل ڪي بهجي سگهن. انهيءَ ڪري هن فقير ضعيف ترين ٻانهي، لطف الله قادري هن سلسلي ۾ ڪشفي اقوال قلمبند ڪري ”طريقت“ بابت هڪ نئون رسالو تيار ڪيو انهيءَ لاءِ ته هن راهه جا سالڪ ۽ الله جا خاص طالب ان جي مطالعي مان حظ ۽ سرور حاصل ڪن ۽ الله تعاليٰ ڏانهن راغب ٿين.“

”شريعت، طريقت، حقيقت، معرفت بابت ڪتاب جي چوٿين باب هيٺ لکي ٿو ته: ”اي عزيزا هن فقير (مصنف)، اهل الله جي لکيل ڪتابن جو سالن جا سال مطالعو ڪيو ۽ انهن تي گهڻو ڪي غور ۽ فڪر ڪيو: تمام گهڻي ڪوشش سان سندن قولن ڪي علم جي ترازو ۾ توريو ۽ انهن تي وڏو ويچار ڪيم، ۽ ظاهري توڙي باطن جي لحاظ سان جا نظر ممڪن هئي ان ۾ ڪوتاهي ڪانه ڪيم، انهيءَ لاءِ ته سندن ڪلام جو ماحصل معلوم ٿئي ۽

1- اصل ۾ بي توڙي چوٿين مصرع ۾ ”شده“ آهي. ”رهي راست پر“ ماده مان سنه 1078 هه ملي ٿو اسان جي رفيق بزرگوار سنڌ يونيورسٽي جي پروفيسر ڊاڪٽر غلام مصطفيٰ خان پنهنجي طرفان ”منهاج المعرفة بالطف الله“ (1078) مادو تجويز ڪيو جو نهايت دلچسپ ۽ موزون آهي.

مول مقصد سمجھ ۾ اچي.

انهن عبارتن مان ظاهر آهي ته شاه لطف الله سالن جا سال علم طريقت جو گهرو مطالعو ڪيو ۽ انهيءَ سلسلي ۾ اڳين بزرگن جي ڪتابن ۽ قولن تي وڏو ويچار ڪيائين. ”باب پنجين“ جي آخر ۾ ڏنل سندن سنڌي بيت (1) ۾ ”دقيق“ ۽ ”طريق“ جي اصطلاحن جي استعمال مان گمان نڪري ٿو ته علم سلوڪ جي سلسلي ۾ شايد احمد رومي جي معياري ڪتاب ”دقائق الطريق“ تائين سندس نظر هئي. (2)

اٺين معلوم ٿئي ٿو ته شاه لطف الله جي دور (11 صدي) ۾، سنڌ ۾ ڪن ڪم علم بلڪ جاهل شخصن پاڻ کي ”صوفي“ سڏائڻ شروع ڪيو ۽ بنا سوچي سمجهي اڳين بزرگن جا قول ۽ ڪلام پنهنجن مقصدن خاطر دليلن طور استعمال ڪرڻ لڳا. شاه لطف الله هڪ باعمل عالم ۽ صاف دل صوفي هو، تنهن کي اهڙن دعويدارن جا افعال ۽ اعمال ڏسي کيس صدمو پهتو. ”باب چهين“ هيٺ اهڙن ”جاهل صوفين“ کي ننڍيو اٿس ته: ”جاهل صوفي دين جا چور مسلمانن کي لتيندڙ آهن.“ ”منهاج المعرفة“ انهيءَ لاءِ لکيائين ته سلوڪ ۽ معرفت بابت صحيح شعور پيدا ٿئي ۽ اڳين ولين ۽ درويشن جي قولن کي صحيح طور سمجهيو وڃي. انهيءَ تصنيف مان سندس مقصد محض اصلاح هو، پر پنهنجي وسيع مطالعي، صاف ذهن، سنجيده فڪر، سهڻي استدلال ۽ اسلوب بيان ۾ ايجاز ۽ اختصار سان ”سلوڪ ۽ طريقت“ بابت هڪ اعليٰ ۽ معياري ڪتاب لکي ڇڏيائين. بيشڪ ”منهاج المعرفة“ سنڌ جي هن اهل دل عالم ۽ صوفي طرفان معنوي ۽ نظرياتي لحاظ سان تصوف ۽ طريقت بابت هڪ يادگار تصنيف آهي.

شاه لطف الله قادري پنهنجي هن معياري ۽ مفصل ڪتاب کي

1- ڏسو صفحو 137 بيت (5)

2- مولانا رومي جي مثنوي توڙي سندس خليفي احمد رومي جو ڪتاب ”دقائق الطريق“ غالباً سنڌ ۾ آڳاٽي وقت کان وٺي عالمن ۽ بزرگن جي مطالعي هيٺ رهيا. اهوئي سبب آهي جي ”دقائق الطريق“ جا قلمي نسخا سنڌ ۾ محفوظ رهيا. بنده راقم وٽ هن ڪتاب جو هڪ اوائل ۽ اعليٰ نسخو موجود آهي ۽ پڻ محترم ڊاڪٽر نبي بخش صاحب قاضي کي رهڙي مان هڪ نسخو دستياب ٿيو آهي.

وقت جي علمي مذاق مطابق فارسيءَ ۾ لکيو. مگر ان جي تصنيف وقت کيس اهو پڻ احساس ٿيو ته جيڪر سلوڪ جي انهن معنوي نڪتن کي سنڌيءَ ۾ پڻ سمجهايو وڃي ته هوند اهو فيض وڌيڪ عام ٿئي. انهيءَ احساس ۽ جذبي هيٺ گهڻو ڪري ڪتاب جي هر هڪ باب ۾ هڪ يا ٻه سنڌي بيت ڏنائين، جن ۾ ان بابت هيٺ بيان ٿيل سلوڪ جي مرڪزي مفهوم کي جامع نموني ۾ ادا ڪيائين. ”منهاج المعرفة“ ۾ جملہ ايڪيهه باب آهن ۽ اسان وٽ جيڪو قلمي نسخو آهي تنهن ۾ پهرئين کان وٺي ڇهين باب تائين ۽ وري نائين کان ارڙهين باب تائين هر هڪ جي آخر ۾ هڪ سنڌي بيت ڏنل آهي. اوڻويهين باب ۾ ٻه بيت ڏنل آهن: يعني ”منهاج المعرفة“ جي هن قلمي نسخي ۾ جملي ويهه سنڌي بيت موجود آهن. مگر هن قلمي نسخي ۾ ستين ۽ اٺين باب وارو متن سڄو سالر موجود ناهي ۽ گمان غالب آهي ته وڌيڪ ڪنهن صحيح نسخي ۾ انهن بابن هيٺ پڻ سنڌي بيت ڏنل هجن. پر موجوده نسخي ۾ ويهون باب سڄو موجود آهي مگر ان ۾ سنڌي بيت ڏنل ڪونهي، ٿي سگهي ٿو ته اصل نسخي ۾ هن باب هيٺ پڻ ڪو بيت موجود هجي. انهيءَ لحاظ سان ”منهاج المعرفة“ ۾ ايڪيهه کان وٺي ٽيوهين بيتن تائين هجڻ جو گمان نڪري ٿو. ”منهاج المعرفة“ 1078هه ۾ لکيو ويو ۽ ايتري آڳاٽي تصنيف ۾ ايترن سنڌي بيتن جو موجود هجڻ ان کي سنڌي شعرو نظر جي تاريخ جو هڪ اهم ماخذ ثابت ڪري ٿو.

سنڌي رسالو: چئي نٿو سگهجي ٿو ته شاهه لطف الله قادريءَ هي رسالو ڪڏهن جوڙيو، پر گمان غالب آهي ته ”منهاج المعرفة“ جي تصنيف بعد سگهوئي هي رسالو جوڙيائين. ”منهاج المعرفة“ جوڙڻ وقت کيس سنڌيءَ ۾ سلوڪ جي نڪتن سمجهاڻڻ جو پورو احساس هو جو مختلف بابن هيٺ سنڌي بيت شامل ڪيائين. غالباً اهي بيت پڙهندڙن وٽ نهايت مقبول پيا ۽ شاهه لطف الله وٽ وڌيڪ محسوس ڪيو ته جيڪر سلوڪ جا جملي اهم نڪتا سنڌي بيتن ۾ بيان ڪيا وڃن ته هوند پنهنجي مادري ٻوليءَ ۾ گهڻن کي سولائي سان سمجهه ۾ اچي سگهن: انهيءَ ڪري عمداً ۽ ارادتاَ ۽ وڏي چاهه ۽ ڪوڏ مان ويهي سنڌي بيتن ۾ هيءَ رسالو جوڙيائين. رسالي جي

مقدمي ۾ ڏٺيءَ جي ساراھ بعد، رسالي جوڙڻ واري انهيءَ مقصد کي هن طرح کولي بيان ڪيو اٿس تہ:

ڪوڏا ڪٿو رسالو ايءَ فقير جوڙي بيتن
تہ هوءَ سنڌي وائي سَهلو بجهڻ اڀوجهن
پاهنجي ٻولي ڪري سگهائين اي سڪن
لطف الله چئي، لئي پيو ور سڪن ۽ پڙهن

”منهاج المعرفة“ ۽ ”سنڌي رسالي“ جي ڀيٽ مان ظاهر آهي تہ ”سنڌي رسالو“ ”منهاج المعرفة“ جو لفظي يا معنوي ترجمو ڪونهي پر جدا طور هڪ مستقل تصنيف آهي. جيتوڻيڪ ٻنهي جو مکيه مضمون توحيد ۽ طريقت آهي، مگر فڪر ۽ معنيٰ جي لحاظ سان ”رسالو“ وڌيڪ جامع آهي. ”منهاج المعرفة“ سلوڪ جي موضوعن بابت چئن سلسليوار عالمانه سمجهاڻي آهي: مرشد، مريد ۽ شريعت جي بيان سان شروع ٿئي ٿو ۽ الاهي صفات ۽ باري تعاليٰ جي وحدت تي ختم ٿئي ٿو. ان جي برعڪس سنڌي رسالو ”وحدت باري تعاليٰ“ جي مرڪزي مضمون جي وضاحت سان شروع ٿئي ٿو ۽ آخر ۾ فقر ۽ فقيرن ۽ پيرن مرشدن جي حال حقيقت جي بيان تي ختم ٿئي ٿو. ”منهاج المعرفة“ ۾ ايڪيه باب آهن پر سنڌي رسالي ۾ شاھ لطف الله سلوڪ ۽ طريقت جا فقط ست موضوع ورجايا جي سندس نظر ۾ وڌيڪ جامع ۽ سنڌي ۾ عوام جي سمجهاڻ خاطر وڌيڪ موزون ۽ مناسب هئا.

”منهاج المعرفة“ جي مختلف بابن هيٺ جيڪي ويهه (يا وڌيڪ) سنڌي بيت ڏنائين تن مان فقط چار ٻيهر ”رسالي“ ۾ پڻ آندا اٿس، جن جو تفصيل هيٺينءَ ريت آهي:

1- صفحي 137 تي بيت (4) اصل ۾ ”منهاج المعرفة“ جي چوٿين باب ”دريبان شريعت و طريقت و حقيقت و معرفت“ جي آخر ۾ ڏنل آهي. اهو ساڳيو بيت رسالي جي ”قسم 1: وحدت جو درجو“ هيٺ (صفحو 59) پڻ آندل آهي. ”منهاج المعرفة“ ۾ هن بيت جي هڪ ست جي پڙهڻي آهي ”لئي لاهوتي نڱا وحدت وصالون“ جا مقصد جي لحاظ سان وڌيڪ موزون آهي: يعني انهيءَ لئي کي نڱن بعد ئي لاهوتي وحدت

جي وصال کي پهچن ٿا.

2- صفحي 138 تي بيت (9)، اصل ۾ ”منهاج المعرفة“ جي يارهين باب ”در بيان ذکر لسانی و ترتیب گفتن آن“ جي آخر ۾ آيل آهي. اهو ساڳيو بيت، رسالي جي ”قسم 3: چئن علمن جي صفت“ هيٺ (صفحو 68) پڻ آندل آهي. ”منهاج المعرفة“ ۾ ان جي هڪ ست جي پڙهڻي آهي: ”کين کنيائون پاڻ سين، سڄه پهر پئون“. رسالي ۾ ساڳي ست جي پڙهڻي ”کين کنيائون کي هئو سجود پهر پئون“ آهي، ”لا“ يا ”نفي“ جي لحاظ سان ”سجود“ جو مفهوم (پاڻ وڃائي سجودو ڪرڻ) پڻ معنيٰ خيز آهي.

3- صفحي 138 تي بيت (10) ”منهاج المعرفة“ جي بهارهيين باب ”در بيان ذکر نفسي و ترتيب تعلم آن“ جي آخر ۾ ڏنل آهي، اهو ساڳيو بيت رسالي جي ”قسم 3: چئن کلمن جي صفت“ هيٺ (صفحو 71) آندل آهي. ”منهاج المعرفة“ ۾ ان جي آخري ست جي پڙهڻي آهي: وٽا تن وري، جتي خوف نه صوت ڪو“ رسالي ۾ اها ست مٽي بلڪل ٻئي مفهوم واري نئين ست آندي وئي آهي ته:

”ات پيريءَ پير نه نڪري، آهي ويڙ وسيع گهڻو“

4- صفحي 141 تي بيت (18)، اصل ۾ ”منهاج المعرفة“ جي اٺويهين باب ”در بيان وحدت باري تعاليٰ و اشارات سکون آن“ جي آخر ۾ ڏنل آهي. رسالي ۾ اهو بيت ”قسم 1: وحدت جو درجو“ هيٺ (صفحو 54) آندل آهي. ”منهاج المعرفة“ ۾ ان جي آخري ست آهي: ”وٽو سپڪو رند، ري رب ناهه کين“ رسالي ۾ انهيءَ ست جي پڙهڻي: وٽو سپڪو رند، ري حيرت ناهه کين“ آهي جا هن بيت ۾ بيان ڪيل حيرت واري حالت جي لحاظ سان وڌيڪ موزون آهي.

مٿئين بيت مان اهو نتيجو نڪري ٿو ته ڪتاب ”منهاج المعرفة“ اڳ ۾ لکيو ويو ڇاڪاڻ ته اهي بيت جي ”منهاج المعرفة“ مان ٻيهر ”رسالي“ ۾ پڻ کنيا ويا آهن، تن جي ڪن ستن جي اصلاح ڪئي وئي آهي. جا مقصد توڙي مناسبت جي لحاظ سان بهتر آهي. سلوڪ ۽ طريقت جي ساڳئي

مضمون سان گڏ انهن ساڳين چئن بيتن جو ٻنهي ڪتابن ۾ موجود هجڻ اهو پڻ قطعي طور ثابت ڪري ٿو ته ٻئي ڪتاب ساڳئي مصنف (شاھ لطف الله قادري) جا آهن.

منهاج المعرفة سنه 1078ھ جي تصنيف آهي ۽ جيڪڏهن سنڌي رسالو ان بعد وڌيڪ وڌ اندازاً پنجن سالن کن اندر لکيو ويو هجي ته پوءِ رسالي جي تصنيف 1078-1083ھ واري عرصي ۾ قرار ڏيئي سگهجي ٿي.

”سنڌي رسالي“ جو اسان وٽ جيڪو قلمي نسخو آهي. ان جي مختلف بابن (قسمن) هيٺ مصنف طرفان ڄاڻايل بيتن جي تعداد ۽ خود نسخي جي متن ۾ موجود بيتن جي تعداد ۾ فرق آهي. جنهن ڏانهن هن کان اڳ اشارو ڪيو ويو آهي. هيٺين تفصيل مان معلوم ٿيندو ته سواءِ پهرئين ”قسم“ جي باقي ٻين ڇهن ئي ”قسمن“ هيٺ اهو فرق موجود آهي:

قسم ”يعني باب“	شروع ۾ ڄاڻايل تعداد	متن ۾ موجود تعداد
قسم اول	32	32
قسم ٻيو	25	24
قسم ٽيون	32	31
قسم چوٿون	50	51
قسم پنجون	53	61
قسم ڇهون	162	115
قسم ستون	16	14
جملي	370	328

ظاهر آهي ته نقل در نقل، متن ۽ ورقن جي مٽ ست، يا ڪن ورقن جي ضايع ٿيڻ سببان اهو فرق واقع ٿيو آهي.

بهرحال مصنف جي پنهنجي لکڻ موجب، هن رسالي جي ستن ”قسمن“ هيٺ متن ۾ جملي ٽي سؤ ستر (370) بيت هئا. ان کانسواءِ ٻه بيت ”رسالي“ جي شروع ۾ مهاڳ طور ڏنل آهن، ۽ پڻ ستن ئي قسمن مان هر هڪ ”قسم“ جي مٿان هڪ بيت عنوان طور منظور ٿيل آهي - يعني ته ڳاڻيٽي جي لحاظ سان نوبيت ٻيا پڻ موجود آهن، جن جي اضافي سان مصنف جي لکڻي

موجب هن رسالي جي اصل نسخي ۾ جملي 379 بيت هجڻ گهرجن، جن مان اسان وٽ موجوده متن ۾ پڻ (328+9=) 337 بيت موجود آهن.

”منهاج المعرفة“ ۽ ”سنڌي رسالي“ ٻنهي جي بيتن جي جوڙ ڪرڻ سان شاھ لطف الله قادري جي جملي بيتن جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو. اسان مٿي چئي آيا آهيون ته ”منهاج المعرفة“ جي اصل صحيح نسخي ۾ 21 کان وٺي 23 بيتن تائين هجڻ جو گمان نڪري ٿو. ”رسالي“ جي 379 بيتن جي تعداد سان، ٻنهي ڪتابن جي اصل متن موجب شاھ لطف الله قادري جي ڇپيل بيتن جو تعداد ڪم از ڪم چئن سون (400) تائين پهچي ٿو ⁽¹⁾ جن مان ٽي سؤ ستونجا 357 (20 منهاج + 337 رسالو) اسان وٽ موجود آهن. بهرحال موجوده تحقيق جي بناء تي چئي سگهجي ٿو ته شاھ لطف الله قادري جو رسالو سنڌي نظم جي تاريخ ۾ پهريون وڏو ڪتاب آهي، جو سڄي جو سڄو سنڌي بيتن تي مشتمل آهي.

شاعري

غالباً نائين صدي هجري (15 صدي عيسوي) کان وٺي سنڌ جي پلارن بزرگن، عالمن ۽ عارفن انساني اخلاق ۽ معاشري جي اصلاح واسطي پنهنجي تلقين ۽ تبليغ کي سنڌي شعر ذريعي عام ڪرڻ شروع ڪيو. تزڪيه نفس ۽ اخلاقي تربيت خاطر خالق جي شناس، مخلوق سان همدردي، حق ۽ حقيقت جي تلاش وغيره سندن شاعريءَ جا اهم باب بنيا ۽ اهڙي طرح سنڌي شاعريءَ ۾ محض ”ڳالھ ۽ بيان“ جي بدران ”فڪر ۽ معنيٰ“ جا پيوند لڳڻ شروع ٿيا. آسانيءَ خاطر قصن ۽ ڳالھين جي قالب کي تمثيل طور استعمال ڪري، حق ۽ حقيقت جي نڪتن کي نروار ڪيو ويو ۽ انساني اخلاق ۽ روحاني سربلندي جي راهه کي روشن ڪيو ويو. فڪر ۽ خيال سان لبريز هن اخلاقي ۽ عارفانه شاعري جي شروعات سان ”سنڌي اساسي شاعري“ جو سٺو سائو ٿيو جو اسان کي قاضي قادن (870-958) جي ڪلام ۾ نڪرندو نظر اچي ٿو ۽ بالآخر حضرت شاھ عبداللطيف جي شعر ۾ هڪ ميوي دار درخت

1- ٿي سگهي ٿو ته انهن ڪتابن کانسواءِ هن بزرگ پنهنجي ڪن ٻين تصنيفن ۾ جدا گانه ٻيا بيت پڻ چيا هجن جن بابت اسان تائين معلومات نه پهتي آهي.

جي صورت ۾ سامهون اچي ٿو شاھ لطف اللہ قادري جي ڪلام، قاضي قادن کان وٺي شاھ عبداللطيف ٽائين ”سنڌي اساسي شاعري“ جي انهيءَ اوسر ۽ عروج واري سلسلي جي وچين ۽ اهم ڪٽي آهي.

قاضي قادن (870-958ھ) ۽ شاھ ڪريم (943-1032) شاھ لطف اللہ قادري جا پيش رو هئا. شاھ ڪريم چوڏهن سالن جو هو جو قاضي قادن وفات ڪئي مگر سندن عارفانه بيتن کان شاھ ڪريم نه فقط پوري طرح واقف هو پر گهڻي قدر متاثر ٿيو شاھ ڪريم ئي قاضي قادن جي بيتن جو اڪيلو راوي آهي. پنهنجي مجلسن ۾ قاضي قادن جا جيڪي بيت پڙهيا ٿين تن مان ست بيت محفوظ رهجي ويا آهن جن مان ٽن بيتن جي مضمون ۽ معنيٰ کان متاثر ٿي پاڻ پنهنجا بيت چيائين ⁽¹⁾ شاھ ڪريم نه فقط کانئس اڳين سنڌي شاعرن جي ڪلام کان واقف هو مگر سندس مجلسن ۾ ڪن همعصر شاعرن جا بيت پڻ بيان ٿيندا رهيا. قاضي قادن کانسواءِ ٻين اڳين عارفين ۽ شاعرن مان جن جو شاھ ڪريم ذڪر ڪيو آهي تن ۾ ”آگهر ڪوٽ“ جي مشهور بزرگ مخدوم اسماعيل سومري ۽ سندس همعصر درويش مخدوم عثمان جا نالا قابل ذڪر آهن. شاھ ڪريم جي بيان موجب مخدوم عثمان آگهي هڪ عارف شاعر هو جنهن مخدوم اسماعيل سومري جي نياڻي جي پڇيل سوال جي جواب ۾ هيءَ بيت چيو ته:

چارئيءَ پلءَ چڪ ۾، پڇي پارِيروٽ

ان اهڙي احتياط سين ڦٽ پڄاڻا ڦٽ.

انهيءَ بيت کان متاثر ٿي ميان شاھ ڪريم بيت چيو ته:

چارئيءَ پلءَ چڪ ۾، اديون مون آهيون

پاڻڻ جي پائين، سي ترڪن ٽڪڙي (2)

سندس انهيءَ بيان مان گمان نڪري ٿو ته شاھ ڪريم آگهر ڪوٽ

(1) ڏسو ”شاھ ڪريم بلڙيءَ واري جو ڪلام“ (مرتب ڪيل مرحوم ڊاڪٽر دائود پوٽي جو ڇاپو 1356ھ / 1937ع) ص 25-26 ۽ 88 ۽ 93-94.

(2) ڏسو ”شاھ ڪريم بلڙيءَ واري جو ڪلام“ (مرتب ڪيل مرحوم ڊاڪٽر دائود پوٽي جو ڇاپو 1356ھ / 1937ع)، صفحو 112.

موجوده ڄاڻ موجب اڳ جي عارفن ۽ شاعرن فقط مورڙي ۽ مانگر مچ جي قصي، ڪلاڙن جي مشغلي ۽ سسئي جي داستان کي پنهنجن بيتن ۾ تمثيل طور استعمال ڪيو.⁽¹⁾ سنڌ جي اساسي شاعري جي تاريخ ۾ شاھ ڪريم غالباً پهريون شاعر هو جنهن عام داستانن، قصن ۽ مشغلن مان پنڌرهن کن کي پنهنجي معنوي بيتن لاءِ مثالي قالب بنايو.⁽²⁾ شاھ ڪريم جي عارفانه مجلسن ۾ هر قسم جا موضوع ۽ مسئلا پئي پيش ٿيا، جن جي مناسبت سان مختلف مضمونن ۽ مشغلن مان مثالي بيت پئي پڙهيائين. مگر شاھ لطف الله قادري جي آڏو فقط ”سلوڪ ۽ طريقت“ جو هڪ مکيه مضمون هو، جنهن جي وضاحت ڪرڻ ٿي چاهيائين. انهيءَ سلسلي ۾، حق ۽ حقيقت جي تلاش ۾ طالبن ۽ سالڪن جي جدوجهد کي تمثيل طور سامونڊي ناڪڻ جو منزل مقصود ڏانهن هاڪاري هلڻ ۽ جوڳين آديسين جو سندن ياتراڻن خاطر ڪشالڻ ڪڍڻ سان پيٽي تفصيلي سمجهاڻي ڏنائين. انهن تمثيلن ذريعي شاھ لطف الله قادري سنڌي اساسي شاعري ۾ ”ساموندين ۽ ناڪڻ“ ۽ ”جوڳين ۽ آديسين“ وارا نوان تمثيلي مضمون رائج ڪيا جي کانئس اڳ ٻئي ڪنهن به شاعر نه آندا هئا. البتہ کانئس پوءِ اهي مضمون ۽ عنوان ميان شاھ عنايت توڙي شاھ عبداللطيف ٻنهي لاءِ مثال بنيا ۽ انهن ٻنهي بزرگن انهن مضمونن کي (سر سامونڊي، سر سريراڳ، سر پورب ۽ سر رامڪلي جي عنوانن سان) وڏي ذوق سان ورجايو.

شاھ لطف الله قادري پنهنجي رسالي جي ”قسم ٻئي“⁽³⁾ هيٺ

ساموندين ۽ ناڪڻ جي تمثيل سان راه طريقت ۾ سالڪن جي سفر کي

(1) سماع جي محفل ۾ سنڌي ڏاڪرن جو ”مورڙي ۽ مانگر مچ“ جي قصي مان ڳايل بيت، مخدوم احمد ڀٽي جي سماع جي مجلس ۾ هڪ سوناري چوڪري جو ڪلاڙن جي مضمون مان پڙهيل بيت ۽ ميان علي شيرازي جو سسئي جي سر مان چيل بيت (ڏسو راقم جي ”سنڌي ٻوليءَ جي مختصر تاريخ“ ص 117، 121 ۽ 124)

(2) مثلاً: سهڻي، مارئي، سسئي، ليلان ۽ مومل جي داستانن، توڙي گهاٽوئن، موڪي ۽ متارن، ڪڇ جي لوڙائڻ، ڪاهوڙين، ڏاتارن ۽ مڱڻن ۽ پڻ ٻين مختلف عنوانن ۽ مشغلن جهڙوڪ هنجهن جي وصفن، ڪرهي تي چڙهي محبوب سان ملاقاتين، لوهارن، پاڻيهارين ۽ سندن ورن، مورڪن جي مور ڪاڻي، چورن جي لڪ وغيره کي پنهنجي بيتن لاءِ تمثيلي

قالب بنايائين. (3) ڏسو متن ص 62-67

۾ ايندڙ ويٽڙ هو ۽ اتان جي بزرگن سان سندس ڏيٽ ويٽ هئي، جڏهن شاھ ڪريم وفات ڪئي ته شاھ لطف الله چوويهن سالن کن جو هو. غالباً اگهر ڪوٽ جي شهر ۾ ڄائو ۽ اتان جي عالمن ۽ عارفين وٽ تعليم ورتائين، انهيءَ ڪري شاھ ڪريم جي عارفانه مقام ۽ ڪلام کان پڻ کيس پوري واقفيت حاصل ٿي. ان جو ثبوت شاھ لطف الله جي بيتن مان ملي ٿو جي هن غالباً شاھ ڪريم جي بيتن کان متاثر ٿي چيا. مثلاً شاھ ڪريم ”وحدت وجودي“ جي ماهيت کي پنهنجي هيٺين بيتن ۾ بيان ڪيو آهي:

مي پاڻ ئي سلطان، پاڻ ئي ڏي سنيهڙا
پاڻ ڪر پاڻ لهي، پاڻ سڃاڻي پاڻ

پڇڻ سوئي هيڏان سوئي هوڏان، سوئي من ونسي
لوئير تهين سندي سوجهري، سوئي سو ووسي
شاھ لطف الله قادري پنهنجي بيتن ۾ انهيءَ مضمون کي ساڳئي اسلوب بيان ۾ مڪروڊيڪ دليلن ۽ مثالن سان ورجايو آهي. مثلاً:
سوئي سلطان، شاھ سو سوئي پيڙهي راءِ
سوئي حڪم هلائي عالم ۾، سوئي ڏيڪاريندڙ راهه
سندس آسالي جو ”قسم چوٿون“ جنهن ۾ ايڪونجاهه بيت آهن، سي سمورا هل ڇوڻي ۾ چيل آهن⁽¹⁾ شاھ ڪريم پنهنجي هڪ بيت ۾ ”پرڻ جي پر“ جو بيان هن طرح ڪيو ته:

ڪا جا پر پرڻ، نه سا ٻڌي نه سئي
ميتون سڀ منجهن، ايهي ڏئي قضيي.

شاھ لطف الله ان کان متاثر ٿي چيو ته:

(1) (4) اصل نرتا.
(5) اصل: پر پرڻ جي، منجهي سڀ وٺا- الخ“ (ص 54)

(شاھ ڪريم کان اڳ، عام قصن ۽ ڪهاڻين، مشغلن ۽ مضمونن مان ڪي ٿورا اعليٰ اخلاقي شاعري لاءِ مثالي قالببن طور استعمال ٿيا،

سمجھايو آھي ۽ انھن حق جي طالب ”ساموندين“ جي بزرگي ۽ برتري کي ڪولي بيان ڪري ڇڏيو آھي. اهڙيءَ طرح قسم ڇهين⁽¹⁾ هيٺ جوڳين، آديسين، سامين ۽ ڪاپڙين جي عادت ۽ اطوارن جو تفصيلي ذڪر ڪيو اٿس، ۽ قسم ستين⁽²⁾ هيٺ طريقت جي پيرن ۽ مرشدن ۽ سندن منزلن کي تمثيل طور جوڳين فقيرن ۽ سندس تڪين ۽ تيرتن سان پيٽيو اٿس. سندس انهيءَ تفصيلي سمجھاڻي سببان اهي تمثيلي مضمون بعد ۾ ڪائٽس پوين شاعرن وٽ مقبول پيا؛ مثلاً ڀٽائي صاحب وٽ ”ساموندي“ جي بزرگي ۽ برتري تسليم ٿيل آھي، ڇاڪاڻ ته ڪائٽس اڳ شاھ لطف الله قادري تمثيل طور ان کي پوري تفصيل سان بيان ڪري ڇڏيو آھي.

شاھ لطف الله قادري پنهنجن بيتن ۾ ڪلمن جي صفت، وحدت ۽ موحدن، عشق ۽ عاشقن، فقر ۽ فقيرن جهڙن معنوي مضمونن کي ورجائڻ جي ڪوشش ڪئي آھي، انھن مضمونن جو تعلق محض ”ڳالھ“ يا ”بيان“ سان ناھي مگر فڪر ۽ خيال، ارادي ۽ اعتقاد، بلڪ فلسفي ۽ نفسيات جي ڳوڙھن نڪتن سان آھي. شاھ لطف الله قادري پهريون بلند پايي صوفي ۽ عارف ھو، جنھن پنھنجن سنڌي بيتن ۾ تصوف ۽ معرفت جي انھن ڳوڙھن معنوي نڪات کي ورجايو ۽ سنڌي شاعري محض ”قصي جي اُپٿار“ يا ”ڳالھ جي ظاھري پچار“ بدران اعليٰ عارفانہ فڪر، حقائق تي نظر، معنوي پس منظر واري راھ کي روشن ڪيو. ڪائٽس پوءِ شاھ عبداللطيف بلڪل انهيءَ نہج ۽ نموني تي پنھنجن ”بيتن“ کي معنوي معيار جو مثال بنائي، انھن کي ”روايتن“ جي بدران ”آيتن“ جو آئينو بنايو.

”هيٺ“ توڙي ”فني سٽاء“ جي لحاظ سان پڻ شاھ لطف الله قادري جي بيتن ۾ ڪي اھر ۽ نوان اضافا ملن ٿا جي اڳين شاعرن (جن جو ڪلام هن وقت تائين دستياب ٿيو آھي) جي بيتن ۾ ناپيد آھن. قاضي قادن جي ڪلام ۾ ”سنڌي دوهي“ کان وٺي ”سنڌي بيت“ تائين ارتقاء جون سڀئي صورتون ملن ٿيون.⁽³⁾ مگر سندس بيت ٻن مصراعن تائين محدود آھن. ان

(1) ايضاً ص 99-130 (2) ايضاً ص 131-135 (3) ڏس وٺو راقم جي ليڪل ”سنڌي ٻولي جي مختصر تاريخ“ (قديم دور کان سمن جي دور تائين) ص 133، حيدرآباد، 1962ع.

دور جي ”پراڻ“ جي هڪ شاعر جو بيت ٽن مصراعن وارو ملي ٿو ⁽¹⁾ ۽ ميسين سيد علي شيرازي جو هڪ بيت چئن مصراعن وارو ملي ٿو ⁽²⁾ ان بعد شاهه ڪريم جي ڪلام ۾ سندس ٽيائيون بيتن ۽ ڏوهن مان پڻ نوي ٻن مصراعن وارا ۽ فقط ٽي ٽن مصراعن وارا آهن. ان مان ظاهر آهي ته شاهه لطف الله قادري کان اڳ واري دور ۾ جيتوڻيڪ ٽن يا چئن مصراعن وارن سنڌي بيتن جي شروعات ٿي چڪي هئي مگر مجموعي طور سان ”سنڌي بيت“ اڃا ٻن مصراعن وارو هو. ان جي برعڪس، شاهه لطف الله قادري جي ڪلام ۾ چئن پنجن مصراعن وارا بيت عام جام ملن ٿا، مگر ڪن بيتن ۾ مصراعن جو تعداد وڌي وڃي ڇهن ۽ ستن تائين پهچي ٿو جيئن ته هن ذخيري ۾ پڻ ٽي بيت ڇهن مصراعن وارا ⁽³⁾ ۽ ٽي بيت ستن مصراعن وارا ⁽⁴⁾ موجود آهن.

شاعرانہ فن جي لحاظ سان ”وراڻ“ يا ”تڪرار“ واري سٽاءَ پهريون ڀيرو شاهه لطف الله قادري جي بيتن ۾ پوري تسلسل ۽ تفصيل سان نظر اچي ٿي. هن سٽاءَ موجب، شاعر هڪ کان وڌيڪ بيتن ۾ ساڳئي مضمون کي ورجائڻ خاطر ڪي ساڳيا الفاظ، اصطلاح، يا فقر ورائي ورائي آڻيندو آهي. انهيءَ ”وراڻ“ يا ”تڪرار“ مقصد ڪنهن خيال يا ڳالهه جي تصديق، توثيق يا تاڪيد هوندو آهي يا وري دلي طلب ۽ تحسين جو پوري ذوق سان اظهار. لفظن جو تڪرار شاهه لطف الله کان اڳ شاهه ڪريم جي بيتن ۾ موجود آهي، مثلاً: مٿي صفحي (73) تي نقل ڪيل هڪ بيت ۾ لفظ ”ٻاڻ“ ۽ ٻئي بيت ۾ لفظ ”سوئي“ جو استعمال ڪيو آهي ⁽⁵⁾ مگر پورن فقرن يا جملن جي وراڻ جو استعمال پهريون ڀيرو شاهه لطف الله جي بيتن ۾ ملي ٿو ۽ غالباً ڪيس ئي انهيءَ فني سٽاءَ جو موجود قرار ڏيئي سگهجي ٿو ”وراڻ“ يا ”تڪرار“ جون ٻه صورتون آهن، بيت جي بالڪل شروع واري ”وراڻ“ ۽ بيت جي بالڪل آخري ست واري وراڻ، شاهه لطف الله جي بيتن ۾ اهي ٻئي صورتون موجود آهن. شروعات واري ”وراڻ“ جا سڃا سارا يارهن مثال ملن ٿا جي هيٺ ڏجن ٿا:

ص 54 عقل ات اوچون ٿڌو   ص 91 حسن حبين جو

(1) ”سنڌي ٻولي جي مختصر تاريخ“ ص 135، حيدرآباد، 1962ع (2) ايضاً ص 124-125
(3) ڏسومتن ص 106-107، 108، 140 ۽ (4) ايضاً ص 82، 131 ۽ 140 (5) مثلاً، ”سو ئي“ جو تڪرار صفحي 79 تي ۽ وري 81 صفحي کان 86 صفحي تائين.

- ص 19 مئي مٽي مهراڻ ۾ ص 95-96 واجهاڻندي وجهلندي
- ص 89-90 جي پيهي سا پروڙين ص 96 سڪ تنهنجي سپرين
- ص 103 آهي اڪڙين ۾ ص 127-128 نه ڪين هيٺ نه ڪين
- ص 122 نانگانسوراڻا ص 129-130 هٿ جن جاتاڻا
- ص 126-127 نه گدا نه گبري ص 130 جي جان جو گيڙن جو
- صفح 131، 132 ۽ 133 تي آخر ”وراڻ“ ”آءُ گهورئون مٿان تن“ مسلسل
- طور سڄن سارن نون (9) بيتن جي پڇاڙي وارن ستن ۾ موجود آهن.
- شاھ لطف اللہ ”وراڻ“ يا ”تڪرار“ واري انهيءَ شاعرانه فني
- خصوصيت کي پوري طور استعمال ڪري پوين شاعرن لاءِ مثال قائم ڪيو
- ڪائنس پوءِ فني خصوصيت مٿين شاھ عناث ۽ خاص طرح شاھ عبداللطيف
- جي بيتن جو جزبني ۽ ان بعد عام طور استعمال ۾ آئي.
- شاھ لطف اللہ نه فقط سنڌي بيت جي هيئت ۽ فني سٽاءِ ۾ اهي اهم
- اضافا ڪيا مگر ساڳئي قافيي وارين ستن جي تعداد ۾ پڻ اضافو ڪري ”ڊگها
- بند“ ستيا، جن جو مثال پڻ پهريون پيرو سندس ڪلام ۾ ملي ٿو ”سنڌي
- رسالي“ جي شروع ۾ اهڙا ٻه ”ڊگها بند“ موجود آهن جن مان پهرئين ۾ ڇهه ۽
- ٻئي ۾ سڄيون ساريون يارهن هر - قافيي ستون سمايل آهن. اهي ”ڊگهن بندن“
- وارا نظر ”رسالي“ جي مقصد ۽ مضمون خاطر مقامي طور ڏنل آهن، ۽ موجوده
- جاڻ جي بناء تي چئي سگهجي ٿو ته سنڌي نظم جي تاريخ ۾ اهي آڳاٽي ۾
- آڳاٽا منظوم ”ڊگها بند“ آهن. شاھ لطف اللہ کانپوءِ ٻين عالمن ۽ شاعرن
- مختلف مضمونن، مسئلن ۽ مقالن کي بيان ڪرڻ ۽ سمجهاڻ خاطر منظوم
- ”ڊگهن بندن“ واري اها صنف استعمال ڪئي، جنهن جا پهريان مشهور مثال ”ابو
- الحسن جي سنڌي“، ”ضياءُ الدين جي سنڌي“ ۽ مخدوم محمد هاشم ۽ ميان
- عبدالله جي تصنيفن ۾ ملن ٿا. انهن بزرگن ديني مسئلا آسانيءَ خاطر سنڌيءَ
- ۾ بيان ڪيا ۽ انهن ”ڊگهن بندن“ واري منظوم صنف ۾ بيان ڪيا جنهن جو
- پهريون مثال شاھ لطف اللہ قادري جي ”رسالي“ ۾ ملي ٿو.
- شاھ لطف اللہ کان اڳ سنڌي عالمن يا شاعرن جون نظم خواهه نشر
- ۾ جيڪي تصنيفون ملن ٿيون، سي عربي يا فارسي ۾ آهن، شاھ لطف اللہ
- قادري غالباً پهريون عالم ۽ عارف هو جنهن محسوس ڪيو ته سنڌ جا عوام

جن جي مادري ٻولي سنڌي آهي ۽ جي فقط سنڌي ۾ ئي آساني سان ڪنهن ڳالهه کي سمجهي سگهندا، تن جي سهوليت خاطر ضروري آهي ته علمي مسئلا سندن پنهنجي مادري زبان ۾ بيان ڪيا وڃن جيئن هو نه فقط سولائيءَ سان پڙهڻ ۽ شوق سان پڙهڻ ۽ سمجهڻ. انهيءَ احساس هيٺ خود شاهه لطف الله پڻ ”وڏي ڪوڏ سان“ (ذوق ۽ خوشي سان) پنهنجو ”رسالو“ خاص هيٺين ٽن مقصدن خاطر سنڌيءَ ۾ جوڙيو:

1. عالم ته عربي يا فارسي ۾ علمي مسئلا سمجهي سگهن ٿا مگر عوام جي عالمن جي پيٽ ۾ نسبتاً ٿوري علم وارا آهن، تن واسطي انهن جو سنڌي ٻولي ۾ هجڻ ضروري آهي. انهيءَ لاءِ ته عوام کي سمجهڻ ۾ سولائي ٿئي؛ ”ته هوءَ سنڌي وائي سهلو بهجهڻ ابوجهن.“
  2. جيڪڏهن ڪتاب سندن ”پنهنجي ٻولي“ يعني مادري زبان ۾ هوندو ته ٿوري وقت ۾ وڌيڪ سگهو سگهي سگهندا: ”پاهنجي ٻولي ڪري، سگهائين اي سکن.“
  3. پنهنجي مادري زبان ۾ هو وڌيڪ چاهه ۽ ذوق سان (”لئي پيو“) سان سکندا ۽ پڙهندا: ”لطف الله چئي، لئي پيوور سکن ۽ پڙهن.“
- اهي ٽيئي مقصد تعليم ۽ ترتيب جي نظرين ۾ وڏي اهميت رکڻ ٿا. رسالي جوڙڻ مان شاهه لطف الله جو مقصد محض شاعري نه هو مگر تعليم هو: يعني ته طريقت جا مسئلا سمجهائڻ. انهيءَ تعليمي مقصد خاطر هن عوام جي مادري ٻولي سنڌي ۾ رسالو تاليف ڪرڻ ضروري ڄاتو، ڇاڪاڻ ته سندس نظريي موجب مادري زبان ۾ ماڻهو سولائي سان، سگهو ۽ چاهه سان سگهي سگهندا. اهڙي طرح شاهه لطف الله قادري پنهنجي سنڌي ”رسالي“ جي مقامي ۾ سنڌ جي عوام کي سندن مادري زبان سنڌي ۾ تعليم ڏيڻ جي نظريي جو بنياد وڌو. مخدوم ابوالحسن ٺٽوي، جو غالباً شاهه لطف الله قادري جو ننڍو معاصر هو⁽¹⁾، انهيءَ نظريي کي عملي صورت ڏني ۽ عوام جي

(1) مخدوم ابوالحسن جي ”سنڌي“ جو هڪ قلمي نسخو سنه 1115ھ جو لکيل بندر راقم جي نظر مان گذريو آهي. جنهن جي معنيٰ ته مخدوم ابوالحسن ”سنڌي“ انهيءَ سال يا ان کان اڳ لکي، يعني ته اندازاً شاهه لطف الله قادري جي وفات (1090ھ) کان پوءِ پنجويهين سالن جي اندر لکيائين. انهن ٻن مان ظاهر آهي ته هو شاهه لطف الله جو ننڍو معاصر هو.

تعليم خاطر ”سنڌي“ ۾ ڪتاب لکيائين جو پوءِ سنڌ جي عالمن، مڪتببن ۽ مدرسن ۾ درسي ڪتاب ڪري پڙهايو. بهرحال موجوده معلومات مطابق شاھ لطف الله جو ”رسالو“ ئي پهريون وڏو ڪتاب آهي جو سڄو سرستو سنڌي بيتن ۾ آهي.

شاھ لطف الله قادري پنهنجي بيتن ۾ ڪا ڳالھ ڪونه ٿو ڪئي، ڪو قصو ڪونه ٿو ٻڌائي، مگر محض سالڪ جي قصد ۽ ڪيفيت جو بيان ڪري ٿو. انهيءَ لحاظ سان هو سنڌي بيتن ۾ محض ڪنهن قصي يا ڳالھ جي بدران معنيٰ ۽ خيال جي اظهار جو باني مڃائي آهي. شاھ لطف الله قادري عمداً ۽ ارادتا علم تصوف ۽ طريقت جي ڳوڙهن نڪتن کي سنڌي بيتن ۾ ورجايو. سلوڪ ۽ طريقت جي مشڪل علمي مضمون ۽ نظريي کي سنڌي نظم ۾ ادا ڪرڻ جي اها پهرين باقاعدي ڪوشش هئي. مضمون جي پيچيدگي سببان زبان ۽ بيان ۾ پيچيدگي لازمي هئي ۽ شاھ لطف الله جي اسلوب بيان ۾ پڻ قدرتي موجود آهي. پر ان هوندي به سندس زبان ايترو مشڪل نه آهي، بلڪ عام فهم تشبيهن ذريعي نهايت ئي ڳوڙهن مسئلن کي پڻ سولو ڪري سمجهايو آهي. مثلاً ”ذات“ ۽ ”صفت“، ”وحدت“ ۽ ”ڪثرت“ جي ڳوڙهي مسئلي کي مختلف مثالن ذريعي هن طرح سمجهائي ٿو ته:

سمنڊ ڪنيو پساهه ڪوڙين موج اڀرڻا

سيئي وهيا واهڙا، اڌمئو مهراڻ

جي ذات گڏي ذات کي ته لهي سگهي ڪوءِ

سوئي پاڻي ڪوهرين، سوئي سمنڊن هوءِ

سوئي وهي واهڙين، سوئي دريائن هوءِ

سو سيڪڙو سا سڪ، ڳالھ مڙوئي هيڪڙي

شاه لطف الله جي ڪن بيتن ۾ قدري معنوي تعقيد ۽ بيان جي پيچيدگي نظر ايندي، مگر سندس اڪثر بيتن ۾ رواني آهي، ڪي مصرعون ۽ بيت شاعرانه شعور توڙي زبان جي فصاحت جا نهايت سهڻا مثال آهن، جيئن ته:

نڪا ڏاڍائي ڏيهه ۾، نڪا ذات جڳاءِ
الله سندي راڄ ۾، جو ڪٿي سو ڪاءِ (ص 61)

ڪاهوڙي ڪيڙين جا، سا اڳاهين جوءِ (ص 74)

سپريان جي ڳالهڙي لکين دليلي (ص 75)

حسن حبيب جو پسين جي هيڪار
ته توکي سڀ ڄمار، وڃي اڄ ورهين جي. (ص 91)

حسن حبيب جو پسين جي پيهي
ته توکي سڀيئي، ٻيون وڃن وسري (ص 91)

حسن حبيب جو جنين ڏنوماء
تني منجهان ڪاء، سڪ نه ستي ڪڏهين (ص 92)

نه گدا نه گبري، نڪين پٽ پنن،
پر پر ٿا پڇن، اوءِ پرين لايواڪين (ص 126)

ٻجهي تئن اڻوڄهه، ڄاڻ وڃائي پانهنجو
هوئين جي سڀوڄهه، ته ٻجهه مَر ٻڙي جيترو (ص 141)

شاھ لطف الله ۽ شاھ عبداللطيف

شاھ لطف الله قادري سنه 1090ھ ڌاري وفات ڪئي ۽ شاھ عبداللطيف ٻارهن سالن کان پوءِ سنه 1102ھ ۾ ڄائو. هوجيئن ئي ساماڻو ته سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ گهمي ڏنائين ۽ اڳين سالڪن، شاعرن ۽ سگهڙن جي اعليٰ روايت کي سمجهيائين ۽ سڀني ۾ سانڍيائين. اهو ناممڪن آهي جو شاھ لطف الله جهڙو عارف شاعر، جو کائس ٿورو اڳ ٿي گذريو هو ۽ ساڳئي قادري طريقي جو بزرگ هوجنهن سان شاھ صاحب وابسته هو تنهن جي سالڪانه سوانح ۽ عارفانه بيتن کان شاھ صاحب غير واقف رهيو هجي. بلڪ شاھ صاحب جي رسالي جي مطالعي مان پوريءَ طور معلوم ٿئي ٿو ته نه فقط هو شاھ لطف الله جي بيتن کان واقف هو بلڪ انهن عارفانه بيتن ذريعي سندن اُسرندڙ فڪر جي ويتر وڌيڪ آبياري ٿي.

مبين شاھ عنات ۽ شاھ عبداللطيف جي بيتن جي پيٽ مان معلوم ٿئي ٿو ته مبين شاھ عنات جي ڪلام ۾ بيان جي وسعت ۽ مضمون جي وضاحت واري خاص خصوصيت جو شاھ صاحب جي اسلوب بيان تي ڪافي اثر پيو. شاھ لطف الله قادري جي عارفانه فڪر ۽ معنوي حڪمت کان شاھ عبداللطيف گهڻي قدر متاثر ٿيو. شاھ لطف الله پنهنجن بيتن ۾ ڪو قصو يا داستان بيان نه ڪيو آهي، بلڪ هن هڪ خالص معنوي مضمون کي ورجايو آهي: يعني ته هن سنڌي بيتن ۾ پهريون ڀيرو سلوڪ ۽ طريقت جي مختلف پهلوئن کي پنهنجي عارفانه فڪر جي روشنيءَ ۾ بيان ڪيو آهي. شاھ لطف الله جي سڄي رسالي ۾ محض معنوي نڪات ۽ رموز جو ذڪر آهي جن کي هن مختلف مثالن، تشبيهن ۽ تمثيلن ذريعي سمجهايو آهي. شاھ لطف الله کان پوءِ وري شاھ عبداللطيف جي بيتن ۾ اهو اسلوب ۽ انداز نظر اچي ٿو. شاھ صاحب پڻ قصي کي بيان ڪرڻ جي بدران قصي جي مخصوص ٿاڻن ۽ اهڃاڻن کي پنهنجي اعليٰ عارفانه فڪر جو محور بنايو آهي. شاھ لطف الله قادري پهريون ڀيرو سالڪن جي سفر کي سامونڊين ۽ ناڪڻن جي تمثيل سان سمجهايو ۽ مشائخن ۽ مرشدن جي مرتبي ۽ منزل کي جوڳين، سامين ۽ آديسين جي تمثيل سان بيان ڪيو. شاھ عبداللطيف

انهيءَ اسلوب ۽ انداز کي معراج تي پهچايو ۽ مختلف قصن ۽ داستانن، مصمونن ۽ عنوانن کي محض اعليٰ فڪر جي وضاحت خاطر استعمال ڪيو. ڪافي وثوق سان چئي سگهجي ٿو ته ميون شاھ عنات ۽ شاھ عبداللطيف پهريان شاعر هئا جن شاھ لطف الله کان متاثر ٿي سامونڊي ناڪئن ۽ جوڳين فقيرن جي ذڪر کي تمثيل طور سرسري راڳ، سر سامونڊي، سرپورب ۽ سر رامڪلي جو قالب بنايو.

اسان مٿي چئي آيا آهيون ته فن شاعري جي لحاظ سان بيتن ۾ لفظن، فقرن يا مصراعن جي ”تڪرار“ يا ”وراڻ جو باني مباني شاھ لطف الله آهي. شاھ عبداللطيف جي رسالي ۾ انهيءَ جدت جو عڪس جا بجاءِ نظر اچي ٿو شاھ لطف الله جي بيتن ۽ شاھ جي رسالي مان هيٺيان مثال، الفاظ توڙي معنيٰ جي لحاظ سان قابل غور آهن:

شاھ عبداللطيف

شاھ لطف الله قادري

مهائني جي من ۾، نه گيرب نه گاءِ
(ڪاموڏ)

عقل ٿي اوچون ٿيا، پورو ڪين پڇي
(حسيني)

عقل ات اوچون ٿيو هو هليا سامهان هو
مون کي ان مذڪور جي، باس نه پيئي بوءِ
(يمن)

ڪندا ويا تنوار، عالم عارف اهڙي
(آسا)

گهوريندي گهور پيا، اگهور گهور يائون
(گهاٽو)

محبت جا مهرڻ ۾، تسو ٿي توري
(سهڻي)

فاني ٿيا في الله ۾ جن وڃايو وجود
نه تن قيام نه قاعدو نڪين ڪن سجود

ات آهي عجز سڀ ڪنهن کي، نه ڪي گيرب نه گاءِ
(ص-53)

عقل ات اوچون ٿئو، نڪو فڪر پنڌ
(ص-54)

عقل ات اوچون ٿئو ڪا جا ڏسي پت
عقل ات اوچو ٿئو نڪا فڪر جاءِ
(ص-54)

هي هي ڪندا هاءِ، رڻندا عارف اڳ وٺا
(ص-55)

اوه پيلا تنه اگهور ۾ جتي مون نه جاءِ
(ص-55)

اعليٰ ۽ اسفل جا، جان ڪي تسو توريائين
(ص-55)

هيڪوئي هيڪ ٿئو وٽوسپ وجود
پسن ڪين پري ري، جيڪين ڪري سجود

جيانه ٿئا نابود، تيلانه رسيا بود ڪي
(آسا)

بيون ڏيئي ٻن، گر ڪي گڏيا ڪاڀري
(رامڪلي)

وڃه لاشريڪ له، اي وهائج وي
(ڪلياڻ)

وڃي وحدت ويءِ ڀر، گهٽون ڇڏي گهار
(ڪارايل)

حقان حق ٿئوس هئي طالب حق جي
(سهڻي)

نڪو سنڌو سير جو، جتي مڀ نه ملاجن
تائگه نه لڏي تارئين، مڀ نه ماتيڙن (سهڻي)

وڃي تن پيا، جت نهايت ناهه ڪا
(آسا)

لڏي سون، لطيف چئي، ڪنا ڌاتر ڌات
ڪانه پڇين ڌات، جي آيا سي اگهيا
(مومل راڻو)

ٻڌ ته هياڻي لهي، ”آءُ“ ات نه آهه
(آبري)

جتي پير پرن، پيريون پون پوريون
(سهڻي)

نه ڪا هت نه هت ڪا، ڳوريءَ سنڌي ڳالهه
(معذوري)

وڏي پاڳ مڙن، جي ڪهيا ڪارونپار ڏي
(سامونڊي)

ٻڌندي ٻوڙن ڪي، ڪي هاتڪ هت وجهن
(سهڻي)

ورسا ڪاري رات، جنهن ڀر راه گر ٿئي

ان اتجلي الله خضع له ڪل شيءِ، اوءِ ٿا نسورا نابود
هي جي مڙئي مقصود، اسر نه اجهي ان ڪي
(ص-56)

اوءِ پيون ڏيئي ٻن، پينا ذات بحث ڏونه
(ص-57)

سي پينا وحدت ويءِ ڀر، ٿا ساراهين سائين
(ص-57)

حقائين حق ٿئا، حقان ٿين حق
(ص-56)

جتي مڀ ملڪين ناهه ڪو تني آهيرون
(ص-60)

سوئي سير ٿئون، ناهه نهايت جنهن جي
(ص-60)

نه عقل، نه علم ڪين، نڪا ڌات نه تات
عالم سڀ عنايت جو، جنه ڏئي تنه ڌات
(ص-60)

ڇڏي ”آءُ“ اي نه، نسوروئي ناهه ٿي
(ص-61)

”اعدا عدوك بين جنبڪ“ اوڀري ٿوپير
(ص-61)

سنڌي تنين ڳالهڙي هتي هت نه ڪاءِ
(ص-61)

ڪهن ڪارونپار ڏونه، مٽي وهه وڃن
(ص-62)

ات هت نه رسي حاڏقين، نڪين سي ڪڇن
(ص-62)

جت راه گر ٿئي، ورسا ڪاري رات

نه ڪا هن جي تات، هي پڻ وڃي وسري (ڀڳت)
(ڪاهوڙي)

وڃائي وجود کي پاڻان پاسي ٿي
(آسا)

سي فاني ٿئا في الله ۾، جن وڃايو وجود
(آسا)

جن سڃاتو سپرين، سي وڃڻ کي وٺا
(آسا)

مٿي مٿي مهران ۾، پڻو ٿيو ڏيئي
(سهڻي)

وڃي نت پيا، جت نهايت ناهه ڪا
(سامونڊي)

تنهن نهايت ناهه ڪا، جنهن سڃا سج وڃن
(آبري)

ڦوڙائي فراق جي، سُجھي ڳالهه ڳري
(آبري)

"لا" سين اُٿي لڏ، "ڪين" رسائي ڪيچ ڏي
(معذوري)

ايئن نه وسن عام تي جڻن مومل وسن مينهن
(رائو)

جيڪا اٿن من ۾، سلن نه سائي
(يمن)

ساهه سين سڃاڻان، پساهه سين پسان پرين
(آسا)

ڳوڙا پئي پار، هنون حيرت ۾ پڻو
(سهڻي)

هي پڻ وڃي وسري، هن هُنهين جي تات
(ص-63)

اُن وڃائي وجود کي، حاصل ڪڻو حال
(ص-64)

هي جي فاني ٿئا في الله ۾ موٽڻ تن محال
(ص-64)

جنسي آه اوڙاه جي، وڃڻ سي وٺا
(ص-65)

مٿي مٿي مهران ۾، هي جي پاڻ وجهن
(ص-66)

مٿي مٿي مهران ۾، اوه پڻ وري پڻا
(ص-66)

سي پينا تن وڃن، ناهه نهايت جنه جي
(ص-66)

ناهه نهايت تن جي، هي جي وحدت سَير وٺا
(ص-66)

ڳري ڏسڻو ڳالهڙي ورتا ڪي وڃن
(ص-67)

وه جنه وصال ڏونه، تنه "لا" سين لئه مَ لاهه
(ص-68)

سونه سليو عام کي، جيڪين ڪارڻ تن
(ص-69)

ساهه ۾ سارين سپرين پساهه ۾ پسن
(ص-70)

ات هنين پڻ پسي ڪين پرين ۽ ري
(ص-70)

ماڙهوات ڪيائ منڊ نه پسين منڊيو
(يمن)

اچي پيئي ڪئن ۾، جتي ڏينهن نه رات
(سهڻي)

جا جوءُ سُئي نه ٻڌي، ڏوڻي سا ڏورين
(ڪاهوڙي)

پيرين پراڻا ڪيترا، سُڪا منهن سندن
سا جوءُ ڏوري آيا، سونهن جت منجهن
گجها گجهيون ڪن، تهاڻ پراهن پنڌ جون+
(ڪاهوڙي)

ڪمتر ڪا ڪاهي، پهچي هن پتيءَ کي
(معدوري)

ڪپيريءَ ۾ پيس ڪني پاتو پيرين
جڻان منجهڻ ماڙهوئين، سڄڻ تڻائين سير
ان پُون سنڌو پيس ڪوڙين منجهان ڪولهي (**)
(ڪاهوڙي)

سپيريان جي ڳالهه ڪي، سامي ڪي سمجهن
(رامڪلي)

آئي سپ اڌ مڻا، لکين سئين مهرڻ
(آسا)

نه عام نه خاص، جي ويا سي وڌيا
(مومل راڻو)

جتي عرش نه آپ ڪو، ڏرو ناه زمين
(رامڪلي)

لڳيءَ جو لطيف چئي، نڪو قال نه قيل
(برو)

اي پيهي پروڙج ڳالهڙي ماڙهوات ڪيائ
(ص-72)

جتي ”ڪون“ نه ”مڪان“ ڪون ڪو ڏينهن نه رات
(ص-74)

ڪاهوڙي ڪيڙين جا، سا اڳاهين جوءُ
(ص-74)

پير نه پوءِ پڪڻا، جت سئسين سينه گڙن
سا جوءُ ڏوري آيا، سُنهن جت منجهن
ڪاهوڙي اُن پنڌ جون، گجهان گجهيون ڪن
اوه پينا تن وڃن، جتي حرف حڪايت ناه ڪو
(ص-74)

ان ڏانڪي غليا، ڪو ڪمتر پير ڌري
(ص-74)

ڪني پاتو پيريان آبيريءَ ۾ پير
اي اونهو ٿڙا گهور گهڻو، ڪُن اُت ايتو پير
سرمڻي سونو سهي، تين ڪرپائي پير
ان پُون سنڌو پيس ڪوڙين منجهان ڪولهي
(ص-75)

سپيريان جي ڳالهڙي لکين دليلي
(ص-75)

سمنڊ ڪنيو پساهه، ڪوڙين موج اُڀرڻا
(ص-76)

مڙوئي محو ٿئو، نڪا اُت خاص نه عام
(ص-77)

نه ڪو عرش نه ڪرسي، نڪو ڏينهن نه رات
(ص-78)

نه ڪو قال، نه قيل ڪي، نڪا وائي وات
(ص-78)

سواورار سو پراڻ ڳالهه مڙوئي هيڪڙي
(سهڻي)

ڳالهه پريان جي ڳجهه جي، ڳالهه مڙيائي ڳجهه
(آسا)

سپڪ جو سيد چئي، پڇي نه پرياڻ
(سهڻي)

پاڻهين وينا پاڻ ۾، پاڻهين ڪن پرياڻ
(رامڪلي)

ونحن اقرب اليه من جبل لوريد، آهي اي لاهيجاڻ
(مارئي)

سو سيوئي حال، منجهان ئي معلوم ٿئي
(ڪلياڻ)

سوئي راهه رد ڪري، سوئي رهنما
(ڪلياڻ)

سجڻ ساهه پساهه ۾، پرين پاڻ پساهه
(آسا)

صوفي سيرسين ۾، جئن رڳن منجهه پساهه
(ڪلياڻ)

نڪا رات نه ڏينه، سپڪو پسي پرين کي
(مومل راڻو)

هينئر اُجهه مَ منجهه، ته پرينان پري نه ٿئين
(آسا)

صبح سڱڙيون ڪڍي، ويا وڃائي پاڻ
(رامڪلي)

پاڻئي جل جلاله، پاڻئي جان جمال
پاڻئي صورت پر جي، پاڻئي حسن ڪمال
پاڻئي پير مريد ٿئي، پاڻئي پاڻ خيال
سو سيوئي حال، منجهان ئي معلوم ٿئي (**)
(آسا)

سو سيڪڙو سا سک، ڳالهه مڙوئي هيڪڙي
(ص-79)

اي ڳجهي آهي ڳالهڙي، پهي پروڙج پاڻ
(ص-80)

نڪا پروڙ نه پيچرو، نڪو پڇي پرياڻ
(ص-81)

پرين پاڻهين پاڻ سين، پاڻهين پاڻ رهاڻ
(ص-80)

ونحن اقرب اليه من جبل لوريد، آهي اي لاهيجاڻ
(ص-80)

سپ سيوئي حال، پيهي ڪن پروڙو
(ص-81)

سوئي حڪم هلائي عالم ۾، سوئي ڏيکاريندڙ راهه
(ص-82)

سوئي ٿياري نندڙ، وهاري سوئي، سو سيريندڙ ساهه
لاغيري و لانا غيره، اي هي پرالاه
روح رڳون ۽ ساهه، سپ ڳالهه هڪڙي
(ص-82)

انا من نور الله، نڪوات ڏينه نه رات
(ص-83)

پيهي پروڙج ڳالهڙي هينئر اُجهه مَ منجهه
(ص-84)

ايدانه سيئي آتيا، جن وڃايو پاڻ
(ص-87)

سئي صورت سیرت سچين، سوئي حسن ڪمال
سائي ظرافت ذات پري جي، سوئي سو جمال
سوئي ظاهر باطن سو سوئي سو خيال
سپ سيوئي حال، اونهاڻي انت ناهه ڪو
(ص-88)

سندي سپيرين، پر پروڙڻ ڏاکڙو
(آسا)

ولولو ۽ ووڪ، ايء تان آهي عشق جي
(معذوري)

اوري هڏ نه اُپيئي، پُري تان نه پري
(آبري)

ڏٺي جن هيڪار صورت ساھڙ ڄام جي
سڪ ٿي ستيون ڪينڪي، پري ساڻ پتار
(سھڻي)

ٿيون ديوانيسوز، دل ۾، اپر لڳين آر
(آسا)

جيڪس ڏٺو جيڏيبن، باروچو پيء پٽ
مون جئن موڙهين مت، پسندي پنهونء کي
(حسيني)

سامونڊيڪو ڏنجهه، ماء ماريندم ڪڏهين
(سامونڊي)

هوندا سي حيات، جيئڻا اڳي جي جيئڻا
(معذوري)

سڪ تنهنجي سپرين، اندر ئي اُجهڳ
(سھڻي)

اونهي تڙ آگهتيا، آڏي پائي پاڻ
(سھڻي)

نه ڪي کڻن پاڻ سين، نه ڪو ساڻن پاڻ
(رامڪلي)

من ۾ ٻاري مڇ، جمر وڃئي اوهري
(سامونڊي)

سنجهي ۽ صبح، هوند نه وڻڻ وسري
(حسيني)

ڪڇي ڪاچوتي، نانگن ٻڏي نينهن جي
(رامڪلي)

تو اوڏو تو ساڻ، پر پروجهڻ ڏاکڙو
(ص-88)

وڃائي وجود کي سدي عاشق آھ
(ص-89)

ته هوند اوري تان اُپيئن، وهين رهه وصال
(ص-89)

حسن حبيب جو جني ڏنوء
تنهي منجهان ڪاء، سڪ نه ستي ڪڏهين
(ص-92)

حسن حبيب جي، اپر لائن آر
(ص-93)

حسن حبيب جي، ڪا جا آهي پٽ
تن منجهڙو وڃي مت، پڻو پر پرين جي
(ص-93)

عاشقن اي سور، ماء ماريندن ڪڏهين
(ص-95)

ماڙهو پائين مٿا، تان او سونه پريان جي جيئڻا
(ص-95)

سڪ تنهنجي سپرين، اندر ٻارين آڳ
(ص-96)

سوڏا هلئا سبحان ڏونه، آڏي لاهي آڻ
(ص-99)

ويندي وحدت ڏونه، ڪين ڪنيائون پاڻ
(ص-99)

سڪ تنهنجي سپرين، من ۾ ٻارڻو مڇ
(ص-98)

جي سنجهي جي صبح، نالوء پٽا ڏائين تو مٿي
(ص-98)

جي ڪڇي ڪاچوتي ڪڍي ڏئي نانگي نه ننگ
(ص-100)

اندر جنين آڌ، ڏونگر سي ڏورينديون
(آبري)

ويڻ تن پيوس، جتي هلڻ ناه حسن ري
(مارئي)

ڪپت ڪاهوڙين، آهي اڳئين پنڌ جي
(ڪاهوڙي)

نانگا نانيءَ هليا، لوڪا ڪري لڪ
(رامڪلي)

لنگ ڪڍيائون لانگ، موٽي ڪن نه مسحو
جا اسلامان اڳي هئي، سا سڻائون ٻانگ
سامي ڇڏي سانگ، گڏا گور ڪنات ڪي.
(رامڪلي)

جان آهين اوطاقن ۾، تان ڪي وٽن ويهه
سامي سفر هلڻا، ڏور چٽائي ڏيهه
ڇڏي سڪ ساڻيهه، مٽي گنگا گجيا.
(رامڪلي)

آهي اڪڙين ۾، آديسين ادب
تن جو حسب نسب ناه ڪو نه اما نه اب
سامين ڪي سپين پرين، روح ۾ رهڻورب
ري لانگوتي لب، پاڇي ڪڏن نه پاڻ سين (**)
(رامڪلي)

جان آهن اوطاقن ۾، تان ڪي ساڻن ويهه
(رامڪلي)

هت نه پسجن هاڻ، وٽا ويراڳي نڪري
(رامڪلي)

وجهي جيءَ جنجارج، جمر وڃڻئي اوھري
(سامونڊي)

رڻا سي وحدت ڏونه اندر جنين آڌ
(ص-99)

هلڻا جي حق ڏونه، جوڳي سين جمال
(ص-100)

ڪهي ڏنو ڪاپڙين، ڪواڳاهون پنڌ
(ص-100)

سي وٽا بيهي پاڻ ۾، لوڪان ڪري لڪ
(ص-100)

ڪين ڪنڀائون ڪي پڻ ري لانگوتيءَ لانگ
ان ڇڏا سڀ سناسمين، سيرا سگر سانگ
سي سامي گڏا سبجان ڪي، اندر لاهي انگ
سندي جوڳيان تانگ، اوءِ اله ري ڪير لهي.
(ص-102)

ماءُ جوڳي آڻيا، تان ڪي وٽن ويهه
اُن نانگن نيڻ ڪڪوريا، ڏوري ڏونگر ڏيهه
سي پين رات پُرڪڻ، اوتين آب آچيهه
سڪ ڇڏي ساڻيهه، اوءِ هلڻا وڃن حق ڏونه
(ص-103)

آهي اڪڙين ۾، آديسين ادب
سامين ڪي سپين پرين، روح رهڻورب
تن حسب نه نسب ڪو نه آباء نه اب
ري لانگوتي لب، آءِ پڻو نه پاڙين ڪاڙي
(ص-103)

ماءُ جوڳي آڻيا، تان ڪي وٽن ويهه
(ص-103)

اوءِ وجهي جي، جنجار، وٽا نانگا نڪري
(ص-106)

جيھي جي ٽيھي، تہ بہ ٻانھي ٻاروچن جي
(ڪوھياري)

نہ ڄاڻان ڪيھي، چنيسر جي ڇت ۾
(ليلا چنيسر)

ھميرن حساب، ڪہ ڄاڻان ڪيھو ٿو
(مارئي)

نانگا نانيءَ ھليا، ڪينر ڌري ڪنڌ
(رامڪلي)

نانگا ننڊ نہ ڪن، وڃن روندا رام ڏي
(رامڪلي)

ھڪ اکيون، ٻيا اڳڙا، پر ۾ ٿا پڇن (مومل
راڻو)

جنھن ڪارڻ جوڳي ٿا، جان جان سونہ پسڻ
تان تان سناسين، ورھہ وھامي راتڙي
(رامڪلي)

ماين مڱن بڪيا، نڪا لڄ نہ ليھ
(رامڪلي)

نڪي طعام تنبڙين ۾، نڪي گبرين
(رامڪلي)

سامين ٻاري سج ۾، ٻاڙن باھوتي
(رامڪلي)

سدا وھن سامھان، عاشق اتر ھير
(رامڪلي)

رويو ويٺي راڳ، امڙ اوريان نجھري
مون لاڻو ڏيھہ وڻن تان، لاڳاپو ۽ لاڳ
ڏونگر سي ڏورينديون، جن اندر ٻري آڳ
ھوٽائي ھن ماڳ، مون کي ڇڏ نہ ڇپرين.
(ڪوھياري)

تڪيا تاڪيائون، ويا رمندا رام ڏي
ڪجان خبر نہ لھان، تن آديسين آئون

اُن سڌ نہ پيئي سناسين، جيھي نہ ٽيھي
(ص-106)

نہ ڄاڻان ڪيھي، اُن آئي آڏيسين
(ص-106)

سي نانگا ننگ وٽا، ڪين جني جي ڪنڌ
(ص-107)

لوڇڻ لڻي پرين جي، نانگا ننڊ نہ ڪن
(ص-107)

پر ۾ ٿا پڇن، سي سناسي سبھان کي
(ص-108)

جنه ڪارڻ جوڳي ٿا، جان جان سونہ پسڻ
ورھہ وھامي راتڙي، تان تان سناسين
(ص-108)

ڪھڙو طعامون تبڻ ۾، تن ماين کان منگن
(ص-108)

اوءِ وٽا نانگا نڪري، ٻاڙو ٻاڙوتي
(ص-109)

اوءِ وٽا نانگا نڪري، عاشق اتر ول
(ص-110)

جوڳي جنبِي ھلڻا، من ڇڏيائون ماڳ
راول اوڻا قن سين، لاهي چرڻا لاڳ
سي لوٺا لڻي سبھان جي، اندر ٻارين آڳ
اوءِ سامي ڪنہ سپاڳ، جيري مڙن رب کي
(ص-109)

آيل آديسين جي، ماري پھہ آئون
گھہ ڄاڻان ڪيڏانہ وٽا، ڪنہ کڻ ڪنيائون

ڪنهن ڪڻ ڪنيائون، ڪاڏي ويا ڪاڀڙي.
(رامڪلي)

ويا نيرانا نڪري، جوڳي منجهان جو.
(رامڪلي)

اندر آديسين ڪي، سورن شاخ ڪئي
(رامڪلي)

آديسي اٿيا ويا، مڙهيون مون مارين
(رامڪلي)

اي آديسين اُهيڃاڻ، جئن تعلق ڇڏيائون تڪيا
(رامڪلي)

وينا وڄائين، جي سناسي سڻئين
(رامڪلي)

ڏينهان ڏکي ڏيل ۾، سور سڄيائي رات
(رامڪلي)

ڏينهان ڏورڻ ڏونگرين، رڻ سڄيائي رات
(برو)

ميڙيو ڪڙج ڪالئون، جوڳي جلائين
(رامڪلي)

دائر دونهيون دل ۾، من سين مالها وار
(رامڪلي)

نه گندا نه گبري، نه ڪڇ نه ڪاچوتي
(رامڪلي)

پسيو آسڻ اُن جا، اچي نه آرام
(رامڪلي)

جي الڪ سي آگاه، هلو ته تڪيا پسون تن جا
(رامڪلي)

تڪيا پسي تن جا، من ۾ ٿسوماتام
(رامڪلي)

ڪيجان، خبر نه لهان ته ڪٿي لائائون
سوڌو مٿائون، جتي ري وحدت ناه ڪين
(ص-111)

سامي سوارا نڱڻا، جُنبي مٿي جو
(ص-110)

اندر تن آديسين ڪي، اڌ آڌما آهين
(ص-111)

جيجان جوڳيڙن جون، مڙهيون مون مارين
(ص-111)

اُن آديسين اُهيڃاڻ، آهين الاهي ذات جا
(ص-112)

گر ڪڻائون ڪينرو، وينا وڄائين
(ص-113)

راتين مُنهن مونن ۾، ڏيهان ڏک ڏڪين
(ص-113)

جني ميڙي وڌا مڇ ۾، سوين ڏنگا ڏاه
(ص-115)

اوڙ دونهيون پائين دل، ڪارو ڪن نه ڪيس
(ص-116)

نه تن گدا، نه گبري، نڪين ڪيائون ڪيس
(ص-115)

آيل! آديسين ري، اچي نه آرام
(ص-117)

جان اوڙ آديسي اها، تان تڪيا پسهون تن جا
(ص-116)

تڪيا پسي تن جا، من ۾ ٿسوماتام
(ص-117)

پنا چر چراتيا، منهن ڪانئيا سيء
ماين مڱن بڪيا، نڪا لڄ نه ليهه
(رامڪلي)

چر چراتين اڱڙا، ڪوري ڪانين ڪل
(رامڪلي)

ويهي ڪيون نه وڃ ۾ آديسين آرام
(رامڪلي)

مون پوري نه پچڻا، جوڳي جاڙ ڪري
هيون جن ڳري، سڌيون سنڌيون سڄڻين
(رامڪلي)

ته سندو وحدت ويءُ، طالب توڙان ماڻئين
(رامڪلي)

ڳجهه نه ڳالهائين، لڪا پُڻن لوڪ ۾
(رامڪلي)

آديسي آديس، هتان ڪري هلئا
ڪاڀڙين قلب ۾ ڪيو ڏورائون ڏيس
ويراڳي نئون ويس، راول ڍڪي رميا
(رامڪلي)

هڻي تويه تار، نانگا نسورا ٿئا
(رامڪلي)

جاتا ڪن نه جوڳ جي، جوڳ نه جُهارين
(رامڪلي)

سا پر سيڻي سڪيا، جا پر جوڳ جڳاءُ
(رامڪلي)

جوڳين جوڳ جڳاءُ، جوڳ پڻ سونهي جوڳڻين
جوڳين سنڌي جان جي ڳجهه ڳجهاندر آه
هائِ مونهن کي وڃا آڻو ڳنڍ سڪي (جوڳڻين) (**)
(رامڪلي)

ماينئون مڱن بڪيا، اي ويراڳين ول
لڪين لونائون جندڙا، سي ڪانئائون ڪل
(ص-117)

ڪڏهن ويهي نه ڪئو تن آديسين آرام
(ص-118)

مون پوري نه پچڻا، جوڳي جاڙ ڪري
سڌيون سنڌيون سڄڻين، هيون جن ڳري
(ص-120)

سي پيهي پسندا ڪاڀڙي، سندو وحدت ويءُ
(ص-120)

سي مٽايو وائي، ٿا ڳجهه ڳالهائين پاڻ ۾
(ص-121)

نانگا نسورا ٿيا، ڇڏي ويراڳي ويس
سي پيهي وڻا پاڻ ۾ جوڳي ڏوري ڏيس
ان ويئي وڃان ٿي نڪري، تن آديسين آديس
ماري سامي ميس، آيا سي اتور ۾
(ص-122)

طوق ڇڏي تاج، اوڻ نانگا نسورا ٿئا
(ص-123)

نه ڪوپوڄين پنٿ ڪو جنگ نه جاتا ڪن
(ص-123)

سي جوڳي پينا جوڳ ۾، جوڳين جوڳ سهاءُ
(ص-124)

ايءُ جڳ جوڳو جوڳڻين، جوڳين جوڳ سهاءُ
جوڳيان سنڌي جوڳ ۾، مد منجهه هيئن ماءُ
هڻي مون کي هاءُ جو آڻو ڳنڍ نه سڪو جوڳڻين
(ص-125)

ڳالهيون ڳهلي لوڪ سين، پڌر پئي نه ڪن
(ڪاهوڙي)

راڻو ڪا رات ويو، ڳجهي ڳالهه ڪري
(مومل راڻو)

سوڙي سين ساري ڳلهيون ڪنڊس ڳجهه جيون
(مومل راڻو)

هڪ اڪيون هيا اڱڙا، پر پر ٿا پڇن
(مومل راڻو)

پاڻ نه پسن پاڻ ڪي ويچارا بيباڪ
(عمر مارئي)

ڌڻي ئي ڌڻي، رهيو آهي روح ۾
(آسا)

نه گندا نه گبري ڪڇ نه ڪاچوئي
(رامڪلي)

ڪچي ڪاچوئي، نانگن ٻڏي نينهن جي
جهڙا آيا جڳ ۾، تهڙا ويا موٽي
سڪ نه سٽا ڪاڙي، لاهي لانگوٽي
انين جي چوٽي، پورب ٿيندي پڌري (ۛ)
(رامڪلي)

نه ڪين هيٺ نه بيٺ، نڪي گبرين ۾
رام ڪٿائون ڏيٺ، وڃن ڪيتر ڪلهي ڪيو
(رامڪلي)

ڪنهن جنهن ۾ آهين، سا پر پروڙڻ ڏاڪڙو
(رامڪلي)

سدائين سفر ۾، رمن مٽي راهه
(رامڪلي)

جوڳي ان جاتا ڪي، ٿي سڪيا سيسيئي
(رامڪلي)

لو پڌر پيئون نه ڪن، ڳلهيون ڳهلي لوڪ سين
(ص-124)

ان من اندر محبت، ڪا جا ڳجهي ڳالهه هئي
(ص-124)

سي ساميڙا سپڪ، پسو ڳلهيون ڪندا ڳجهيون
(ص-125)

پر پر ٿا پڇن، او پرين لايوا ڪيڻين
(ص-126)

ساميڙا بيباڪ پسو لوڪ وڃائين جئن ويا
(ص-126)

اُن الله آديسين، اچي رهئو روح ۾
(ص-126)

نه گدا نه گبري ڪڇ نه ڪاچوئي
او سڪ نه سٽا ڪڏهن ڪڍي لانگوٽي
سي جهڙا آيا دني ۾ وٽا تهڙا موٽي
اي ڏاڍي ڪسوٽي، وٽا جهڙا ڪاڙي
(ص-127)

نه ڪي هيٺ نه بيٺ ڪين.....
(ص-127)

نه ڪو هيٺ نه بيٺ ڪين.....
(ص-128)

ڪنه جنه منه آهين، سا پر پروڙڻ ڏاڪڙي
(ص-129)

ڪني پايو چڪر چيلهه ۾، اندر ره رمن
(ص-133)

هلي ڪي حضور ۾ جاتا جوڳيڙن
(ص-134)

پري لئي وڃائون ڪاپڙين (پسو) پراڳيان وڻ
جني اندر آت اله جو رڙي رند تني جي رس
تان ڪين ڏور تن ڪي، جانڪين وهي وس
ان جوڳين ٿڌو جس، وٿالو ڪان لڪي ڪاپڙي
(ص-134)

ره شريعت هليا، تفڪر طريق ٿئون،
حال حقيقت رسا، حرڪت حرص وٿون
لئي لاهوتي پسا، وحدت وصالون
سي پينا بقا باغ ۾، فنا فرق پئون
پسو پنڌ سندن، آءِ وجودان وهي وٿا
(ص-137)

اوڙي جا اصلائي، وانءِ تنه مَ وات
ڪوڏان ڪاه ڪوات، وهي ورونهيو ڪڙو
(ص-138)

آءِ هي جان هلن حق ڏونه. پيون ڏيئي هن
(ص-138)

ڪين ڪنيائون پاڻ سين، سڄو په پئون
(ص-138)

بجهي ٿن اڄو جه، ڄاڻ وڄائي پاهنجو
هوئين جي سڄو جه، ته بجه مَ پڙي جيترو
(ص-141)

ڏهين ڏينهن ڏک ٿيا، پرين پاهويا پس
ورق جي وصال جا، واري ڪيائون وس
لڏائون لطيف چئي، گروءَ سندنو گس
جوڳي ڪتسو جس، لڪا پئون لوڪ ۾
(رامڪلي)

راه شريعت هليا، تفڪر طريقون
حال حقيقت رسا، معرفت ماڳون
ناسوت، ملڪوت، جبروت، ايءُ انعامون
پس لاهوت لنگهون، هاهوت مٿي هليا (**)
(رامڪلي)

ويجهو وڃ م وات ڪي، ڪهڃ ڏونه ڪوات
اڄهي منجهان آت، اوسي ٿي آءِ تون
(ڪاهوڙي)

هير ملنديس هوت ڏي، پيون وجهي هن
(رپ)

ڪهي جا ڪين ڪڙي، پرين پهتي سا
(معذوري)

پري ٿي پرين سين، سڪڻ ڪي سڄو جه
هئي گهڻو اڄو جه، سورن سنهائي سسئي
(ديسي)

مٿين مثالن مان ظاهر آهي ته شاه عبداللطيف پنهنجي پيش رو
بزرگ شاه لطف الله قادري جي بيتن کان نه فقط واقف هو بلڪ انهن کان
ڪافي متاثر ٿيو: نه فقط شاه لطف الله ۽ شاه عبداللطيف جي لفظن، فقرن ۽
معنوي اهڃاڻن ۾ ويجهي مناسب آهي، بلڪ شاه لطف الله جون ڪي
ساڳيون مصرعون شاه لطف الله جي بيتن ۾ ضم ٿيل آهن. ان ڪانسواءِ،
الفاظ توڙي معنيٰ جي لحاظ سان پڻ شاه صاحب پنهنجا ڪي بيت شاه
لطف الله جي بيتن کان متاثر ٿي چيا، جن ڏانهن حاشين ۾ اشارو ڪيو ويو

آهي. ڪي ساڳيا شاھ لطف الله وارا بيت ”شاھ جي رسالي“ ۾ موجود آهن. جن بابت ائين چئي سگهجي ٿو ته اهي غالباً شاھ صاحب پنهنجي ڪچهري ۾ مثالن طور پڙهيا، فقيرن ٻڌي قلمبند ڪيا ۽ پوءِ اهي رسالي ۾ شامل ٿيا.

متن رسالی جو

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الاهی عالمین دُئی سائین سباجہاء
 تونہین اُتاریندق، تونہین وھاریندق، تونہین واریندق واء
 نہ کو کري پاڻ وُتندی، کنھن کي رسي نہ کاء
 اِت آھی عجزُ سڀ کنھن کي، نکو گِیرُ نہ گاء
 جئن گھُري تئن کُري پاڻ وُتندو پادشاھ (1)
 سڀ ھلن حُکم تھنجي ۾ ٿا رُوح رڳون ۽ ساہ (2)
 کوڏا کُورِ سالوای فقیَر جوڙي بیتن
 تہ ھوئ سِنڌي وائي سھلو بجهڻ اڀوجھن (3)
 پاھنجي ٻولي کري سگھائين اي سکن
 لطف اللہ چئي، لئ پيو وَر سکن ۽ پڙھن
 ساري شامل سو کُوء مٿي ستئين قسمن
 قسم پھريون منجھہ وحدت درجي جَل جلالہ
 ٻئو سلوک سالکن
 تئو منجھہ صفت چئين کَلَمَن، چوئون منجھہ مَوحدن
 پنجون منجھہ عشق عاشقين پڻ حال عاشقن
 چھون منجھہ ترڪ دنيا جي ۽ فقَر فقيرن
 ستون منجھہ پير مُرشيَد جوگين
 اي ھنڌ جي آھين ھيڪڙا جت ھلئو اوء وِجن.

(1) اصل بادشاھ (2) اصل. ٿا رُوح (3) اصل. بجن ابوجن.

قسم اول منجهه وحدت درجي (جل جلاله)
 جوڙڻ ۾ جوڙڻو مٿي پٿرِيهن بَتِيَن
 چٽوسپ ڪو جدا ڪري، وڙ سَهڪو سَمُجَهَن

بيت

عَقْلُ اِتِ اوچون ⁽¹⁾ ٿئو، نڪو فِڪَر پَنڌُ
 اِجْتِهَادُ جو مُجْتَهِدَن جو تنهن نه لڌو هِنڌُ
 عاجِزَ اِنَ عُلُومَ ڪِئا، وٿو فائِزَن فَنڌُ
 اِي حُڪَمائِيَن حاڙِ قِيَن، ٿئو سَپَنِيَن بَنڌُ
 وٿو سَپُڪو رَنڌ، ري حيرتَ ناهِ ڪِيَن.

بيت

حيرتَ هَنِيَا سِپ، اِتِ دعويَ گِيرَ دَهَلِيَا
 پَسِي پَر پَرِيَن جِي، مُنجهي سِپ وٿا
 جَن اِي وَرَقُ وِيا چيو نيئي منجهه عَقْلَاءُ
 سُبْحَانَ مَن تَحْيِرَ فِي ذَاتِهِ سِوَاءُ.

بيت

عَقْلُ اِتِ اوچون ٿئو، ڪا جا ڏسي پَتِ
 پَسئو پَر پَرِيَن جِي، مُنجهيو وِجي مَتِ
 اِنَ وائي پير پئو، اَتِ اُپَتِي پَتِ
 نڪو ڳاڇ نه ڳَت، حيرتَ هَنِيو سِپُڪو

(1) اصل: (هن جاء تي توڙي هيٺ) اُوچ.

بيت

اُجھي مُنجهي وئو عقل اورئائين
 ”اُعلِيٰ“ ۽ ”اَسفل“ جا، جان ڪي تَسو تورئائين
 تات اِن اونهي اَنت عميق ۾، پُڙو نه بُجهئائين (1)
 اِيهين چيائين، تَت اِت ري حيرت ناهه ڪين.

بيت

عقل اِت اوچون تئو، نڪا فڪر جاءِ
 اوءِ پيئا تنهن اگهور ۾، جتي مون نه جاءِ
 اِت حيرت هنيو سڀڪو، ڪنهن ڪي رسي نه ڪاءِ
 هي هي ڪندا هاءِ، رُوندا عارف اڳ وٺا.

بيت

عقل اِت نه اُڪري، عقل ٿيي نه هِنْدُ
 اِي پَرُوڙان پري ٿئي، ڪو جو هٿس پِنْدُ
 ايڏانهن ڪوڙين چَلِئا ڪيترا، حيرت پائي پِنْدُ
 نه ڪا رَه نه رُنْدُ، اِن اونهي اَنت عميق ۾.

بيت

واحدت سڀ وُجود ۾، هيڪا هيڪ پَسَن
 اوءِ پٺيان بهار ٿيا، دَعوي دَمَ نه ڪَن
 سي منجهه حيرت رهن، ”ڪين“ ڪيائون تڪي.

بيت

”عالم“ وحدت اُن ڪي، ”ماسوا“ مَحَوِ ٿئون

(1) اصل: ”بُرو تَبجاءِ“

پَسَن ڪين پري ري، هنيون حيرت پئون
مانظرُت في شيءٍ إلا (آيتُ الله فيه، سَيو سَهائون) (1)
وچا وچ وئون، تئا سانچارا سبحان جا.

بيت

هيڪوئي هيڪ تئو، وئو سَي وُجودُ
پَسَن ڪين پري ري، جيڪين ڪري سُجودُ
”اذا تجلي الله خضع له كل شيء“ اوءِ تئا نسورا نابودُ
هي جي مژوئي مقصودُ، اسم نه اُجهي اُن ڪي.

بيت

حَقَّائين حَق تئا، حَقان تئن حَق (2)
عَقْل وياچ م اُن سين، جِنِي ذاتِ مُطَلَقُ
لا مَوْجود شيءٍ غير الله اِي ساري پڙهيائون سَبَقُ
سي واري وُحْدت وَرَقُ، اوءِ نِسورويي ناو تئا.

بيت

جتي ”ڪون“ نه ”مڪان“ ڪو تَت ڪيائون سير
اُتي عَالَمَ عَاقِل ڪيترا، پَرُوڙو پائين پير
اِي گُجها گُجهه جي ڳالهڙي، ڪَمتر پَرُوڙي ڪير
اُن-پير ۾ پير ڪَني پاتو پيرين.

بيت

جتي قيل نه قال ڪين، تتي ڪئائون ٿاڪ
اُءِ سو پسن سپرين، جنه چئجي پاڪ
حيرت تني ماڪ، محب مشاهدو جن ڪي.

بيت

لَئِي لَڪَ پَئَا، اِتَ ڪوڙين مِڙِئا ڪيترا (1)
پَسِي پَرِ پَرِين جِي، سي طاقتان وِئا
نڪا سارَ نه سَتَ ڪا، تَهين پار پَئَا
ڪنہ جنہ تِڪَ نِئا، تِن وَرَہَ وَرِ ڀر گُذرِئا.

بيت

سي پاڻان وِئا پَيتَڙا، مَن مُشاھدو جَن
نہ سي اوري نہ پَري، اَوِ مَنجھہ حيرتَ رھِن
”ڪُنْتُ ڪَنزاً مَخْفِياً“ عَجَبُ آھي تِن
اَوِ ھيون ڏيئي ٻَن، پينا ذاتِ بَحْتِ ڏونہ.

بيت

”پاڻ“ چڏي پَري گڏِئا، وِہَ وِصالِ ٿِئون
اَوِ ٿِئا سانچارا سبھان جا، وِچا وِچ وِئون
مُحِبُّ سَوِ مِڙِئون، جنھن کي سِڪي سِڪو.

بيت

جتي عَقْلُ نہ عِلْمُ ڪين، اَوِ تائين تيڏاھين
جيلاہَ وِہَ پِئون وَتَرو، تي وِجن اوڏاھين
سي پينا وِحدتَ وِئِءِ ڀر، ٿا ساراھين سائين (2)
تِن نا نُڪتا نادر وِحدتَ جا، حاصلِ حُضوراھين (3)
جہ اچن اُتاھين، تہ اُھجَ ڏين اُگانجھا گھڻو. (4)

(1) اصل: ”لئِي پڻا لڪ الخ“ (2) اصل: ”ٿا ساراھين ساھ“ (3) اصل: نا نڪتا= نوان نڪتا.

(4) اصل: اڪاڇا ڪنون.

بيت

توسيڪاريا، تر سڪئا، تو پروسِي پوئن
تونھين ڊوھين ڪمڙا، ڪاڻ نجوئي ڪن
”لَا تَتَحَرَّكَ ذَرَّةٌ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ“ تو چورئا چرن
سين حڪم تنهنجي هڪن، اُن پنڌ ناهي ڪو

بيت

سوال جواب سپرين، اندر جن الهام
عالم اُپتي چڏيو تني ڪي تمام
”مَنْ عَرَفَ اللَّهَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ“ ڪهن اي علام
جو عالمين علام، تنهن سيڪارئا سڪئا.

بيت

- (1) اندر اوطاقون اوءِ سير سبحان جي پئا
- (2) سي پسي پاڪ پروردگار ڪي، مٺا مٺي وئا
- ”لَا فَاعِلَ فِي الْوُجُودِ إِلَّا اللَّهُ“ نڪنجان نڪنجان ٿئا
- واڌيءَ تنهن وئا، نسورثائي ”ناه“ جي.

بيت

- جن راتو ڏينھان تنهنجي تاري طلب تات
- تن هيون اڪيون هيڪڙو واڻي هي نه وات
- (3) سي ڌارينئون دور ٿئا، طالب سندا ذات
- ”الطَّلَاقَ مَرَّتَانِ“ اي عاشقن ذات
- او وهائي پريات، پرين پسندا پاڻھين.

(1) اصل: ”اندر اوتاڪون اوءِ سير سبحان جي پئا“ (2) اصل: ائين. (3) اصل: ”سي ڌارينئون“

بيت

طالب توڙائين ٿئا، اوءِ سدا ٿا سڳن
 ڪوڙين ڏيڄون ڪيترين، توڙي تن ڏجن
 ته ري رويت رب جي، ڪم نه اچي تن
 ”لوڪانت النار تصيب المشتاقين“ اي پر آهي جن
 طالب طلب ۾ ٿئا، اوءِ محبتا محب وڃن.

بيت

ڪي نڱيا ناسوت ڏي، ڪي ملڪوت مڙن
 ڪي جنبيا جبروت ڏي، ڪي لاهوتا لڙن
 ڪي وه پئا وڙي، هليو هاهوت وڃن
 آءُ ٿو پڇان پيڙا، سڏيون سالڪن (1)
 اوءِ ڪيهي حال هلن، سيڪڙو سبحان جا.

بيت

شريعت جي سوجهري هليا ڏونه حق
 طريقت تار ڪئا، وسرئين ورق
 حقيقت جي حال سين ره سونائون سابق
 هي جي ”هوءَ“ رسا حاذق، معرفت مشاهدو تن ڪي.

بيت

ره شريعت هليا، تفڪر طريق ٿيون
 حال حقيقت رسا، حرڪت حرص وئون
 لئه لاهوت نڱيا، وحدت وصالون
 سي پينا بقا باغ ۾، فنا فرق پئون
 پسو پند سندن، اوءِ وجودان وهي وئا.

بيت

پُوڻنِ وحدتِ ويِ ۾، شرعَ گهرُ سَندونِ
جتي مَٻَ ملڪينِ ناهِ ڪو تتي آهيرونِ
توڙي وٺا ورهه ڪيٽرا، پرو تان نه پئونِ
سوئي سَيرِ ٿئون، ناهِ نهايتِ جنهن جي.

بيت

پيهي وٺا پاتارِ ۾، منجها منجهه ٿئون
جتي تانگهه نه تڪيو پيرِ تتهين پئونِ
تنه اونهائي اُتُ ناهِ ڪو سَيرِ جو سَندونِ
آهي پنڌِ اهو، جنه پرِ پروجهڻِ ناهِ ڪا (1)

بيت

پرِ پروجهڻِ ناهِ ڪا، ڳرھڻِ ڪانهي ڳتِ (2)
عقلِ اُتِ اوچون ٿئو، منجهئو وڃي مَتَ
ڪري ظهورِ قدرتِ جو پاڻ ڏيکارِ يائين اُتِ
ڪا جا آهي ڀِتِ، نه سا سُئي ٻنڌي نه سا.

بيت

نه عقلِ، نه علمُ ڪين، نڪا ذات نه تاتِ
عالمُ سڀ عنايتِ جو، جنه ڏئي تنه ذاتِ (3)
”الا مَنْ آتِي اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ“، پروڙيو پرياتِ
لُئي پانهجي لاتِ، سيڪو ٿيندو پڌرو.

(1) اصل: ناه ڪو (2) اصل: ”ڳرهن ڪانه ڳت.“ (3) اصل: ڇه ڏي ته ذات.

بيت

نَڪا ڏاڍائي ڏيهه ۾، نڪا ذاتِ جُڳاءِ
 الله سنڌي راڄ ۾ جو کڻي سو ڪاءِ
 ڪي ڪمائي پانهجي، تنڪورسي ماءِ (1)
 واءِ تنين کي واءِ، هي جي پوک پرائي ڏيئا.

بيت

پوتائي پري ڪئا، ٿئا زادا زوايا ضاءِ (2)
 سنڌي تنين ڳالهڙي، هتي هت نه ڪاءِ
 "ان اڪرمڪم عندالله اتقاڪم" پيهي پروڙئا
 هي جي ڪين ٿئا، سي هڏهين ناه ڪين.

بيت

تونالوئي ناه ڪين، آهين اصل ڪين
 آدم اُھجُ عَدمَ جو هوءِ حياتي جين
 او گهڙي گهاڙي ڪين ڪئو منجها مٽي مين (3)
 چڙي "آءُ" اي نه، نسوروئي ناه ٿي (4)

بيت

"آءُ" "آسين" جي ڪرين، اي ڦڪي وائي ڦير
 فنا فاني جي ٿئا، مَنَ تنين سين ميٽر
 "اعدا عَدُوڪَ بَيْنَ جَنْبِيڪَ"، او پري ٿوپير
 تنه سين وه سڻائي ويس جو توڙ ٿئو دشمن تونهجو

(1) اصل: تنڪو (2) ڪڏا (اصل ائين) (3) اصل: اوکري ڪاري (4) اصل: آواين

قِسْم ٻڌو منجهه سُلُوڪ سالڪن
لِڪَڻ ۾ لِڪَئوم، مٿي پَنجِيهين بيتن (1)

بيت

پُوريائون پري مَٽِي، وَه پڻا وِڃن
تَتَهَن ڪِئائون تَڪِيَا، عَقَل جِت مَنجَهَن
اِت هَت نه رسي حاڏقِين، نَڪِين سي ڪُڇن
”مَن عَرَفَ اللّٰهَ ڪَل لِسَانُه“ اِي اُهڇ آهي اَن
تو نه ڄاتو تَن، ڪُنُه ڪمال پري جو

بيت

اَوءِ هلي تَنه هِنْد وڻا، ڪونهي جِت ڪلام (2)
”هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ“ اِت نه ڪو خاص نه عام
هي ڇي مَحْوَ مُطْلَق مُدَام، عَقَل وِياچ مَر اَن سِين

بيت

ڪَهَن ڪارونپيار ڏونُه، مٿي وَه وِڃن
تَنه نِڪَنج نِهائِيَت ناه ڪا، اُو راتو ڏينُه رَمَن
نَڪا اِت تانگُه نه تَڪِيو تِه ڪِٿي سي رَهَن
”ڪُل شَيءٌ يَرْجِعُ اِلَيَّ اَصْلُه“ ٻيون ڏنائون ٻَن (3)
آءُ گهورئو مَتان تَن، جني آه اوڙاه جي

(1) يعني پنجويه بيتن، مگر موجوده قلمي نسخي جي متن موجب بيتن جو تعداد چويهه
ٿئي ٿو (2) اصل: ڪونه (3) - اصل: ڏکاءِ ٻن.

بيت

اَتَ اُونڊاهي، عَمِيَقُ جَرِ اِتَ بُجھُٽھَارَ ڪِيَن بُجھَنَ (1)
 نَڪو پيُڙ نہ پيچرو جِئائين ڪِيَن وَجَنَ
 عَقْلُ اِتَ اوچون ٿيئو عالمَ ڪِيَن ڪُجَنَ
 ڪا جا آهي ڳالھڙي ڪَمَترِ سي رَسَنَ
 اِنَ راہِ جي رَمَنَ، سي ذاتِ اِنَ ضاع ٿيئا.

بيت

اِيا پُوڻن اوڙا سِين، وِرہ نہ وِٽَن هوءَ (2)
 پاڻ گھوريَندي يَمَ ۾، ڪِنہ سڀاڳِي پوءِ (3)
 اتي دَعوي دَمُ ناهِ ڪو عالمُ عارفُ توءَ (4)
 ڪوڙپن منجها ڪوءِ، مَنجھہ پروڙي ڳالھڙي.

بيت

جِتَ راہَ گُمر ٿِيِي، وَر سا ڪاري راتِ
 هِي پَن وِجي وَسَري، هَن هُنَھين جي تاتِ (5)
 اوئ مَنجھہ اُونھي وِئا، پَروڙي پَرياتِ
 سي ٿيئا جَرِ جي ذاتِ، ڪوَنہ لَھنڊَن ڪڏھين.

بيت

نَڪو وِھَن، نہ واتِ ڪا، نَڪو اَنَت، نہ چِيہُ (6)
 اِتَ هَلُ حيرتَ ۾ ٿيئو چِيتان تون چَلِيہُ (7)
 پَھتَ پروڙي پِيہُ، اِي اُونھون ڏيہُ اگھورُ گھڻون.

(1) اصل: اَتَ اُوڏاڻي. (2) اصل: ”اُويا پوسِ اُوراهِ سِين، ورہ نَوِٽَن هوءَ“ (3) اصل: ”سڀا ڪيِي پوءِ“ (4) اصل: ”توڙي عالمِ عارفِ توءَ“ (5) اصل: ”اُوھن هُنہ چِي تاتِ“ (6) اصل: ”تَوَات ڪا“ (7) اصل: ”اٿين“

بيت

پنڌ پَروئي ناهِ ڪو اُوءِ ويندائي آهين (1)
 نڪوآنت، نه چيه ڪو ته ڪٿهين ٿي لاهين
 اُوءِ پيهي وٺا پاتار ۾، سَرُ صانعُ سُرچارين
 سو هي سو ساراهين، جن سهاڻا پاڻ ڏونه.

بيت

اُوءِ سو جهيندا سُڀرين، پاتارُ پَهون
 ماڻيندا مان سَرُ وُجودُ ئي ويندون
 ”وَ فَنِي ذَاتُكَ فِي الذَّاتِ“ اهوئي اهڃاڻون
 موٽڻ تان تئون، وٺا سي وحدت ۾

بيت

منجهان ئي منجهه ٿئا، منجهان ئي منجهه
 عقل وياچ مَرُ اُن سين، پينا جي نڪنج
 اِن اوڙاهه اُمنج، اُوءِ ڪنه پَر وِجن پَيَڙا (2)

بيت

ٿئا جَر جي ذات، جي جَر منجهان ئي نڱڻا
 عقل وياچ مَرُ اُن سين، هي جي منجهه منجهائين وٺا
 اُوءِ عِينوئي عَيْنُ ٿئا، نڪواسمُ نه جسمُ ڪو.

بيت

هي جي فاني ٿئا في الله ۾، موٽڻ تِن محال
 اُن وِجائي وُجودُ ڪي، حاصل ڪئو حال
 تَنِي سَنَدُوقال، اَتانگهان اَتانگهه ٿئو (3)

(1) اصل: ”پيٽ پروئي“ (2) اصل: ”اُوءِ ڪنه پَر وِجن پيرا ان اوڙاهه اُمنج“ (3) اصل: ”اٽاڪا اٽاڪ ٿو“

بيت

اونهو تَرُ اتانگهه گهڻو حُر ڪنہ نِيَارُ ڪوہ (1)
جيڪو اُتان اُھرئو سو وئو لُئان لوہ (2)
ڪڏھن ڪونہ چوہ، تہ ڪو وري آئيو

بيت

نڪا تانگهہ نہ تڪيو نڪا اُتِ اُپِيڻ جاءِ
اِي ڳري ڏسي ڳالھڙي، پير پروڙي پاڻ
هِي هِي ڪندا هاءِ، اِتِ ڪوڙين وٽا ڪيترا (3)

بيت

تِئائين تانگهہ نہ تڪيو، جِيائين پاتائين پير
اِي اونهون تَرُ، اُگهورُ ڪُنُ، اُتِ اُبتو پير
تِنہ ڪر لهندو ڪيرُ، جنہ نِڪنَجِ نِهايتِ ناہِ ڪا.

بيت

ڪوہ جاڻان ڪٿ سَڀجِي، وَحَدَتِ وَڌائِي ويہ
ڪوڙين نِئا ڪيترا، اِنَ جَرِ جَھجھائي ڏيہ
اِتِ لاڪِ رَني لَڪين ڪَيا ڏوري ڏسيون ڏيہ (4)
ڪنہ اوڙاھ اُچيہ، وٽا روئسِ وَرتئو (5)

بيت

جَنبي آہ اوڙاھ جِي، وَجِڻِ سي وِئا
وُجودون وَرتئو اَوِءِ فِنا فاني تِئا
”اَن لِي عباداً سَوِي اَلانبياءَ وَالْمُرْسَلِينَ“ آھين سي اِئا (6)

(1) اصل: ائين (2) اصل: ”لُ آلوہ“ (3) اصل: ”رات ڪوڙ وٽا ڪيترا.“ (4) اصل: ائين: ”اِتِ لاڪِ رَني“ = لاڳي ڏئي. (5) اصل: ”ڪھ اُوراءِ اُچيہ، وٽا روئسِ روتو.“ (6) اصل: ”سيءُ آءُ“

ناه نہايتَ تَن جي، هي جي وحدت سيرِ وٽا
سندا جَنِي تَڪِيا سي وِجي کُنتَ کَنزِ تِئا (1)

بيت

سُجِي جوا تانگهءُ، تنه ۾ ڪٽائون تَڪِيا
اوءِ نه ڪنه پير نه پيچري، اندرِ وه وٽا (2)

بيت

پُرندا پاتارَ ۾، نيءُ نِڪنجَ سين ٿئون
سِي سوجهيندا سِڪَ پَئي، مارِگَ مَطلوون
اَھُس اُن پئون، هُئا جنه جا سِپڪڙو.

بيت

مَئي مَتي مِھراڻَ ۾، هي جي پاڻ وَجھنَ
نه سي اوري نه پَري، اوءِ اندرِ وه وَجَنَ
تَن منجهان منجه تَڪِيا، اوءِ منجهان منجه رَھَنَ
سي پِنا تَت وَجَنَ، ناه نہايتَ جنه جي.

بيت

مَئي مَتي مِھراڻَ ۾، اوءِ پَٽلَ وري پِئا
اوءِ حَقِيقَتان حَقِ رَسِئا، منجهان منجه وٽا
سندا تَنِي تَڪِيا، وِجي بي باڪِ تِئا (3)
”اَلَا اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ“، آھين اوءِ اِئا (4)
هي جي منجه وادي اَمَن رَھئا، سدا حُضور تَن کي.

(1) اصل ائين. (2) غالباً هيءُ بيت ڪٽل آهي. (3) اصل ائين. (4) اصل: ۽ ٿاءُ

بيت

اُنهي انت عميق ۾، تُبي ڏني جنـ
 نه سي اوري نه پري، اوءِ منجهه پاتار پرن
 حاڏق حيرت ۾ پئا، ڪين پروڙئون تن
 ”يا ذڪيل المتحيرين“ عقل موڙها ان
 اِٿا اڙئا عارف اُپين، پر پروجهڻ ناهه ڪا.

بيت

دعويٰان ڏر ٿئا، پسي پر پرين (1)
 ڳري ڏسئو ڳالهڙي ورتا ڪي وڃن
 ڪمتر سي ڏسن، جني آه اوڙاهه جي.

بيت

آتا سي آگهور ۾، وهيون وڃائون جن
 پسيئو پر پرين جي، اوءِ دعويٰ دم نه ڪن
 اِٿ ڪير. ڪچندو ڪيترو ري فرمان ڏئين
 ”الا من اذن له الرحمان وقال صواباً“ اِي امراهي ان
 موڙي مئي وڃن، هنڌ چڪايت ناهه ڪو (2)

(1) اصل: ”داؤيا دور ٿئا“ (2) اصل: ”موري مئي وڃن“

قسم ٽيون منجه چئين ڪلمن، آهي ذڪر جن
جوڙڻ ۾ جوڙڻو مٿي پٿريهن بيتن

بيت

پار ”الاه“ جي آئيا، ”لا“ سين لئه ٿئون
ڪين ڪنيائون ڪين پئو، سچو پءِ پئون (1)
ٿئا ساچارا سبحان جا، وچان وچ وئون
اهس ان پئون، هي ڏونه اڪيون نه ڪٿي.

بيت

”لا“ لاتو سڀ، مڙوئي مڇو ٿئو
جنه اندر اونداهي ڪئي، وچان سو وئو
جيڪين هو اڳهين، هاڻي سو ٿئو
ڪونهي ڪو پئو اي پيهي پڙوڙج ڳالهڙي.

بيت

وه جنه وصال ڏونه، تنه ”لا“ سين لئه مَ لاهِ
”الاه“ جي آرئا اي تني ۾ آه (2)
ان ”لا“ سندي ڳالهڙي، منجه منجهين راهِ
سار ورندي ساهه، متان وهين ويسرو (3)

موجوده قلمي نسخي موجب فقط ٽيه بيت آهن. (1) اصل ”ڪين ڪيا“ (= ڪين ڪنيائون)

(2) اصل ائين (3) اصل. سار وردي ساهه متان وهي ويسرو.

بيت

اَمَلُ اوڙاهين هيڪڙو، اِي اَذَمِئُو آه
مَلُ جنهن جوناه ڪو، اُو اندر رُوخِ راهِ
سڀ مُرادون مَنجهه جَنهين، اُنِهان آسَ مَ لاهِ
اِي اَصَلُ عِنايَتَ آه، جِنه گُهري تَنه ڏئي.

بيت

پري پاڻهي ڏني پانهنجي، ڪالوڪان گُجهي مَمارِ
جي پيهي پروڙئو ڳالهڙي، جائين طلبِ مَوْنِ تَمارِ (1)
تَه مَوا ميڙيندڙ پاڻي، اِي ”لا“ سَندي لامَ
ڪِئوامر ڪارڻ ”عام“، ناتر اِي وسيلو وصال ”ذات“ جو

بيت

چيئون جَنِي ڏاڪرين، ڪَلِمُونِ وحدتِ پَڙهن
هُوندا سي هميشه سِينءَ پاسي پاڻ پَرِين
سونه سَلِيو عامَ ڪي، جيڪين ڪارڻ تَن
جتي ”ڪُون“ نه ”مکان“ ڪو، اُو پينا تَتِ وَجِنِ
واڍي تنه رَهِن، جتي ڏينه نه رات ڪا

بيت

هنين سِين حَلّ ڪِئو، جي ڪلمون توحيدِ پَڙهن
سي پَسو پرهمِ پَتِڪِئا، وحدتِ سِيرِ وَجِنِ
جنه لقا ڪوڙين لَڪِ مِڙندا، اُو هيجان تنه هَلِنِ
اُو وادي تنه رَهِن، جتي ”قال“ نه ”قِيل“ ڪين.

بيت

هنيڀن سين هيڪ ڪئو ”لاالاه“ جي پڙهن
 سي پيئا بقا باغ ۾، سير سبحان جو ڪن
 جني جا منجه ”بقا بالله“ ٽڪيا، سي اوري تانه اپين
 جتي ”ڪون“ نه ”مڪان“ ڪو اوءِ تائوتوت ويجن
 اوءِ وادي تنه رهن، منجهائين منجه جا.

بيت

”لا“ ڪي لائون ”لاالله“ سين اوڏا ٿئا
 قطع ڪامل تني ڪي، اوءِ چڏي سڀ وئا
 محب تنه مڙئا، جنهن ڪي سڪي سڀ ڪو

بيت

لڏي ”لا“ وڃان، سڀوئي سبحان ٿئو
 جيڪين حجاب حق سين، او وڃان سڀ وئو
 اٿ هنيون حيرت پئو پسي ڪين پري ري.

بيت

ثابت ٿئا سبحان سين، لنگهي ”لا“ وئا
 اوءِ ڪن دائر دور وحدت جو هلي حيرت پئا
 تن وئو ”پاڻ“ وڃاءِ مڃوئي، سي صفت صانع ٿئا
 وادي تنه رهئا، جت ري ذات بحث ناه ڪين.

بيت

ساه ۾ سارين سارين، ساه ۾ پسن

هر دم حضور جن کي، سي ڪيئن رُج رهن (1)
 اوءِ اوري ڪن، نه آسرو، تائو توڙ وڃن
 وادي تنه رهن، گجهائين گجهه جا.

بيت

”الا“ اورئائين چڏي، وٺا سي اوءِ وري
 ٿئا سيڪڙو سبحان جا، پيڻ وڪ پري
 جتي ”ڪون“ نه ”مڪان“ ڪو سي پسن تهان پري
 اٻ پري پير نه نڪري، آهي ويڙ وسيع گهڻو.

بيت

وڃن جي وحدت ڏونه، ”الا“ تنين اڏ
 اوءِ تائي توڙ رسڻا، ڪنه پريان جي سڏ
 سي وجودان وهي وٺا، هي جي محب مشاهدي گڏ
 سندا تني هڏ، سڪ پريان جي ساڙڻا.

بيت

”الا“ آڏي سڄڻين ۽ ”الا“ آڏي لاه (2)
 جيڪين پسين پري ري، سو سڀوئي ناه (3)
 اي پيهي پروڙج پاڻ ۾، سائي ساهه پساه
 جاتو جني آه، هر دم حضور تن کي.

بيت

چيائون الله هادي، جو جل و علي حق (4)
 اوءِ پاڻان وٺا پيڙا، ٿين ذات مطلق

(1) اصل: ”رُج رهن“ (2) اصل: ”ڏي لاه“ (3) اصل: ”پسي“ (4) اصل: ”جو حق وجل و علي“

”فَلَا هُمْ إِلَّا أَنَا“، اِي ساري پڙهائون سَبَّوُ
جَنِي وارثو وُحِدَتْ وَرَقُ، اُو نسوروئي ناهه تئا.

بيت

نِيئي رَسَائِي ذَاتِ كِي، اللّهُ اِسْمُ ذَاتِ
اِتِ كَتِ نِه اُجْهِي ڪِپَتَرُو، وائي وِجِي وَاِتِ
”لَا حِجَابَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ“ اِي لَذَائُونِ ذَاتِ
عَيْنِ جَنِي كِي ذَاتِ، مَحْوَ مُطْلَقِ سِي تئا.

بيت

اِسْمَ اَلَا هِي ذَاتِ جِي، اَنَدِرِ ڪِئُو اُهَاءِ
تِنِه وَهْمَ سَيِّ وَجَائِيَا، پَنِي سُلْطَانِي شَعَاءِ
اَن رَهِيو هِي هِيڪَڙُو وَئِن سَيِّ پُئَا
هي جِي مَحْضُ مُطْلَقِ مِڙِئَا، عَيْنِ مُشَاهِدُو تَنِ كِي.

بيت

ڪو جو پُئِن پَرِي جَوَانَدَرِ مَنْجِه اُهَاءِ
وِڊِي تِنِه وَپِچُون ڪِئَا، وُجُودَانِ وِئَا
اِي پِيهِي پَرُوڙِجِ ڳالَهَڙِي، ماڙَهَوَاتِ ڪِئَا (1)
هي جِي مَنْجِه ڪُنَه رَهِيَا، ذَاتِ مُطْلَقِ تَنِ كِي.

بيت

هَلِئَا جِي هُوءِ يَرِ، وَحِدَتْ تَنِي وَصَالِ
سِي وُجُودَانِ وَهِي وَئَا، پَسِي پَرِي جَمَالِ
پِيهِي تَنِ پَرُوڙِئُو حَاصِلُ حَقِّ ڪَمَالِ
اَوءِ ”قِيلَ“ وَجَائِي ”قَالَ“، نِسوروئي ناهه تئا.

بيت

- (1) ”هُوءَ“ سِينَ حَلَّ ثِئَا، رُوَحَ ۾ ٿِيَن رِهاڻُ
 اوءِ ڪنہ تانگہ نہ ٽڪِيِي، نَڪِيَن رَهِين ”پاڻُ“
 سي نِڪُنجان نِڪُنجي ٿِئَا، پاتارون پَرِيَاڻُ
 اَتِ مُنجهُئو وِجي پاڻُ، عَقْلُ عاقلين علمِ عالِمين.

بيت

”هُوءَ“ ۾ ڪيائون حُلُولُ، ”هُوءَ“ سي ٿِي، هُوءَ ڏُونَه هِلِئَا
 جَنِي آه اوڙاهَ جِي، تَن ۾ي اُجھِي ڪِئَا
 هي جِي ڪارونپارو ڪنہ پِئَا، سي وجودان وِئَا
 اوءِ نِسورا نابودُ ٿِئَا، نہ ڪواسم نہ جَسْمُ ڪو.

بيت

- (2) ڪَلَمُوا تَاهُون ڪَلَمِين، ضَمِيرِن غَايَتَ ضَمِيرِ
 اِسْمُ عَالِي اِسْمِين گهڻو او آهي اعْظَمُ ڪَبِيرُ
 اِي ۾ي دَلِيلُ ڪَمَاهِيَتِ ذاتِ جو، اِي ۾ي اُصولِي اَمِيرُ
 (3) اِي حَرْفُ ڏَسجي هَرڙو پَر ڪُنہ ۾ ڪَثِيرِ
 جيڪو ايندانه وِئو ويو، حَقِيقَتَ حاصِلُ تَنه ڪِي.

بيت

- اِسْمَا اِگِي وِئَا، مُسَمِي مُحَقِّقُ
 اَڪَر نہ اُجھِي اَن ڪِي، هي جِي حُضوري حَقُ
 سي پِيهي وِئَا پاتار ۾، منجهه اونهائي عُمُقُ
 (4) سندا ذاتِ مُطْلَقَ، آهَن اُھج اَڳانجھا اَن ڪِي

(1) اصل ”ٿِيَن رِهاڻُ“ (2) اصل: ”ڪَلَمُوا تَاهُمُ“ (3) اصل: ”ڏِسي هَرڙو“

(4) اصل: ”اهي اُھنج اَکا جا اَن ڪِي.“

بيت

جتي ”ڪُون“ ته ”مَڪان“ ڪو نه ڪو. ڏينھ نه رات
نه ڪين ڦال نه ڦيل ڪين، نه ڪا ڏَلَب تات
نه ڪا صورت سرير جي، نه ڪا زينت نه ذات
اوه ڪنه پريان جي جات، ڪڍي تيڏاهين نٿا.

بيت

منجهائين منجهه ٿئا، منجهه منجهه وري
جتي ڦال نه ڦيل ڪين، سي پسن تھان پري
ان ڏانڪي عليا، ڪو ڪمتر پير ڌري
جتي پيري پير نه نڪري، او پينا تنه ويتر ڀر.

بيت

پير نه پوءِ پڪڙا، جت سئسين سينه گڙن (1)
سا جوءِ ڌوري آيا، سنهان جت منجهه
ڪاهوڙي ان پنڌ جون، گجهه گجهيون ڪن
اوه پينا تَتِ وِڃن، جتي حرف چڪايت ناه ڪو

بيت

ڪاهوڙي ڪيڙين جا، سا اگاهين جوءِ
”ناه“ ڀر ڪئون تڪيا، هلي گڏيا ”هوءِ“
تني منجهه اُڀري ڪا، گجهه گجهائين بوءِ
اوه پينا تنه ڪوءِ، جتي پهت پروجهه ناه ڪو.

بيت

ڪَني پاتو پيرِيان آ پيري ۾ پيرِ
 اِي اونهون تَرُ اُگهورُ گهڻو ڪُن اَتِ، اُبتو پيرِ
 سِر مَٿي سُونو سَهِي، تِيَن ڪو پائي پيرِ (1)
 اِن پُون سَندو پيرِ ڪوڙين منجهان ڪولهي.

بيت

سُپيريان جي ڳالهڙي، لَڪين ذڪيلي
 اَوءِ لَڪي لوڪ نه سَگهڻا، ۽ پڇي خَليلي
 تِئائين قَليلي، ڳالهه ڪِئائون ڳجهه جي.

بيت

ڳجهي پريان ڳالهڙي، ڪَمتَر ڪي ڀُجهَن
 عَقْل اَتِ اوچون تئو مَنجهڻو مئي وَجَن
 اَوءِ ڪَني قَليلَن، پيهي سا پَرُوڙي.

قسم چوئون منجھہ وحدت ۽ موجدن
لِک ۾ لکئو مٿي اُو پنجاهن بيتن (*)

بيت

سمند کنیو پساھ، کوڙين موج اُپرئ
کي اُجهامي اُٿيا، اُن آهي پراها (1)
کي کون مَکان سي، سيئي سي تئا
”الا انه بگل شئيء مُحيط“، مٿوئي ذریاء.

بيت

سيئي وهيا واهڙا، اڌمئو مِهراڻُ
ذات مٿوئي هيڪڙو، نکوات چوئل نہ چاڻ (2)
”الآن کما کان“ وئو وچان ئي پاڻ
جي پروڙين پاڻ، تہ پري ري کين پسين (3)

بيت

نہ کي صِنفان، صِنف، کانہ کو ”کون“ ”مَکان“ (4)
بيائي ٻڙو ناھہ کو سپ ذاتِ عنان
”هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ“، مٿوئي سُبْحان
ات نہ کونام نشان، پري ري کي نہ پسجي (5)

※ موجودہ نسخي موجب بيتن جو عدد ايڪو نجاه آهي. (1) اصل: ”کي اُجهامي اُٿي.“

(2) اصل: ”چوئن نَجان.“ (3) اصل: ”پروڙي..... پسي (4) اصل: ”کي صنفان صَن کا“

(5) اصل: ”کين پسجي“

بيت

”پاڻ“ ٿي رهيو پاڻ سو، وٽا سڀ اقسام
مٽروئي مَحو ٿئو نڪا اِت خاص نہ عام
”ڪُل شَيءِ هَالِڪِ اِلَّا وَجْهَهُ“، وَسَهْرُ اِنْ ڪَلَامَ
”لا“ سِنْدِي لَامَ وچان سڀ لاهي ڇڏو

بيت

بيائي پُٽو ناهِ ڪو شڪَ سڀوئي لاهِ
جا توڙوئي پانئي، سا هڏهن ناهِ
”سُبْحَانَ مَنْ اَظْهَرَ الْأَشْيَاءِ، وَهُوَ عَيْنُهَا“
دوسُ دل هين ۾ راهِ (1)
اِتِ هِنْدَ حڪايتَ ناهِ، حيرتَ جيهي ڳالهڙي. (2)

بيت

پسي ڪين پري ري، غيرَ سڀوئي وٽو
اِتِ پَهَن پُروجهڻ ناهِ ڪو، هنيون حيرتَ پئو
”ڪُلْ مِنْ عَلَيْهَا فَإِنْ وَبَقِيَ وَجْهَ رَبِّكَ“،
هي هڪوئي هيڪَ ٿئو
وچان غير وٽو، پري ڪي نہ پَسجي. (3)

بيت

غيرَ هڏهين ناهِ ڪين، هيڪڙوئي پاڻ
سُرَابَ جينَ سايو ڪري، اچي ڏيڪاريائين پاڻ (4)
ڪوڙئين اُپينَ ڪَنبنَ ڪيترا، ڪنهن ڪونهي ناڻ (5)

(1) اصل: ”دل ۾ راه“ (2) اصل: ”ڳالهي“ (3) اصل: ”ڪين پَسجي“ (4) اصل: ”سُرَابِ جِي.“ (5) اصل: ”ڪنه ڪونه ٿاڻ.“

- قوئي جين قسيو وڃن، ڪَر هٿائي نه هاڻ (1)
 وجهه ورهائي پاڻ، هِت هنڌ هستي. ناه ڪو (2)

بيت

- جي تون پسين ڪين ڪئو اي شِعلِا مَشَعَل (3)
 ڪئين اڏامي اُڀري، ڪَر جَها ڪيڪل (4)
 اَن مَنجِهه هڏهن ناه ڪين، ٿي ڏسجي ڪَل
 پَردي اندر (پل)، پسنڌ اِيهين بس آه تو (5)

بيت

ڪونه هئو ڪڏهين، دُجو منجهه ڏيان
 جي پسي پاڻ پري پئا، سي ناه ٿيا نادان
 ”لَوْكَانَ فِيهِمَا آلَهِةَ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا“ اِي مَ پيڄيڃ اَن
 وڃان لاه گمان، ٻيو هڏهن ناه ڪي.

بيت

نڪو عَرش نه ڪُرسِي، نڪو ڏينھ نه راتِ
 نڪو اسر نه جسم ڪو نڪا طَلَب نه تاتِ
 نڪو ڦال نه ڦيل ڪي، نڪا وائي واتِ
 سڀ هيڪڙي ذات، ٻيائي پُڙو ناه ڪو.

بيت

نڪوماڙهو نه ملڪ ڪو نڪو جهنم نه جَنّت
 نڪو سؤ نه ظرافت ڪا، ڪو ڪهڻ نه ڪاهت (6)

(1) اصل: هٿي نه. (2) اصل: وڃ ورائي پاڻ. (3) اصل: جيت پسي ڪ ڪئو. (4) اصل: ائين
 (5) اصل: ”پردي اندر پڌا اِيهي بس آه تو“ (6) اصل: ”نڪو سؤ نه زرافت ڪا نڪو ڪهن نه ڪاهت“

نکو حیض نہ حساب، نکو عقل نہ عادت
پیہی جی پروژئین تہ مِژوئی وِحدَت
”یَمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ إِلَٰهَ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ“ سائی ساعت.

بیٔ

جی ذاتِ گُذری ذاتِ کی، تہ لہی نہ سگھی کوء
سوئی پاٹی کوہرین، سوئی سمندین هوء
سوئی وھی واہڑین، سوئی دریائین پوء
آہ مِژوئی ہیکڑو جی پروژی کوء (2)

بیٔ

کی نہ رھیو کیترو، وئو سپ وجود
سوئی ساجد سو مسجود، سوئی سو سجود
”کُلُّ شَیْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ“ وئو سپ وجود
مژوئی موحود، پرینء ری کی نہ پسجی (1)

بیٔ

پاٹھین پاں رھیو سو وئا سپیئی شک (2)
نہ ماڑھو نہ مرون کی، نکی رہبا ملک
قوتا سپ قسی وئا، لٹی وچان لک
سو سیکڑو سا سک، گالھ مژوئی ہیکڑی

بیٔ

حباب سپ هوء تیا وچی رھیو پاں
عقل ات نہ آکری، وئو سپوئی چاں

حیرتَ ھنیو سِیکو توڙي عاقلِ عالمِ مَتِ سُجائُ
پيھي پروڙج پاڻ، پرينءَ ري ڪي نہ پَسجي (1)

بيت

جا تو ڏوئي پانئي، اي مڙوئي مُطَلَقُ
سي پسن ڪين پرينءَ ري، حاصل جني حقُ
جني سمجهئو اي سبَقُ، تن ڪين ڏنو ڪي ٻئو.

بيت

نڪي اوري نہ پري، نڪي وچ، نہ پاندِ
پرينءَ پاڻهين پاڻ سين، هئڻ ۽ هيڪاندِ
نڪو وچ نہ ويساند، مڙوئي مُطَلَقُ سو.

بيت

پاڻهين آهي پاتشاهُ، سِي پاڻهين پاڻ (2)
پرين پاڻهين پاڻ سين، پاڻهين پاڻ رهاڻِ
پاڻهين وروڻهي ونڊري، پاڻهين پاڻ ساڻِ
سوره سا رهاڻِ، ڳالهه مڙوئي هيڪڙي.

بيت

تواوڏو سيني آهي، هندو توهين ساڻِ
اي ڳجهي آهي ڳالهڙي، پيھي پروڙج پاڻِ
”وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ“ آهي اي اُھڃاڻُ
منجھہ منجهين ماڻُ، لڪي لوڪ نہ سگھيو (3)

(1) اصل: ڪين پَسجي (2) اصل: پاڻ (3) اصل: لوڪ

بيت

نه وهڻ وات نه ڪا، نه ڪو پاڻ نه ٿاڻ
 نڪا پروڙ نه پيڇرو، نڪو پڇي پرياڻ
 عقل اٿ اوچون ٿئو وڻو وڄائي پاڻ
 اٿ دعويٰ دم نه ماڻ، حيرت هنيو سڀ ڪو

بيت

سوئي شاهه، شجاع سو سوئي سو سلطان
 سوئي پيڙهي پاتشاهه، سوئي رب رحمان
 مڙوئي موحود سو، نڪو اٿ اين نه آن
 ڪه آهي نادان، جنء پاڻ پانئي وڃ ۾ (1)

بيت

نڪا صورت سرير جي، نڪو قيل نه قال
 سي وجودان وهي وڻا، جن ڏٺو پري جمال
 تيهي ظرافت ذات جي، تهو حسن ڪمال (2)
 تيهيء تجلي تار سڄڻين، تهو ضوء زوال (3)
 تيهي لطافت لطيف سو، تهو خوبي خال
 تهو ذوق زينت پري جي، تهو خاص خيال
 سڀ سڀوئي حال، پيهي ڪن پروڙو

بيت

سوئي راهه رهاڻ سنا، سائي مجلس، سو مير
 سوئي پيڙهي پاتشاهه، سوئي سو وزير

سوئي اميرُ امراءِ سو، سو عاصمُ سو اسيئرُ
جي قليلُ جي ڪثيرُ، ته ڳالهه مڙوئي هي ڪڙي.

بيت

سوئي ساقي، سو سرو سوئي جانشينُ، سو جام (1)
سوئي پياري، سو پئي، سوئي مستُ مدامُ
سوئي وهاري سو وهي، سوئي ڪري سلامُ
سوئي ڳائيندڙ ڳاءِ سو، سوئي گهي ڪلامُ
سوئي سو تمامُ، پري ري ڪي نه پسيجي (2)

بيت

سوئي تنبوئنڀرُ سو سوئي تندن تان (3)
سوئي وڃي، وڃائي سوئي، سوئي ساراهي سبحانُ
سوئي ڌاتارُ، ڌات سا، سوئي سوشلطانُ
پيهي پروڙج پاڻ، اٽ پري ري ڪي نه پسيجي (4)

بيت

سوئي سلطان، شاه سو، سوئي پيڙهي راءِ
سوئي حڪم هلائي عالم ۾، سوئي ڏيکاريندڙ راهِ
سوئي اٿاريندڙ وهاري سوئي، سوئي سيريندڙ ساهِ
”لاغيري ولا انا غيره“ اي هي پري الاءِ (5)
روح رڳون ۽ ساه، سڀ ڳالهه هيڪڙي.

(1) اصل: جان شين (2) اصل: ڪين پسيجي (3) اصل: تبو تبير سو (4) اصل: پاڻ... ڪين پسيجي. (5) اصل: ايهي پڻ

بيت

- (1) ”صَفَتِ“ ذَاتِئانِ نِگَئي ۽ پُڻ صِفَتان ”ذات“
 چَئي ”ذات“ ”صفت“ ڪي، جِمرَ وِراهِيين واتِ
 اِي گِجھي آهي ڳالھڙي، پَردي اندرِ پَهاَتِ
 ”اَنَا مِنْ نُورِ اللَّهِ“، نڪوَاتِ ڏينہ نہ راتِ
 سائي مسلمانِي ذاتِ، سائي ڪافِرِي هيڪڙي.

بيت

- سوئي پانڌي، پنڌ سو، سائي راہ سورنڌ
 سوئي مڪانَ مڪينُ سو، سوئي حضورُ، سوهنڌ (2)
 سوئي بحرُ بَر سو، سوئي شَهرُ، سوسنڌ
 سوئي ساڻي، سرنهون سو، سوئي آچيندڙ پنڌ (3)
 جَني آ اُڪندي، تَن پاڻهين پروڙو (4)

بيت

سوئي عاشقُ، عشقُ سو، سوئي عارفُ عرفانُ
 سوئي ساهُ سرِ رجو، سوئي رَبَّ رحمانُ
 سوئي حاڪمُ، حڪومتَ سا، سوئي سوسلطانُ
 سوئي ماڳ مڪانُ، پيهي پروڙج ڳالھڙي.

بيت

- (5) سوئي عادلُ، عَدَالَتَ سا، سوئي نازُ نياءُ
 سوئي قاضي، سومتِي، سوئي ڪري پرچاءُ
 جي پروڙين اِثاءُ، تہ پئو هڏهن ناه ڪين.

(1) اصل: ذاتئا... صفتا. (2) اصل: حضور. (3) اصل: ”سوئي ساڻي شَهرُ سو“. (4) اصل:
 ”جني آو کڻڌ تن پانهر پروڙو“ (5) اصل: ناز نياز

بيت

سوئي هادي هدايت جو سوئي نافع ضار
سوئي معين، منعم سو سوئي سوغفار
سوئي واحد، احد سو سوئي سوقهار
سو اورار سو پرار، گالهه مژوئي هيڪڙي.

بيت

سوئي احمد، محمد سو سوئي احد الله
سوئي واحد وجود جو سوئي سرير ساء
”انا احمد بلا ميمي“ اي گجهي پروڙج گاه
جن روح آيتي [راه]، سي پسن ڪين پري ري (1)

بيت

نور نوران نڱئو سڀ پريان جي ذات
اي پيهي پروڙج گالهڙي، نڪوڏينه نه رات
”يا نور نوري ويا سر سري“، اي له لطيفان لات (2)
ات وائي ڪرم وات، پيهي پروڙج گالهڙي.

بيت

پرين پاڻهين پاڻ ۾، پاڻهين پاڻ حال (3)
نڪوات قيل نه قال، اي گجهها گجهي گالهڙي.

(1) اصل: ”جن روه آيتي.“ (2) اصل: يا نور نور... لطيفالات. (3) اصل: پاڻ

بيت

حقيقت مڙوئي هيڪڙي، پَر پروڙڻ مَحَالُ
 ”أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ“ اِيْهِي آهي دالُ
 پاڻهين پاڻُ خيالُ، پَرِي رِي ڪِي نَه پَسجي (1)

بيت

پَرِي پاڻهين پاڻُ مَر، پاڻهين پاڻُ ڳجھُ
 پيهي پروڙج ڳالهڙي، هِنِيڙا بُجھُ مَر منجھُ
 آهي جي امجھُ، تَوءُ ڪَنِي بُجھُئو (2)

بيت

سوئي مالڪُ، ملڪُ سا، سوئي سو فرماڻُ
 سوئي ڏيندڙُ، ڏسندڙُ سو، سوئي سو عناڻُ
 پاڻهين آهي پاڻُ سو، پاڻهين پاڻُ بيانُ
 سڀُ سڀوئي سبْحانُ، پَسِي ڪِيَن پَرِي رِي.

بيت

سوئي ٻانهون، ٻانهپ سا، سوئي عايدُ سا عبادتُ
 سوئي زاهدُ، زهدُ سو، سائي سا زهادتُ (3)
 سوئي جاڳي، سو سُمهي، سوئي سا راحتُ
 پيئي جَن حَقِيقَتَ؛ تَن پِئو ڪِيَن بُجھُئو.

بيت

سوئي مُجِب، محبوبُ سو، سائي سا مَحَبَّتُ
 پَسِي ڪِيَن پَرِي رِي، سڀوئي وَحْدَتُ
 سدا سي ثابتُ، پيهي جَن پروڙئو.

(1) اصل: پاڻ. ”خيال ڪين سڃي“ (2) اصل: اُمُج. (3) اصل: ساھي سا زھادت.

بيت

سوئي رازق، رَبُّ سو، سوئي سو جليل،
 سوئي عالم، عَلَامُ سو، سوئي سو خليل
 سوئي هادي، هِدَايَتَ سا، سوئي سو ذڪيل
 جي ڪثير جي قَلِيل، ته سِيوئي سُپرين.

بيت

سوئي سَمِيعُ، بَصِيرُ سو، سوئي اَحَدُ الله
 سوئي ڄاڻي، ڳجهو پڌرو، سوئي سو گواه
 سوئي مالِڪُ، مَلِكُ جو، سوئي سَيِّدِ راه
 رُوحُ رُڳون ۽ ساه، سَپ ڳالهه هيڪڙي.

بيت

سوئي پاڙهي، پڙهي سو، سوئي ڏي سَبَقُ
 سي پَسَنَ ڪين پري ري، سَپ سِيوئي حَق
 جني وارئون وَحَدَتَ وَرَقُ، تَني ڪين ڏٺو ڪين هُئو.

بيت

- سوئي دريا، دَوْرُ سو، سو تارو سا تانگ (1)
 سوئي تڙ، تِڪ سا، سا ڪَنڌِي، سي سانگ
 سيئي ڪُن، ڪَپَر سي، وَرَ ورا ڪا وانگ (2)
 سي ئي اُهڃ آنگ، سوئي اصلُ درياءُ سو (3)

بيت

پينا تنه پاتار ۾، جتي تانگهه نه تڪ

اَتِ اونهائي عميقَ جي، پيئي ڪنہ نہ پرڪَ
آهي ڳالهہ اَلڪَ، پَر پَرُوجھڻ ناھہ ڪا.

بيت

- اَتِ اونهائي، عميقُ جَرُ ڪنھن نہ رسي ٿاڻُ (1)
اَتِ اُجھي منجھي موٽو عقلُ مَتِ سُجھانُ
ايڏانہ سيئي آئي، جن وڃايو پاڻُ
مَحَبَتَ تَني ماڻُ، خُوديانِ خلا صي جي ٿي (2)

بيت

اُونهي پريان ڳالهڙي، لَهي نہ سگهي ڪوئ
اَتِ حاڏقَ حيرتِ ۾ پئا، پَرُ ڪنہ نہ پوءِ
اَتِ حيرتَ هنيو سڀُڪو توڙي عاقلُ عالمُ هوئ
اي ڳري ڏسئو ڳالهڙي، در رب سڀڪو روئ
ڪَمتر ڪو هوئ، جو ڪين پَرُوڙي ڪپُرو.

بيت

- ڳجهي پريان ڳالهڙي، آهڪي پَرُوڙڻُ هوئ
اِنَ وائي پيرُ پئو ڪَمتر پاري ڪوئ (3)
جي پيئا اِنَ پارَ ۾، سي وئا لُئان لوءِ (4)
ڪوڙين منجها ڪوئ، منجھہ پَرُوڙي ڳالهڙي.

بيت

- پَرُپَرُوجھڻ ناھہ ڪا، [مَتِ] موڙهي مَھينَ وِجَنَ (5)
اَتِ هُتَ نہ رسي حاڏقين، نڪين سي ڪُچَنَ
جاءِ جُنِبَڻَ عاشقن ناھہ ڪا، اُڙُئا عارفِ اُپِينَ

(1) اصل: ٿاڻُ (2) اصل: خوديا. (3) اصل: پير. (4) اصل: لُوالوءِ (5) اصل: موري مٺي وڃن

واقِفَ حَيْرَانِ رَهَن، پَهْتُ پَرُوجَهَنَ نَاهِي ڪو (1)

بيت

نڪو ڪَهَنُ نه ڪاهَتِ ڪا، نڪو پاڙ نه ٿاڻ (2)
ڪا جا پَر آهي سَچُڻين، تئن عَقْلُ اُت نه ماڻ (3)
ايڏانه سيئي آئيا، جَنِ وِجايو پاڻ
تو اوڏو تو ساڻ، پَر پَرُوجَهَنَ ڏاڪڙو.

بيت

پيهي پروڙج ڳالهڙي، ”اَلَقَّ اَيُّ اَهِڃاڻ
رَهئو جَنِي رُوحَ ۾، تَنِ وئو وِچان ئي پاڻ
”وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ،“ تو اوڏو [تو] ساڻ
جي پروڙپين پاڻ، ته پري ري ڪي نه پَسين (4)

بيت

سائي صورتَ سِيرَتَ سَچُڻين، سوئي حُسنَ ڪَمالِ
سائي ذاتِ ظَرافَتَ پري جي، سوئي سَوجَمالِ (5)
سوئي ظاهرِ باطِنُ سو، سوئي سوخيالِ
سڀ سڀوئي حالِ، اُونهائي اُنَت ناهي ڪو (6)

(1) اصل: پَهْت. (2) اصل: ڪَهَن..... ڪاهَت..... نَتاڻ (3) اصل: تِنِ عَقْل. (4) اصل: ڪِينِ
پَسين (5) اصل: زِرافَت. (6) اصل: اُونهائي.

قسم پنجون منجهه عشق ۽ حال عاشقن
جوڙڻ جوڙڻو او مٿي ٿرونجا هيٺن بيتن*

بيت

وڃائي وجودَ ڪي سندنِ عشق آه
او پڄڻا لئي پري جي، وره وساندر ساه
تائين تيڏاهين ٿئا، عاشق ڏني ساه
سندي تني راه، ٿي اُتاهين عالم ۾.

بيت

جي پيهي سا پروڙين جا عشق آهي ذات
ته هوند وڃي سڀ وجودَ جي تاري طلب تات
پئو تيڏاهين تائين، جيڪي ڏينه ۽ رات
”من مات من العشق فقدمات شهيدا“ اي عاشقن ذات.

بيت

جي پيهي سو پروڙين، جو عشق آهي حال
ته هوند ڦيل وڃائي قال، نسوروي ناه ٿپين.

بيت

جي پيهي سا پروڙين، جا عشق آهي ڳال
ته هوند اوري تا نه اُپين، وهين ره وصال (1)
مت نه موتپن ماڳ، سدا سڪين پري ڪي. (2)

* هن موجوده قلمي نسخي موجب، هن ”قسم“ هيٺ ڏنل بيتن جو جملي عدد 61 آهي.
(1) اصل: اڀي وهي. (2) اصل: ”مت نموتي ماڳ سدا سڪي پري ڪي.“

بيت

جي پيهي سا پروڙين، جا عشق آهي ڀت
ته هوند پسين ڪين پري ري، منجهي وڃي مت
تئي سڀ ذات بحث، نه وجود نه وجود ڪو

بيت

جي پيهي سو پروڙين، عشق جو آهي
ته اڃا وجودان وڃائي، چئو تن تالا ڪري. (1)

بيت

جي پيهي سا پروڙين، عشق جا مهار
جه اڃي لائي آر، ته چني تن تهوارون ڪرين (3)

بيت

پيهي جي پروڙين، ته عشق اهو پند
جني آ ڪنڊ، سي وجودان وهي وئا (4)

بيت

پيهي جي پروڙين، ته ان عشق اهو تاڻ (5)
جن دانه ڪٽو ديوانا ڪري، منجهئو وڃي پاڻ
”العشاق مَجْنُونَة“، اُن اهو اُهيڃاڻ (6)
جني وڃايو پاڻ، سي پسن ڪين پري ري.

بيت

پيهي جي پروڙين، سندو عشق ذات

(1) اصل: وجودا... تالا. (2) اصل: مهار. (3) اصل: ڄاڃي لائي آر. (4) اصل: جني آ ڪنڊ...
وجودا (5) اصل: تن عشق اهو تاڻ. (6) اصل: ”العشاق مجنون“.

تہ اِي ڪُهيواندِر ڪورا ڪَري، سندو عشق ڪاٺ
هت ڪوڙين هئا ڪيترا، جي ماري ڪٽائين ماٺ
ان عاشقي جو آٺ، پري ري ڪير پروڙي.

بيت

تہ ڪيهي آهي ڳالهڙي، پيهي عشق پَس
چنئو جان جدا ڪري، وهي وڃائي وُس (1)
”العشق قنطرة الحقيقة“ رڙهي رند آتھين رَس
تان ڪين ڏورج تنہ ڪي، جان ڪي وهي وُس
سندو پريان گُس، جَمَ وِرچي ڇڏيڻ.

بيت

حُسنُ حَبِيبِنِ جو پَسِين جي هيڪار
تہ توکي سڀ ڄمارَ، وڃي اُڃَ وِرھن جي.

بيت

حُسنُ حَبِيبِنِ جو پَسِين جي پيهي
تو توکي سڀيئي، پئون وڃن وسري.

بيت

حُسنُ حَبِيبِنِ جو جن ڏٺو جئن برق (2)
سي پايو لوڪ فرق، سدا پوڻن سڪا.

بيت

حُسنُ حَبِيبِنِ جي، پتون ڀتين روءِ
عاشق ٿئا هوءَ، پَسِ پَرِ پرين جي.

بيت

حُسنَ حبيبِنِ جي، ڀِتُون ڀِتِين سُونَهَ
پاڻهين پاڻ وِرونَهَ، پِري پاڻهين پاڻ سين.

بيت

حُسنَ حبيبِنِ جي پيئي جَن اَهارَ
تَن ويئي وُجودَ سارَ، نه ڪو حَسَبُ نه نَسَبُ ڪو

بيت

حُسنَ حبيبِنِ جي پئو جَن اُهڄُ
تَن نڪا ساڃاءِ نه سُهڄُ، سَپِيئي وِئو (ن) وِسَري (1)

بيت

حُسنَ حبيبِنِ جي، پيئي جَن توارَ
تَن وِئا وِسَري پارَ، سي پَسِن ڪين پِري ري (2)

بيت

حُسنَ حبيبِنِ جي، جَنِي لڳو آڙُ
تِن نه ڪو اوراڙَ نه پارَ، سَپِيئي ٿئو سَپِرِن.

بيت

حُسنَ حبيبِنِ جو، اندر مَتِ نه ماءِ
ڪا جا ڳال آه، سا چنئو تَن تهاوَرُون ڪَري.

بيت

حُسنَ حبيبِنِ جو جَنِي ڏٺو ماءِ
تَنِي منجهان ڪاءِ، سَڪِ نه سَتِي ڪڏهين

بيت

حُسَنَ حَبِيبِن جِي ڪو جو آهي حالُ
تپن اُو قِيلُ وِجائي ڇالُ، سدا سِڪَن پري ڪي (1)

بيت

حُسَنَ حَبِيبِن جو، جَنِي رَهِيو مَنُ
اُن اندر ڪُنو عا شقين پيا ڌڙ ڏهن.

بيت

حُسَنَ حَبِيبِن جِي ڪا جا آهي پَتِ
تِن مُنجهڻو وِجي مَتِ، پَسِئو پَر پرين جِي.

بيت

حُسَنَ حَبِيبِن جو ڪا جا آهي ڳال
تپن نه ڪنه ملڪ نه مال، عاشق سُرَن اُھس پيا (2)

بيت

حُسَنَ حَبِيبِن جِي ڳر هڻ ڪانه ڳتِ
ڪا جا آهي پَتِ، سا اندر ڪُهيواڏ ڪري.

بيت

حُسَنَ حَبِيبِن جِي، اَپَر لَآينِ آرِ
نَظَر ڪري نهار، عاشق سي جئن ٿئا (3)

بيت

حُسَنَ حَبِيبِن جِي اَپَر ڪئن آتِ (4)
اي عاشقن ذات، جئن ڪامئو خاڪستر ٿيي.

(1) اصل: "تن اُو قِيل وِجائي ڇال" (2) اصل: ائين (3) اصل: "عاشقن سِي جِي ٿئا" (4) اصل: اَت

بيت

حُسنِ حبيبِن جي، گهائي ڪِئا پَڻِي
سَندي عشقُ اُڻِي، عاشقُ ڪُھئو اڌَ ڪَري.

بيت

حُسنَ حبيبِن جي، پَٽون پَتين سُونه
عاشقِن اِي وَرُونه، جِيئن پَسِئو پَسِن پَري ڪي.

بيت

حُسنَ حبيبِن جي، نڪو ڳاڇُ نه ڳتَ
اِتشِ عاشقِن مَتَ، وِجي سا سَلَبُ تِئو.

بيت

حُسنَ حبيبِن جي، سَڻپن ڪنِ سلامَ
اوڙ ڪُنا تنه ڪلامَ، جنه حرفُ نه صور سا.

بيت

حُسنَ حبيبِن جي، پِئو جَنِي پِڙاءُ
سي وڻا ڳراءُ، پَسِن ڪِين پَري ري.

بيت

حُسنَ حبيبِن جي اَپَرِ آهِ جَمالِ
اِي پَسِي خوبُ خيالِ، عاشقُ حيرتَ [ه] پئا.

بيت

حُسنَ حبيبِن جي، نه ڪو ڳاڇُ نه ڳتَ
اِتشِ مُنجهڻو وِجي مَتَ، حيرتَ هنيو سِڀُڪو.

بيت

حُسَنَ حَبِيبِنَ جِي ڪو جو آهي پُورُ
عاشقَن اِي سُوَرُ، ماءُ! ماريندُن ڪڏهين.

بيت

حُسَنَ حَبِيبِنَ جِي، ڪو جو آهي حالُ
اَو پَسِي پَرِي جَمالُ، ڪوڙين سَڙِئا ڪيترَا.

بيت

حُسَنَ حَبِيبِنَ جِي ڪو جو ڏسي حالُ
تين اَو قيلُ ويائي قَالُ، نِسور وئي ناه ڪَري.

بيت

حُسَنَ حَبِيبِنَ جِي ڪو جو آهي خيالُ
تين پَسِي پَرِينءَ جَمالُ، اِتِ وَه پيا ڪيترَا.

بيت

حُسَنَ حَبِيبِنَ جِي ناه اونهائي تَرُ
تين عاشقن سِرُ وِڊِي ڏنا پَنهنجا.

بيت

حُسَنَ حَبِيبِنَ جِي ڪائي خاڪِ ڪِئا
ماڙهو پائين مُئا، تان اوڻ سونه پريان جِي جيئا.

بيت

واجهائيندي وجهائيندي لڳم گهڻا ڏينه
ڪوَه چاڻان ڪوَه ٿئو ماءُ! منهنجي نيه.

بيت

واجهائيندي وُجهلندي وُتڙا وره وهي
هاڻي سگهان ڪين سهي، ڪيئن مڙبو سڄڻين. (1)

بيت

سڪ تنهنجي سپرين ڪيئن لهندي مون
هينڙي اندر تون، جي جاڳان جي سُهَمان.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، اندر هنيين نه ماءُ
وڃي ٿي وساءِ، اوءِ اُپڙڻو آت ڏي.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، وڏي وڏا وير
اوءِ منجهان گهڻي اُڪير ڪنيونهارين اڪيون.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، گهيو ڪري ڪباب
عاشقن اِي ثواب جيئن پڄن لئي پرين جي.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، اندر ٻارين آڳ
لاڳاپا ۽ لاڳ، وين سڀ وجود جا.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، لائي ڇڏي آڳ
اوءِ پاڻهي ماڳ، اڪيون اوڏاهين ڪڍي.

بييت

- سڪ تنهنجي سپرين، وڃايا وريامَ (1)
اَوءِ ڪامڻ هوري ڪامَ، جا توپرين اکين ۾.

بييت

سڪ تنهنجي سپرين چرئو ڪئن چتُ
اَوءِ اُڀا پرينءَ سَمِتُ، ٻي ڏونه پَسُ ناهِ ڪين.

بييت

- سڪ تنهنجي سپرين اَوءِ وڃايا پاڻاءُ (2)
تَن اُگهورين پاڻاءُ، ڪين رهئو ڪيترو (3)

بييت

- سڪ تنهنجي سپرين، ڪو جو ڪئن حال (4)
تِئن وٽن سڀ مَقال، ڪچن ڪين ڪيترو.

بييت

سڪ تنهنجي سپرين ڏي اڌمئو آت
هي جي عاشق عشق مماتُ، سدا شهادت ان ڪي.

بييت

- سڪ تنهنجي سپرين، اونهي گهڻو اتانگ
سيرا ۽ سانگ، سڀ وڃائي وجود جا (5)

بييت

سڪ تنهنجي سپرين، عَجَب پَر آه
عاشق ڏني ساه، پئا تائين تو مڻي.

(1) اصل: وڃايا. (2) اصل: وڃايا. (3) اصل: اُگهوري. (4) اصل: ڪئن (5) اصل: سيرا اي سانگ

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، پڻا پڄن سئي (1)
او ڪنہ جنہ کونا لئي، تن توريءَ پسڻ ناهه ڪين.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، هنيڙو ڪين هو
جي سنجهي جي صُبح، تا اوءِ پڻا تائين تومڻي.

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، مَن ۾ ٻارڻن مڃ
اوءِ ڪامي تنه ڄمار ۾، عاشق ٿا سڄ

بيت

سڪ تنهنجي سپرين، جانيئا ڪئا جدا
سي وئا ره هدا، اوءِ چني سڱ سڀين سين.

قسم چھون، منجھہ فقر فقيرن
لِڪڻ ۾ لڪڻو او مٿي سؤءِ ٻاھڻ بيتن *

بيت

- (1) وڃن جي وحدت ڏونه، سامي وڏي ست
- (2) سي شينون وجود جيون، ماڳ ڇڏائون مت
- (3) اوءِ ڪنه پريان جي پت، وڏي واڳي ڇڏئا.

بيت

ويندي وحدت ڏونه، ڪيئن ڪنڀائون سين پاڻ
سودا هلئا سبحان ڏونه، آڏي لاهي آن
وڃن ويراڳي وه پئا، سڪ سٽائي ساڻ
طلب سونهاري تان، آهي ان آديسين ڪي.

بيت

نانگا نسورا ٿئا، ڇڏي سڀائي سڌ
وئا سي وحدت ڏونه، اندر جني اڌ
تن هوءِ ۾ ڪئا هنڌ، فنا فضيلت ان جي.

بيت

وئا نانگا نڪري نانگا نانگائي
جيڪي (ئي) نانگا ٿئا، لهندس پڻ سيئي
”يريدون وجه الله“ آي سنڌي ويراڳين وائي
آديسين اهاڻي، آهي سڌ سبحان جي.

* وڃان ڪن ورقن ضايع ٿيڻ ڪري، هن ”قسم“ هيٺ باقي هڪ سؤءِ پندرهن بيت وڃي بچيا آهن. (1) اصل: ”وڏي ست“ (2) اصل: ”ڇڏئا“، (3) اصل: ”اوءِ ڪنه پريان جي پت، وڏي واڳي ڇڏئا“.

بيت

جي ڪَچي ڪاچوڻي ڪڍي، تَرِايِ نانگي نہ نَنگَ (1)
 اُوءِ وڻا وَجودان نِڪَري نِسورا نِسَنگَ
 جِيلاہ پاڻون اَنگَ، تَرَائين گَڏڻا نہ رحمانَ کي. (2)

بيت

هَلِي گَڏڻا حَقَ کي، طي ڪِئائون تَمَامُ،
 اُوءِ اُپا حُضُورِ الهِ جي، سامِي ڪَن سَلامُ
 تَن وِثَوَاتَ ڪَلامُ، سِپوئي سُبْحانَ تُو.

بيت

رُوحَ ۾ ٿِي رَحمانَ جي، تَن آديسين اُپِيڪَ
 اَن اندر رهي الهِ جي، ڪا سَٺاڻِي سَڪَ
 سِي وڻا پِيهِي پاڻَ ۾، لوڪان ڪَري لَڪَ
 اوءِ ساميڙا سَپَڪَ، پَسونانگا وِجن نِگَڻا.

بيت

هَلُئا جي حَقَ ڏونہ، جوڳي سِين جَمالَ
 اُوءِ وڻا وَہَ وِترِي، رَسِئا کي ڪَمالَ
 پَر سامِي سِي سَيالَ، سُوڌا گَڏڻا سُبْحانَ کي.

بيت

ڪَهي ڏٺو ڪا پَرِيَن، ڪو آڳاھون پَنڌُ
 تَنِي منجھان آئيو ڪو ڳجھُ ڳجھائين ڳنڌُ (3)
 سَنَدو حيرتَ پَنڌُ، آئيو اڏَ آديسين.

(1) اصل: "ڪڍي تڙي ناکي نَنگَ". (2) اصل: "جي لاپاءُ آنڪ، تراي ڪڏڻا نہ رحمان کي."

(3) اصل: "تَن منجا آءِ ٿو ڪو ڪُڇ ڪڇائي ڪَنڌَ".

بيت

ويندي وحدتِ ذُونهُ، وَهَ ڪِئائُون وَسَّ
 اَوءِ پَڳا پَئِي اڪِرِين، مُحَبَّ سُڪاڻِي مَسَّ (1)
 نَڪا تَن ڪاچوڻِي نه اُڳڙِي، پَر ته سَنديانِي پَسَّ (2)
 اُن جوڳين کي جَس، سي سوڌا گڏا سَبَحانَ کي.

بيت

سامِي سَوارا هَلِئَا، وَهِيَا وحدتِ واٽَ (3)
 وَڏِي وِڙ پَلاڻِئَا، تَن ڪاڙِئَن ڪَنواٽَ
 سُونهي تَن سَناسِين کي، مَنهن ۾ مَجرِماٽَ
 سي جوڳي ڪندا جاٽَ، رَمِي اُڳئان رَبَّ جِي.

بيت

واڻِي وحدتِ جوڳيين، ڪِنه جِنه سَدا جُوءِ
 اَمَرَ! اُن آديسين-ئون اُڀري، ڪا ڳجهه ڳجهائين بُوءِ (4)
 تَن پِيهي پَرُوڙِي، حَقِيقَتَ سَندي هُوءِ
 سي اُڀا اِلَهَ سُوءِ، ٻئي ذُونهُ اڪيون نه ڪُڻِي.

بيت

جِيجان! آهين جوڳ جا، ڪي اڳانجها سُوَر
 اَوءِ پِيهي وڻا پاڻَ ۾، ڏوري ڏونگر ڏور
 ڇڏيا لڻي سَبَحانَ جِي، تَن جوڳين ضَرورَ (5)
 سي آديسي آروَر، اورانگهي، اڳي وڻا.

(1) اصل: ”پَڪا پَئِي اڪَري.“ (2) اصل: ”پَر تَ سَديانِي پَس.“ (3) اصل: ”وَهِيَا.....“ (4) اصل: ”اَمَن ان آديسين اوڀري.“ (5) اصل: ڇڏي.

بيت

ڪين ڪنڀائين ڪي پئو ري لانگوٽي لانگ
 اُن ڇڏڻا سڀ سنڀاسين، سيرا سڳر سانگ
 سي سامي گڏڻا سبحان ڪي، اندر لاهي انگ
 سنڌي جوڳيان تانگ، اُوڻ الله ري ڪير لهي.

بيت

جيڪين ڪارڻ جوڳين، سونه پئي لوڪ
 گڏڻو ڳارا پرين ڪي، ٿپا، ڏجن ٿوڪ⁽¹⁾
 اُوڻ پيهي وٺا پاڻ ۾، لڪي نه سڳهڻا لوڪ
 سي آديسي آلوڪ، پره ٿيندا پڌرا.

بيت

اچي پئو ڪاپڙيپن، اندر منجهه اُهڃ
 سي پيهي وٺا پاڻ ۾، سڃاتائون سُهڃ
 ٿئو ويراڳين وُهڃ، منجهه مشاهدي گڏڻا.

بيت

نه ڪو ساڄ نه سونه ڪا، نه ڪو ڏورڻ ڏيهه⁽²⁾
 اُوڻ ره تهين رمڻا، جنه پاند نه چيهه
 تا ڪين وٽن ويهه، تر اي ڪيهي جوڻ جا ڪاڙي.

بيت

اوڏا ٿئا الله سين، اُوڻ تڪيي ڪن نه تات⁽³⁾
 تن ڏوريندي ڏينه ٿئا، اُن جوڳين سنڌي ذات
 رب تني سين رات، پاڻهين پرڄئو پاڻهين.

(1) اصل: گڏو ڪارا پرين ڪي ٿپا ڏجن ٿوڪ* (2) اصل: ساڄ. (3) اصل: اله سي.

بيت

آهي اڪڙين ۾، آديسين آدب
سامين کي سپين پرين روح ۾ رهئو رب
تن حسب نه نسب ڪو، نه آباء نه اب
ري لانگوتي لب، اوءِ ٻئون پاڙين ڪاڙي.

بيت

سامين سانه و سري، ڪنه چنه هئا جات
تن جون ڪهون ڪٿوري واسيون، منهن ۾ ميمر مات
ان اچي آديسين، نيءَ جا وڃايا نات (1)
سي وينا پڇن وات، پسيو پرين پنڌ جي.

بيت

ماءُ جوگي آيا، تان ڪين وتن ويه
ان نانگن نيٺ ڪڪورڻا، ڏوري ڏونگر ڏيه
سي پين رات پر ڪئو اوتين آب اچيه
سڪ چڏي ساڻيه، اوءِ هلئا وڃن حق ڏونه.

بيت

آهي آديسين کي، اڪڙين ۾ عرفان
ان راولن رهئو روح ۾، تن سامين کي سبحان
جيلاه سڀ پروڙو ڪاڙين ٿي ”علم الانسان“
سوجهائون سومڪان، جتي ري ذات بحث ناه ڪا.

بيت

هَلِئَا جِي حَقَّ ذُونَهٗ، اَوَّ آدِيسِي اَهَمَّ
جَنِي اَوڙڪَ اِلَهه جِي، ٿِيئا سِي اَتَمَّ
سِي سنڌي سِڪَ سُبْحَانَ جِي، سَهِن سُورَ سَهَمَّ
اَن وِئا سَپِ وَهَمَّ، سِي نانگا نِسُورَا ٿِئا.

بيت

اِلَه آدِيسِيَن دِل ۾، رَهئوئي مُدامُ
تَن کي تَرَڪُ ٿِئا تَڪِيا، سِيئي تَمَامُ
اَن حَاصِلُ حَقَّ ڪَلَامُ، سُجَاتو سَناسِيَن.

بيت

سُجَاتُون سَچَ کي، ”هُوءُ“ ڪِئَاُون هَارُ
تِهَآ ٿُورَا تَان ۾، جِهَآ جوڳِيَن پَارُ
سو سَپِ چڏئو ڪا پڙِيَن جِيڪِيَن ڏَنِيئون ڌَارُ
”فَرُورَا اِلِي اِلَه“ اَوَّ پِڳَا پِيئي قَهَارُ (1)
موتي سِي بهارَ ڪندا ڪونه تَوَجَّه تَن جو

بيت

ويندي وحدتَ ذُونَهٗ، وَسَ ڪِئَاُون وَاڪَ
هِي جِي رَمِي گِڏڏَا رَحْمَان کي، سِي سَامِي بِيباڪَ
پَتَ جَنِي جا پاڪَ، ”قَنَا فِي اِلَه“ اَن کي (2)

بيت

اچي پئو سَناسِيَن، سَنَدو حيرتَ دَامُ
اَوَّ نادانستِگي نِهَوڙِئا، پِئا مُسَافَتَ مُدامُ

(1) اصل: ”اَوَّ پِيي پها قهار“ (2) اصل: پَت.

نڪا اَتِ جُنُبِش، نه جاءِ ڪا، نڪو اَتِ ڪَلَامِ
نڪو تَامَلُ، نه تَمِيزَڪا، نڪو اَتِ اِلْهَامِ
پَر سامي سي سُبْحَانُ، سو جهيندا سِڪَ پَٽِي.

بيت

- وٿا وه وِٽري، سامي سي سَپاڻُ (2)
تَن رَمَندي رَبّ ڏي، نڪا آڏ نه آڻُ
اَوِ پيهي وٿا پاڻُ ۾، مَنجهه منجهائين ماڻُ
”اَدَبَنِي رَبِّي“ سي پارِئاڻون پاڻُ
اَوِ سناسي سَپاڻُ، اَدَبُ اِلاهان سِڪِئا (3)

بيت

ڪِين ڪنِياڻون پاڻُ سِين اَوِ آديسي اِها
لاڳاپا هِن لَوڪَ سِين، تَن ڪا پَٽِين ڪِها
سي نِيهَ نِسوري سَبْحَانُ جي، تاڻي توڙِ نِئا
هي جي حُضُورِ حَقِ وٿا، سدا مشاهِدو تَن ڪي.

بيت

- سامي سَنوان هَلِئا، وحدتَ واهيرون
اَوِ ڪَن آديسُ اُڪَنڊِئا، رُوحَ ۾ رَبّ رَهِيئون
سِڪَ جَنه سَناسي ٿِئا، اله سو آئون (3)
وچان پاڻُ وئون، سي نِسورو ٿي ناهه ٿِئا.

بيت

اَڄ سَوارا هَلِئا، پَوَرُ ڏُونه پَنڊون

اَءِ رَمِي گڏڻا رَحْمَانِ ڪِي، وچان وِچَ وٺُون
هُئا جنه جا سيڪڙو، مُجِبُ سَوِ مِٽُون
سپوڻي ٿئون، تِنه رِيءَ پَسِ ناهِ ڪِي.

بيت

نانگا نسورا ٿئا، پَسَن ڪِيَن هُئو
ماءُ! تَنِي سِين ڪا پڙئين سَگ ڪَينَدين ڪهو
اُن اچي پئو آديسين اَمَرُ پَهَ اهو
جن هِنِيزو هوءُ ٿي تَن هِيون سَپِ وسريون.

بيت

تَن مون گهڻو نهارُ پوريءَ ۾ پيهي
اُن سڏ نه پيئي سَناسين، چِهي نه تيهي
اُوءِ وٺا نانگا نِڪَري، هئا پَرڏيهي
نه ڄاڻان ڪِهي اُن آئي اڌ آديسپين.

بيت

ڪي هليا وٽڪوٽ ڏونه، ڪي ڪهئا ڏونه قنڌارَ
جوڳي وجهي هليا جيءُ پنهنجو جَارَ
اندر تَن آديسين اَپَر لڳي آرَ
اُوءِ وجهي جيءُ جَنجارَ، وٺا نانگا نِڪَري.

بيت

گَر اڳڻان گوڏو هڻي، ڪِي جو هُڏائون (1)
تِنه اوسِيڙي اُٿيا، رَهَ پَر زُنائون

پاتائون ماڳ تهين مَرڪي مُدائون
 اوءِ ڇڏي هليا سڀرين، ڪهه ۾ ڪڍائون
 گنگا، گورک هٿڙي، مِڙڙي ڏنائون (1)
 ماءُ! سي مُدائون، توءِ نه پُنيون جوڳين. (2)

بيت

لوڇڻ لئي پرين جي، نانگا ٺنڊ نه ڪن
 اُن حَب هنيين ۾، هيڪڙو مُحِبُ سدائين من.
 آهي پورپ پنڌ جو سونڪو سناسين
 ڪنہ پر ڪئي تن، رُنا رات رت ڦڙا (3)

بيت

جتي هئا ڪاٻڙي، هاڻي هن [نه] هنڌ
 چنا سڱ سناسين، پُڙا پراهين پنڌ
 سي نانگا نَسَنگ وٺا، ”ڪين“ جني جي ڪنڌ
 بسو ساميڙا سنڌ، لوڪان لڪي جي وٺا.

بيت

”ڪين“ جني جو تڪڙو، حُجَتَ جني حرام
 سي سامي گڏا سبْحانَ ڪي، چني سڱ تمام
 اُن آديسين سين علام، پاڻهين پَرچئو پاڻهين.

بيت

سُڪ ڇڏائون، ڏک پئا، منجهن اِي مٿان

(1) اصل: ”هتري ... ڏيائو.“ (2) اصل: ”توءِ نه پنيون جوڳين ماءُ سي مدائون.“

(3) اصل: ”ڪنہ پر ڪني تن.“

ماءُ! سي ڪئن نه پاڻ سين، اُو تنبي منجهه ڪٿان
آمر! ان آديسين ڪي، سِڪان ۽ سِرَآن (1)
مادر! تان نه مَران، سارو تن سناسين ڪي.

بيت

جنه ڪارڻ جوڳي ٿا، جان جان سونه پسڻ
وره وِهامي راتڙي، تان تان سناسين
اُو اله لايون اڪيپن سدا ٿا سِڪَن
پر پر ٿا پَچَن، سي سناسي سبحان ڪي.

بيت

جي جان! جوڳين ڪي ڏسي ڏک مَ ڏيچ (2)
تڪي ۾ تاڙ هڻي پيهي پرورڙيچ (3)
جنه وه ويراڳي (وٽا)، تون نهين وه وِجيچ
پوري ايئن مَ پانئڙيچ، ته ڪامون ڏيڻ ڏيسه ائين سين.

بيت

ڪها چت پت جوڳين ڪيهي راسِ رلين
ڪئن سڳا، ڪئن سيليون، اوءِ ڪيهي ڪيه ڪڙين (4)
ڪهو پاڻي پاڻ سين منجهه پوتڙين ٻڌن (5)
ڪهڙو طعامون تَنبن ۾، تن مائين کان منگن (6)
آءُ ٿو پڇان پيڙا، سُڌيون ساميڙن
اوءِ ڪهي حال هَلن، ڪاڙڙي قنوج ڏي (7)

(1) اصل: اَمَن ان- الخ (2) اصل: ڏک مَ ڏيچ. (3) اصل: "تڪي مي تار هن" (4) اصل:
"ڪي سڳا ڪي سيليون اوءِ ڪيه ڪڙين" (5) اصل: "منج پوتن ٻڌن." (6) اصل: "ماين
گامن" حاشيي ۾ "مڪن" (7) اصل: "ڪنوز ڏي."

بيت

ڪاپڙي قنوج لئي، وهي وٺا وير (1)
 اوءِ سامي هليا سبھان ڏونه، منجهان گھڻي اڪير
 سي چئو سڱ سڀن سين، وڃن وحدت سير
 اوءِ سناسي سڏير، اوڏا ٿيا "اله" سين.

بيت

ڪئن پٽائون جوگين، ڪيھي طرح ٽنبن (2)
 اوءِ ڪنھ پند هليا ڪاپڙي، ڪھو ساڄ ڪٽن
 هي ڏھ ڇڏيندي پاڻ ۾ ڪيھي ٻولي ڪن
 ڪارئون ڪين ورن، ماءُ! جوگي جي ٿا. (3)

بيت

ان ڪانه اجهي ڪاپڙين، دل جني سوئي
 اوءِ وٺا نانگا نڪري، بابو بائوئي (4)
 تن ويئي وسري پانهجي چڄئي ۽ چوئي (5)
 اي ڏاڍي ڪسوئي، آئي اڏ آڏيسين.

بيت

جوگي جنبي هليا، من چڏائون ماڳ
 راول اوطاڪن سين، لاهي چرئا لاڳ (6)
 سي لوٺا لئي سبھان جي، اندر ٻارين آڳ (7)
 اوءِ سامي ڪنھ سڀاڳ، جييري مڙن رب ڪي.

(1) اصل: "ڪنوز لئي" وٺا ويرا" (2) اصل: ڪي پٽاء (3) اصل: ڪار ڪين ورن.
 (4) اصل: "باوتي". (5) اصل: "چڄئي چوتي". (6) اصل: اوتاڪن سين. (7) اصل: سي لوٺا

بيت

- هَندَ اَمَرِ! آديسين ڪي، تان ڪين آيل! جَهلِ (1)
 جَن نَڪين هيٺ نه بيٺ ڪين، نڪين گهر نه گهلِ (2)
 اَوءِ وِئا نانگا نڪري، عاشق اُتَر وِلِ
 سي ”هوءَ“ ڪريندا حلِ، ڪابولي ڪالهه وِئا (3)

بيت

- اَمَرِ! آديسين ڪي، جهلين تان نه جهلين
 اَوءِ وِئا نانگا نڪري، جُڙون جي هڻي
 ماءُ! ماري تن جي، سنڊي سور اڻي
 ويٺا هي وِڻي، سي ساعت نه وسرن ڪاڙهي (4)

بيت

- ويٺا ته وڃائين سڳيون، جُه هليا ته ”هوءَ“ (5)
 سامي سوارا نڱئا، جُنبي مڻي جُوءِ
 اُن سُڪي لئي سبحان جي، سنڊي جوڳيان رُوءِ
 سي وڃن وحدت سُوءِ، چنئو سڱ سڀن سين.

بيت

- ويندي ڪين نهارئون نانگن ساڱاهي
 اَوءِ وِئا پورپ پيهي ڪاڙهي، ڪئان لهبا سي
 مَن منهنجو وِڻو، هاڻي تني ڪي
 اي سور مون ماري، آيل! آديسين جو

(1) اصل: هند آمَن (2) اصل: نڪ ڪرنگل (نڪي ڳر نه ڳل؟) (3) اصل: قابولي (4) اصل:
 ”ويٺا هي وِڻي.“ (5) اصل: ”جهلئا ترهوءَ.“

بيت

آيل! آديسين جي ماري پءِ آئون
 ڪهه ڄاڻان ڪيڏانه وٺا، ڪنه ڪڙ ڪنڀائون (1)
 ڪيجان، خبر نه لهان، ته ڪٿي لائون (2)
 سوڏهه مٽائون جتي ري وحدت ناهه ڪين.

بيت

سا مون ساعت نه وسري، جئن جوڳي هئا [جال] (3)
 اوءِ مٿي اڱڻ سڳيون وٺا وهائي ڪال
 من منهنجو ويٺو ماءُ! تن جي حال
 سندا آديسين اشڪال، مارين مون مڃ ٿا (4)

بيت

جيجهان جوڳيڙن جيون، مڙهيون مون مارين
 او وٺا راول نڪري، سور سدائين ڏين
 اندر تن آديسين ڪي، آڏاڏمئا آهين
 سي وٺا رجن ووڙين، من جني ڪي ويٺو

بيت

گهو ڪينرڙن مون وٽڪوئين ويٺو (5)
 امن! آديسين جو ڪوهه ڄاڻان پءِ ڪئو (6)
 جي اوءِ نانگا نينم پاڻ سين، ته ڪريان وس اهو
 رهي نه رتي جيترو هنيون جني ري ٿئو
 سهڻ سور پئو، جيجهان جوڳين جو

(1) اصل: "ڪهه" ڄاڻا ڪيڏاهه وٺا ڪهه ڪڙ ڪيڏاهه (2) اصل: تڪيڻي (3) اصل: "جن جوڳي هئا" (4) اصل: "مون مڃڻا" (منجهه ٿا، مڃ ٿا؟) (5) اصل: "ڪتو ڪيڙن من ونڪوت ويو" (6) اصل: امن!

بیٔت

- جيجان جوگيٽڙن کي، تان کين آمڻ! سار (1)
 وڃ سيٿان وه ڪري، هُندَ تَني کي وار (2)
 اندر جن آديسين کي، اَپَر لڳي آر (3)
 سي وجهي جي جنجار، اوڙ وٽا نانگا نڪري.

بیٔت

- سامي رَه سبَحانَ جي، اوڙ وه پٽا وِجن
 ڪا جا پيئي سڌ سَناسين، تئن ٻيون ڏنائون ٻن (4)
 اوسِيترو ”اله“ جو سدا آديسين
 ڪا جا پيئن مَن، وڌي تنه ويراڳي ڪٿا.

بیٔت

- آهين الاهي راه جا، تَن آديسين اهڃاڻ
 اوڙ هلئا وِجن حق ڏونه، تڪ سٿاڻي تاڻ
 سا جوءِ سُوني جوگين، جتي اڏ نه آڻ
 سي منجه منجهائي ماڻ، لکي لوڪ نه سگهئا.

بیٔت

- وَحَدَت وِير وڌاندر، سامي سُرَت سُجڻاڻ
 تَن هلندي ڏونه حق، نڪا اڏ نه آڻ
 سي پيهي وٽا پاڻ ۾، منجهائين ماڻ (5)
 اُني آديسين اهڃاڻ، آهين الاهي ذات جا.

(1) اصل: امن. مار. (2) اصل: ”وڃن سينان ... وه ڪري“ (3) اصل: اندر جنين. (4) اصل:
 ”سڌ سَناسين تن.“ (5) اصل: ”منجه ماءُ ماڻ.“

بيت

لنگهي ”مڪانين“ ”لامڪانين“، هليا اندر هوءِ
هوئڻ هميشه جتهين جوگين سا هي جوءِ
جتي ري ذات بحت ناه ڪين، پينا تهين ڪوءِ
ٿا روءِ بروءِ، اوءِ سناسي سبھان ڪي.

بيت

حقيقت ۾ حل ٿا، ڪهن ڪونه ڪلام
پيتائون پُر ڪري، سندن وحدت جام
اچي رهئو روح ۾، تن آديسين علام
تهان پوءِ تمام، ان تڪيان تاڙي ڇڏيا.

بيت

راتين منه مونن ۾، ڏيهان ڏک ڏڪين
سانجهي وير سواريون، ٿا دونهيون دکائين
گُر ڪٿائون ڪينرو، وينا وڃائين (1)
گهل نه گهرين گهارين، جوگي جيڃڙين ڪي. (2)

بيت

ڪني گڏجن نه ڪاڙڙي سامي ڪنه نه هٿ (3)
وڌيندهين وات ٿا، سنڍي سڱن سٿ (4)
جني اندر آت اله جو سي جوگي ڪن نه جٿ (5)
اوءِ ڪنه وڏي وٿ، سي نانگا وڃن نڱا. (6)

(1) اصل: گُر ڪٿاءُ (2) اصل: ڪل نگر ڪارين (3) اصل: نَسَب. (4) اصل: سنڪن ست.

(5) اصل: ”جني اندر آت اله جوسي جوگي ڪنن جٿ“. (6) اصل: وڏي ورت.

بيت

بهرِ ڪوچها ڪاپڙي، اندرِ نورِ نئين
جنه رَه هليا ڪاپڙي، سا سوڌي گهڻو سئين
پسو پَر سناسپين، منجهڻو وڃن مئين
اوڻ جوڳيڙا جوڙ جهين، پسو نانگا وڃن نڱيا.

بيت

ماڻڪَ ڏيئي مڻا ڪنر ڪاپڙين
ڪو مَ چوڻ ته ڏٺا، ڪٽو سناسين
هليا جي حق ڏوڻه، هيون ڏيئي ٻن
ٻڻا ڪوهه جهن، منجهان ٽني ڪاپڙين.

بيت

سڳين جو سڏ ٿيو جي ايندين ته آءُ
پيهي پڇ ڪا پڙين، سندو سناسين ساءِ
جي ساچارا سبحان جا، سين جوڳين ٽني جاءِ
متان ٿين پڻا، سڳي ٽن سناسين کي (1)

بيت

ننڍائي ٿي نڱيا، سامي سور ڳري (2)
تن ڪارون ڪن ڪيترا، سي مڃين نه مور وري
سچ صفا جوڳين اندر ڪاپڙي ڪري (3)
سدا جنه ري نه سري، سو سڃاتو سناسپين.

(1) اصل: ٿيبي پڻا. (2) اصل: ”ننڍائي ٿي نڪتا سامي سور ڪري.“ (3) اصل: ”سچ صفا جوڳي اندر ڪاپري ڪري.“

بيت

جوڳي جڳان نڱئا، لاهي لاڳاپا سين لوڪ
 نڪين تن هيٺ نه بيت ڪين، تهر نه مٿي ٿوڪ⁽¹⁾
 سي وه پئا وڃن ڪاپري، آديسي لوڪ
 او منجهه محبت موڪ، بهار پئا لوڪ سين.

بيت

جني ميڙي وڌا مڇ ڀر، سوين ڏنگا ڏاء⁽²⁾
 اڱڻ اڇئون ڇي، تون ڪئن پڇين ماء⁽³⁾
 جني ساٿ نه سمرو وڌت تني واءِ
 آئون آهين لاءِ، پئن سين ٻولين پيئي.⁽⁴⁾

بيت

ٿا ساڃارا سبحان جا، منجهه لڏائون ماڳ
 پارائون پرتيه جي، جو اڳيان آهي آڳ
 محبت سني مصطفيٰ (ﷺ) سندو تني لاڳ
 پسو جوڳيان پاڳ، ڪهو آتاهون عالم ڀر.⁽⁵⁾

بيت

ماءُ! جوڳي آتيا، اٿي ڪر آديس
 نه تن گدا نه گبري، نه ڪين ڪئون ڪيس
 ان پيئي سڌ سناسين، ڏوري ڏونگر ڏيس
 سي وڃائي آديسي آديس، روءِ ڀر گڏا رحمان ڪي.

(1) اصل: تهر نمٿي. (2) اصل: ”سوئي ڏکا ڏاء“ (3) اصل: ڪي پڇين. (4) اصل: ٻولي پيئي (5) اصل: جوڳيان باغ.

بيت

نَڪِي ڏَنڊَ هِٿُن ۾، نَه ڪاڙاپاءِ ڪَنَنِ (1)
جيئجان جوڳيڙن ڪي، مُدائون ۾ مَنَ
سي ڪَن سِيرَسِرَ ۾، ٿا مٿي لاهوت سُهِنَ
تَن ويراڳين وَرَن، پِرَه ٿيندا پَٽرا.

بيت

مَن مَنجھارا ڪاڙِي، پَهر پَئو ويس
اوڙ دونهيون پائين ڍل ۾، ڪارو ڪَن نه ڪيس
سي پاڻهين اُٿي پاڻ ڪي، پاڻهين ڪَن آديس
مُٽائون سو ديس، جتي حَرَف نه صورت ڪا.

بيت

ماءُ! ويراڳي آڻيا، پَچَن ٿا اوطاق
ميڙي پاهوڙين سين پَٽ ڪُٽائون پاڪَ
نه تَن سُونڪو سِي جو مٿان وِسي ماڪَ
اوڙ ڪاڙِي قزاق، پِرَه ٿيندا پَٽرا. (2)

بيت

لاڳاپا هِن لوڪَ سين، ڪاڙين ڪِها
جَها ظاهَر جوڳين، باطنِ اُن تَها
سي نيَه نسوري سبحانَ جي ٿاڻي توڙِ نِئا
جان اوڙ آديسي اِها، تان تَڪيا پَسُهون تَن جا.

بيت

تَڪِيا پَسِي تَن جا، مَن ۾ تَتُو ماتامُ
آيَل! آديسين ري اچي نه آرامُ
اوءِ دونهين وارا دامُ، ڏيسئي وره وات تئا. (1)

بيت

ويئي جني ڪڍئو مٿي دونهين دمُ
اوءِ تئا لوڙائو لقاء جا چڙي پئو ڪمُ
سِي لوچن لئي پري جي، سهن سور سَهَمُ
ان آديسين اهم، آهي قصد الله جو

بيت

سو پَرَهَن سوئي پَتَر سائي سياري جَهَلُ
ماينئون مَگَن بَڪُئا، اي ويراڳين وَلُ (2)
لُڪين لُونائون چنڊڙو، سِيءَ ڪانِيائون ڪَلُ (3)
اوءِ آديسي اَمَلُ، پَرَهه ٿيندا پَڌرا

بيت

لينگهون لانگون لَڳَڙا، جن لانگوئا لالُ (4)
اُن اُپي اوطاقن ۾، ڪَر موڙئا ڪالُ
هَلو جيڏيون جال، تَڪِيا پَسَهون تَن جا.

بيت

سنجهي سُڪا ٽُڪرا، پَرَهه پاڙو ٽوپَتُ
اوءِ لونا لئي سبحان جي، سُونَه وِجايائون سَتُ
سندو آديسيان اَنَتُ، الله ري ڪير لهي

(1) اصل: دام. (2) اصل: ماينئو مڪن بڪئا. (3) اصل: لڪي لوتاء (4) اصل: ليڪ لاک لڪرا.

بيت

ڪڏهن ويهي نه ڪئو تن آديسين آرام
پيهي پيتو سناسين، سندو وحدتِ جام
اَن ايسهين آئينو ڪنا حق سلام (1)
سُٽي سو ڪلام، اوءِ نانگا نسورا ٿئا.

بيت

امڙ! آديسين ڪي، ڪو جو رسئو حال
اوءِ نانگا نسورا ٿئا، قيل وچائي قال
اَن اندر رهئو اله جو ڪو منجهين خاص خيال
سي ڇڏي ملڪ مال، سدا سڪن پري ڪي.

بيت

امڙ! آديسين جي ڪا جا آهي ڀت
سا پروجھڻ ڏاکڙين، اندر ماءِ نه مت
اوءِ وٽا لوڪان لڪي ڪاڙي، سامي وڏي ست
نه ڪو گاج نه گت، اَن جوگيان سندي جوگ جو.

بيت

آيڙ! پءِ آديسين جي، مادر! آءِ ماري
جن سدا آهي سبحان جي، تن اندر تاري
گران گڏجي آيا، پئءِ ۾ بيڪاري
گهورئا گهر ٻاري، مون وه ويراگين سين. (2)

بيت

- (1) بنگالي ۾ جوڳين مُنہ مُونَا اِي مَاتِ
 ڪُٹُومَ پُوڻَا گُڀري جِيڪي تَنِي سَاتِ
 آيل! ڪَارُون ڪَريان اُنَ کي، سي راول رَهِن نہ راتِ (2)
 تَن تَنِي جِي تَاتِ، هي جِي سَامِي هَلُا سُبْحَانِ ڏُونُه

بيت

سدا آهي سُبْحَانِ جِي، تَنِ آڏيسين اُڪِيرُ
 اوءِ وڻا نانگا نِڪَري، سَناسِي سُدِيرُ
 سي اوري رَهڻا نہ ڪا پَڙِي، سدا وَحَدَتَ وِيرُ
 پَسو جوڳيڙا فقيرَ پِيهي ذاتِ بَحَتِ ڏُونُه جِي وڻا.

بيت

- پَسو جوڳيان سنڊي جوڳَ جو، نڪو پانڊُ پَرو
 اُنَ سامين، لئي سُبْحَانِ جِي، ٿيڻو جِي ڳرو (3)
 تَن پِيهي پيتو سَناسيين، سَنَدو سِڪَ سَرو
 تَن نِيهَ ڪَرو، اوءِ هَلِيا وِجَنِ حَقَّ ڏُونُه

بيت

- انڊر رهي اِلَه جِي، تَن سَناسين کي سِڪَ
 اوءِ نانگا وڻا نِڪَري، لوڪان ڪَري لَڪَ
 پِيهي وَحَدَتان پيتو ڪا پَڙيين تامَ ڏِيئي تَڪَ (4)
 پَسو ساميڙا سَڀَڪَ، وڻا نِرتان نِڪَري رَبَّ ڏُونُه.

(1) بکالي مي جوڳي مه مَنّا اِي- مَات. (2) اصل سي اول نہ رهن رات. (3) اصل ڪَرو

(ڪڙو؟) (4) اصل. "تامَ ڏِيئي تَڪَ"

بيت

مون پوري نه پڇڻا، جوڳي جاڙ ڪري (1)
 سڌيون سنديون سڄڻين، هيون جن ڳري
 اوءِ ڪندا پڄارون پري جون وهائي وري
 مادرا مون نه سري، آيل تڻ آديسين ري.

بيت

دارو تبا، ڏي، ڪيٿرا، جوڳين جا ٿينداه
 وهڻ واترين ۾، تيلاهين لهنداه (2)
 ڏورئو ڏسئو ڏيهڙا، جوڳيڙا جاءِ
 ساميڙا سڌاءِ، پوتا پوڻو پري سين.

بيت

ساميڙين سُبْحان لئي وئو وسري جي
 اُن اچي پئو آديسين، امڙا پءِ اي
 سي پيهي پسندا ڪاڙي سڌو وحدت وي
 تيلاه ساميڙا سي، وينا گهارين پت ۾.

بيت

ساميڙا سُبْحان لئي وينا سور سَهَن
 ڪين جو پروڙو ڪا پڙپين، تپن پئون ڏنائون پن
 اوءِ اوسيئيڙي اله جي، پر ۾ ٿا پڄن
 توڙي ويرو تار وِسَن، ته سِڪَ سَناسيين نه لهي.

بيت

- اَمَرًا آديسين ڪي، پَر ۾ پيهي پَس (1)
 جَن سَڪَنَدَن سُبْحَانَ لَئِي وهُ وِجايو وَس (2)
 آيل! تَن آديسين جي رڙهي رَنَدَ تَهين رَس (3)
 اُوءِ هي لاهي ڪَس، پَرين ڏيکاريندا ”پاڻ“ ري (4)

بيت

ڪي پَه سَٿي پَنَدَ ٿا، ويهي نه ووڙين
 پاسا اُوءِ پَتَ سِرِ ڪِلِئو ٿا ڪوڙين
 ڏَڪان سَنَدو ڏيل ڪي ڏنءِ ڏي ڏيهائِئو ڏين
 وٽا، تَتِ گهورين، جتي هَنَدُ جِڪايتِ ناهِ ڪو

بيت

جوڳيڙن ڪي جاتَ نه وِسَري، سامين ڪي سائي
 ڪا جا سَدَ سَناسپين، اُنِ الاهان پائي
 مَن ۾ رهي ڪاپڙين، آديسين اِهاڻي
 سي مَٽايو وائي، ٿا ڳجُهه ڳالهائين پاڻ ۾

بيت

ڪِنه چنُه ڏَسَجن ڏيه جا، جيِجان جهائي
 جي اوني ڪَن الِه جي، اُوءِ آهين اِهاڻي
 تَن جوڳين سنڊي جان ۾، سَپ وَحَدَتِ جي وائي
 سي مَٽايو وائي، ٿا ڳجُهه ڳالهائين پري جو

(1) اصل: اَمَن (2) اصل: ”جَن سَڪَنَدَا سُبْحَانَ لَئِي وَهَ وِجايو وَس“ (3) اصل: رَنَدَ تَهَر (4) پاڻ رء.

بيت

نانگا نسورا ٿئا، ڇڏي ويراڳي ويس
سي پيهي وٺا پاڻ ۾، جوڳي ڏوري ڏيس
اُن ويئي وڃان ٿي نڪري، تن آديسين اديس
ماري سامي ميس، آيا سي اتور ۾. (1)

بيت

ڪا جا سڌ سناسيين، اندر آديسين
سا پروڙو ڳالهڙي پڻا پاڻ هين ۾ وڃن
تن منجهين ڪٿا ڪيا، سي منجهان منجهه رهن
اُن الہ آديسين، پيهي پروڙو ”پاڻ“ ري. (2)

بيت

ڪو جو پئن الہ جو اندر منجهه اُها
وڏي تنه ويڇون ڪئا، وڃوڏان وٺا (3)
نڪو تن اسم نه جسم ڪو، اُوءِ نسورا نابود ٿئا
هي جي منجهه منجهان ٿي وٺا، تن پيهي پروڙو ڪا پڙين

بيت

نانگا نسورا ٿئا، چڻي سڱ سڀين
ڪو جو پءِ پٽو ڪا پڙين، تين ٻيون ڏنائون ٻن
اُوءِ نيءِ نسوري سبڄان جي تاڻو توڙ وڃن (4)
سي پاڻهين ۾ اچن، منجهه مشاهدي گڏا.

(1) اصل: اتور ۾ (2) اصل: پاڻ رءِ (3) اصل: وڃوڏ وٺا (4) اصل: تاتو توڙ وڃن

بيت

- سيلون، سڳيون، ڪيترئون، سڀ ڇڏيائون ساڄ (1)
 پوريائون پوري مڻي، ڪوڙ ڪٽائون ڪاڄ (2)
 سي وڃوڌئون وهي وٽا، ڏيهه ڇڏيائون راڄ
 طوق ڇڏي تاڄ، اوءِ نانگا نسورا ٿيا. (3)

بيت

- ڪين ڪنيائون ڪي ٻيو، نه مڙهيان نه من مورت (4)
 ائي پيهي پروڙو سناسين، سندو جوڳيان پٽ (5)
 جيلاهه سڀ ڇڏو ڪاڙين، تيلاهه سهاڻا اٽ
 پسو پارِي پٽ، آيل آديسين پانهنجي.

بيت

- نڪين گولن ڳوٺ ۾، پيهي ڪين پنن (6)
 اچي رهئو روح ۾، اله آديسين
 سي نيئه نسوري سبحان جي، تائئو توڙ وڃن
 واحد ويراڳين، ان آسن ويئي آيو

بيت

- ديڪين نه ”ڌارڪا،“ ”ناني“ ڪين نمن
 نڪو پوڄين پنٺ ڪو جنگ نه جاڻا ڪن (7)
 اچي پئو آديسين، ڪو وه ويراڳين
 تنه به پئا پڄن، راتون ڏيهان رب جي. (8)

(1) اصل: ڪيترِي. (2) اصل: ڪور ڪٽاءُ ڪاڄ. (3) اصل: ٿوڪ ڇڏي تاڄ. نانگا اوءِ نسورا ٿيا. (4) اصل: نَمَريَان نَمُورَت نَمَن. (5) اصل: ”سندو جوڳيان پٽ“ (6) اصل: ”تڪين ڪوٽن ڪوٽ ۾“ (7) اصل: واءِ جن کي نجاتا ڪن. (8) اصل: ”ته پَه پَٽا پَڄن“ (تنه پئون پئا پڄن؟)

بيت

مَنْجِه - هِين تيرت تڪيا، مَنْجِه - هِين مُدائُون،
مَنْجِه - هِين وَجَن ڪينرا، مَنْجِه - هِين مالائون
لاهي وڌائون، اوءِ سامي گڏڻا سُبْحان ڪي. (3)

بيت

اَنڌَر ڪي اوڏا ٿئا، مَحوي سُهِن ٿا (4)
سي جوڳي پينا جوڳ ۾، جوڳين جوڳ سُهءِ
ماءُ! سڌ ان سَناسِيين تان ڪا ڏيئون ڪا
تَن ڪا ڳجهي سين آله آه، اوءِ لڪي لوڪ نه سگهئا.

بيت

حاصل جَنِي حَق ڪئو ويهي مَنْجِه وَلَنَ
نِيئُ رَتائون نيءَ سين، جاڳي جوڳيئَن
اوءِ پڌر پيئون نه ڪن، ڳالهيون ڳهلي لوڪ سين.

بيت

ماءُ! سي جوڳي آيا، جي حضور هئا علامَ
اوءِ ڳالهيون پريين پنڌ جون، وينا ڪن وريامَ
سڌا ان سلام، هي جي درگه هئا ڪاپري.

بيت

وچان لوڪ لئي پئي، جَنِي ڏوڙ ڏئي
ان مَن اندر مَحبت، ۽ ڪا ڳجهي ڳالهه هئي
ته هوند نانگا نسورا ٿئا، جي سا عام سئي
جَنِي ميس مئي، اوءِ پيهي تَن پَرُوڙئي.

بيت

اي جڳ جوڳو جوڳين، جوڳين جوڳ سها (1)
جوڳيان سندي جوڳ ۾، مڌ منجهه-هين ماءُ
هڻي مون کي هاءِ، جو آءُ جوڳ نه سڳڻو جوڳين.

بيت

سامي هلاءُ سبْحانَ ڏونه، پنڌ لڌائون پرڪ
ڪا جاپيئي سڌ سَناسين، ٽپن سڀ ڇڏيائون سنڪ
پاڻ پڪائون بڪ سين، سيءُ لڌائون لَنڪ (2)
سي ساميءَ سڀڪ، پَسو ڳالهيون ڪندا ڳجهيون.

بيت

مَن مارِئون بڪ سين، تَن سُڪايائون سيءُ
سُڪ نه سَتا ڪڏهين تَن جوڳين سندا جيءُ
پَسو پَر سَناسين، اُن آديسين جي اِيءُ
تِيلاه..... (+)

بيت

.....

..... (*)

پري گڏجي سار، ويين سڀ وجود جي.

(1) اصل: اي جڳ جوڳو- الخ. (2) اصل. سيءُ لڌائون لَنڪ.

(+)-(*) اصل ورق جنهن جو پهريون لفظ "تِيلاه" هو، سومر جوڌه قلمي نسخي مان ڦاٽي ويو آهي. يعني ته (+) ( ) نشاني جي وچ ۾ 47 بيت ڪٽل آهن ۽ بيت (82) جي آخري بيت ڪانهي ته ٻئي (130) جي فقط آخري ست سلامت آهي.

بيت

نه گدا، نه گبري نه ڪو هٿهن ڪم
آديسين جي آهر، پيهي پروڙج ڳالهڙي.

بيت

نه گدا، نه گبري، نڪو ڏورين ڏيه
آديسين جي آيه، پر پروجھڻ ڏاڪڙي.

بيت

نه گدا، نه گبري، نڪين سڪ سمن
ان الله آديسين، اچي رهئو روح ۾.

بيت

نه گدا، نه گبري، نڪين پٽ پنن
پر ڀر ٿا پڄن، اوءِ پرين لايواڪيين.

بيت

نه گدا نه گبري، نڪا ڪن توار
ساميڙپين سنڀار، ويئي سڀ وجود جي.

بيت

نه گدا، نه گبري، نه آجهو نه اوطاق
ساميڙا بيباڪ، پَسولوڪ وڃائين جنءِ وٽا.

بيت

نه گدا، نه گبري، نڪا هي نه هو
تن ساميڙن سوء، لٽي وڃاءِ لوڪ جي.

بيت

نه گدا نه گبري، نڪو لاڳاپو سين لوڪ
ساميٽڙا ڇڏي ٿوڪ، نانگا نسورا ٿئا.

بيت

نه گدا، نه گبري، ڪڇ نه ڪاڇوڻي
اوه سڪ نه سٽا ڪڏهين ڪڍي لانگوڻي
سي جهڙا آيا ڏني ۾ وٽا تها موڻي
اي ڏاڍي ڪسوڻي، وٽا جهڙا ڪاپڙي. (1)

بيت

نه ڪين هيٺ، نه بيٺ ڪين، نڪو ڪن حرص
ڪنا ساميٽڙين مَر ورس، اي اله سهاڻا گهڻو. (2)

بيت

نه ڪين هيٺ، نه بيٺ ڪين، نڪين وسينءَ وهن
ان اله آديسين، اچي رهئو روح ۾.

بيت

نه ڪين هيٺ نه بيٺ ڪين، نڪو ڪن مرڪ
ڪئولوڪ ترڪ، اوه نانگا وڃن نڱيا.

بيت

نه ڪين هيٺ، نه بيٺ ڪين، نه ڪي ڪن ويس (3)
ساميٽڙين سويس، وٽا وسري پانهنجا.

(1) اصل. جا ڪي ڪاپڙي (2) اصل. ڪنا ساميٽڙي (3) اصل. نڪو ڪن ويس.

بيت

- نه ڪين هيٺ، نه بيت ڪين، نڪو مڱ نه وڱ (1)
 ساميڙين اڱ، مَور نه ڏڪيو ڪڏهين (2)

بيت

نه ڪين هيٺ، نه بيت ڪين، نڪو لاڳاپوسين لوڪ
 ساميڙين ٿوڪ، سڀ دنياوي ڇڏا.

بيت

نه ڪين هيٺ، نه بيت ڪين، نه ڪنه تن جي تات
 ساميڙا پريات، پَسو پَراهِبا ڪا پَڙي.

بيت

- نه ڪين هيٺ، نه بيت ڪين، نڪو سڱ نه وڱ (3)
 راولن رڱ، اَنڊر ٿئو الـ جو (4)

بيت

- نه ڪين هيٺ نه بيت ڪين، نڪو ڪم ڪاڄ (5)
 ساميڙن ساڄ، سڀ دنياوي ڇڏو.

بيت

- نه ڪين هيٺ، نه بيت ڪين، نڪين جينءِ نه تينءِ (6)
 ساميڙن سينءِ، لوڪان لڪي جينءِ وڻا. (7)

(1) اصل: سَنگ نه وڱ (2) اصل: انگ. (3) اصل: سَنگا نونگ. (4) اصل: رنگ. (5) اصل:

نڪو ڪو ڪر نڪاڄ. (6) اصل: نڪِ جن نتن. (7) اصل: ساميڙن سي.

بيت

نہ کين هيٺ، نہ بيٺ کين، نڪا وائي واتِ
ساميڙن تات، لٿي سڀيئي لوڪَ جي.

بيت

نہ کين هيٺ نہ بيٺ کين، نڪا ڪن راحتُ
ساميڙن ساعت، ويئي سڀ ورونه سين.

بيت

نہ کين هيٺ، نہ بيٺ کين، نڪا راحت پُچن
جي ساميڙا سُچن، تن ري الہ ناه کين.

بيت

نہ کين هيٺ، نہ بيٺ کين، نڪا ڪن ڪا هت
ساميڙين عادت، سدا اوڙڪ الہ جي

بيت

نہ کين هيٺ، نہ بيٺ کين، نڪين ڳالهائين
ڪنہ جنہ منہ آهين، سا پَر پَر وجهڻ ڏاڪڙي.

بيت

هت جن جا (ٿامڙا)، ڇاڳڙ جني وات⁽¹⁾
ماري ڪٿا مات، جي پانهنجا جوڳين

بيت

هت جن جا ٿامڙا پٿر جي پُون
ڪئن پُچنديئن تُون، ماءِ تن سين جوڳين.

(1) اصل ”هت جنجا ڇا ڪر جن وات“، هيلين بيتن ۾ پڻ ”هت جن جا- الخ“.

بيت

هَتَ جَنِ جا ٿامڙا، هِنِيانَ جَنِ جا هُوءِ
اَوِءِ اُپا اِلَهِ سُوءِ، پِئِي ڏونہ اُکِيون نہ کُٽِي.

بيت

هَتَ جَنِ جا ٿامڙا، مَنَ جَنِ جا ماتِ
اَوِءِ ساميڙا راتِ، پِري گڏجي آئيا.

بيت

هَتَ جَنِ جا ٿامڙا، سُونہ جَنِ جي سَهَمُ
سي ساميڙا ڪَمُ، لاهي چُرڙا لوڪَ سين

بيت

جيِجانَ جوگِيڙنَ جو، مون جوڏنو حالَ
تئن ماءُ توجو مالَ، نہ ڦيريندو اُنَ کي. (1)

بيت

جيِجانَ جوگِيڙنَ جي، مون جا ڏني پَتَ
تئن ماءُ تنهنجي مَتَ، نہ ڦيريندي اُنَ کي.

بيت

جيِجانَ جوگِيڙنَ جو، مون جوڏنو پُورَ
تئن ماءُ تنهنجو سُورَ، نہ ڦيريندو اُنَ کي.

قسم ستئون ”منجھ پير مرشيد جو ڳين“

جوڙن ۾ جوڙئو مٿي سورھين بيتن *

بيت

اي هنڌ آھين هيڪڙا، اوءِ هليو جت وڃن
ڪني ”بابا حاجي رتن“ ديکئو، ڪي ”بيرونات“ وڃن (1)
ڪني ”مارڪنات“ مڻ ڪئو، ڪي ”آجيپال“ پسن (2)
ڪني بيد وياچا جو ڳين، ڪي پوئين پڙهن
آءُ گهورئو مٿان تن، جن سڀوئي ڇڏئو.

بيت

ڪي هليا ”هرمج“ ڏونه، ڪي ”پرٽڪال“ پرن
ڪني ڪوڏ ”ڪنيات“ جو ڪي مٿي گنگا گجن
ڪووهڻا ”ونڪوٽ“ ڏونه، ڪي ”لڪا“ سرلمن
ڪي ”گوئي“ گنگاڌري، ڪي ”گواس“ وڃن (3)
ڪني ”آڌمر“ ڪاپڙين، ڪي بازارين وهن
ڪن ڌارئا ڌنڌ ڪتيرا ڪي واسليين وندرڻ (4)
آءُ گهورئو مٿان تن، جي پيهي وٺا پاڻ ۾.

بيت

* هن قلمي نسخي ۾ هن ”قسم“ هيٺ جملي 14 بيت آهن. (1) اصل ۾ هيءَ ست ڪاتب غلطيءَ وڃان پهرين بيت جي پهرئين ست بعد لکي آهي. (2) اصل: ”مارڪنات“ (3) اصل: گواس وڃن. (4) اصل: ”واصل ودرن“.

- ڪي ڪهيا ”قَنُوج“ ڏي، ڪي ”مَثَرَا“ پَسَنَ (1)
 ڪي مٿي ”دَڪَن“ ڏوڙڻا، ڪي ”مَلِي وَاِر“ وِجَنَ (2)
 ڪَنِي پَنڌ ”پَتَن“ ڏُونَه، ڪي وِثَا ”تَانِي“ نَمَنَ
 آءُ گهورئو مَتان تَن، جَن پِيهِي پاڻ پَرُوڙئو

بیت

ڪَنِي دِيڪِي ”دَثَارِڪَا“، ڪي ”جَمَر“ جَاوَن ڪَن.
 ڪَنِي ڪَسَ لايو ”ڪوهِ مَرِي“ ڪي وِثَا، ”آمير“ پَسَنَ
 ڪَنِي ”مَانَسَر“ مَن ڪِئو ڪي هَلِثَا ”هِنِگلَاج“ وِجَنَ
 آءُ گهورئو مَتان تَن، هَلِثَا جِي هُوَ ۾.

بیت

ڪَنِي ”دَڪَن“ دِيڪِئو ڪي هَلِئو ”هِنْدُ“ وِجَنَ
 ڪَنِي دَرَسَن ”ڏِيروڌ“ جو ڪي وِثَا ”بَنَارِس“ پَسَنَ
 ڪَنِي ڪوڏ ڪَشْمِيرِ جو ڪي ”ڪَابُول“ ڪَهَنَ
 آءُ گهورئو مَتان تَن، جِي ڪَهِئَا ڪارُونپار ۾.

بیت

- ڪَنِي ڏُونَهِيون دَمَ سِين، ڪي اِثَا گِدِ قِرَن (3)
 ڪَنِي ٻڌا تَنگ ”ڏِيروٽ مَرَهِي“ ڪي پِيئا پُورِپ وِجَنَ (4)
 ڪي هَلِثَا ”بَلَخ“ لَئِي ڪاپِڙِي، ڪي ”بُخارو“ پَسَنَ
 آءُ گهورئو مَتان تَن، جَن پاڻ وِجايو جو گِيين.

(1) اصل: ”ڪَهِيَا ڪُنور ڏي“ (2) اصل: درسَن ڏي رَوَڌ جو (3) اصل: ڪَڏَ قِرَن (4) اصل: ”ڏِيروٽ مَرِي“.

بیت

- ڪني ڏنڊ چٽائيا، مٿي مگهت ٻڌن (1)
ڪني پاڻو چڪر چيلھ ۾، اندر رھ رمن (2)
ڪي گامي وٺا گوچري، وينا پرساڌ پڇن (3)
آءُ گهور ٿو مٿان تن، الھ ارڙ ڪٿو ڪا پڙين.

بیت

- ڪني مُرليون هٿن ۾، ڪي پاڻو زنگه نڇن (4)
ڪني وير وس ڪٺا، ڪي مساري وڃن (5)
ڪي پڙهڻو پاڙهيتا پاڻ ۾، نظر ماڙهون مٿن (6)
آءُ گهور (ٿو) مٿان تن، جن ڪٿو حاصل حق [ڪا پڙين]

بیت

- ڪي ولهڻين وهو سناسي، اڪيڻ اوجاڳو ڪن (7)
ڪني دم وار ٿو جوڳين، وينا منجهه ڏيند پڇن
ڪي ويراڳي وري چرڻا، وينا بڪون ڪڍن
آءُ گهور ٿو مٿان تن، جن پيهي سڃاتو سُبْحان ڪا پڙين.

بیت

- ڪني مٿي چٽ منڊڻا، ڪي مورچل وارين
ڪي پاڻو دونهيون اُتر سامهون، وينا پاڻ پڇائين
ڪني پاتا ڪٽر ڪا پڙين، ڪي بسمي لائين
ڪي پهو گفائين گوسايا، پاڻ ننهين ساڙين
آديسي آءُ آهين، جن پيهي سُبْحان پروڙ ٿو.

(1) اصل: "ڏنڊ چٽائيا" (2) اصل: پاڻو چڪر. (3) اصل: "ڪي گامي وٺا گوچري وينا برسات پڇن". (4) اصل: ائين. (5) اصل: ائين. (6) اصل: "ڪي پروڙ پائيتا پاڻ مي نظر مارو...؟" (7) اصل: ڪي ولوئي وهو

بيت

ساميڙا! سُبْحَانُ جِي تَنان ڪا سُوڌِ سَطاءِ
ڪِئَن صانعُ، ڪِئَن صِفَتُون، ڪِيهِي جوڙِ جُڳاءِ
ڪِيهِي پَرِ پَسَنُ پانِشاہ، ڪِئَن مَنجھہ مَحَبَّتَ ماءِ (1)
اَو سَناسِي ڪِهڙِي ساءِ، پَنجَن لَئِي پَرِي جِي.

بيت

ڪري پَچارون پَرِي جون، وَهِي وِٺا وِڙ
جوڳي هَلِئا جُوءِ ڏي، سي ساميڙا سُوڌِ
اَن اَندر رَهِي اِلَه جِي ڪا آديسين اُڪيرَ
پَسو جوڳيڙا فَقيرَ، وَجَن نِرتا نِگِئا ڪاپڙِي.

بيت

هَلِي ڪِي حُضُورَ ۾ جاتا جوڳيڙَن
اَو اڪيون ڪَرِئو اِلَه ڌَر، پَرِ ۾ ٿا پَسَن
نہ سِڪَ سَناسين لهي، توڻي ويروتارَ وَسَن
واحدِ وِراڳين، تِن پَرين پاڻهين گڏِئو

بيت

پَرِي لَئِي وِجايو ڪاپڙين [پَسو] پَر اڳيان وُس
جَنِي اَندر اَت اِلَه جو رِڙهي رَندَ تَنِي جِي رُس
تَانِڪين ڏور تَن ڪي، جانِڪين وَهِي وُس
اَن جوڳين ٿئو جَس، وِٺا لوڪان لَڪِي ڪاپڙِي.

ويندا سي ايمان سين، جي ڪَلَمَني ڪِن وائي
لا اِلَهَ الا الله مُحَمَّد رسول الله صلي الله عليه وسلم

اين رساله سندي تصنيف شيخ المشائخ
شاه لطف الله قادري رحمۃ اللہ علیہ ڪن اڳام.
اين ڪتاب حق و ملڪ سيد قادر نه حسيني
وڪاتبه الـلهـدنه بن ابراهيم
غفر الله جميعا مع المؤمنين والمؤمنات
والمسلمين والمسلمات برحمتك يا ارحم الراحمين.

ضمیمو

منهاج المعرفة مان سنڌي بيت

(1)

”بيت سنڌي در وصف پيرن و مرشدن و كيفيت آن“
 پُچُئو پَرِ پَيغمَبَرِي، اِنهين رَہَ رَمَنِ (1)
 اُو سُنہان آهين سپرين، ايهي پارَ پُچَنِ (2)
 ساڻي شريعت سين، مَنجھہ حقيقت هلن
 سي ثابتُ صَحِي دَسَنُ، هي جي پَرِ پريان جي رَسِيا.

(2)

”بيت سنڌي در بيان تحريض مريد و متابعت پير“
 جيڪي سُونائون سَتُرو هيچان مَتِي حالَ (3)
 تون مَر مهندان تن جي، قِيلُ وِجائي قالَ (4)
 جِهو پَسَنُ اُن جو، تِيهِي مِلڪِ نہ مالَ
 سُونہ سُونهارو سالَ، جو هوئي حُضورِ تَن جي.

(3)

”بيت سنڌي در وصف فقراء“
 فَقرُ فاقو جِن، فَقرُ الْفَقَر جِن تئو (5)
 تَن ڪي نہ رهيو ڪيترو وچان وِچ وِيو

(1) اصل: انهر رَہَ. (2) اصل: اي پار پچن (3) اصل: ”جيڪي سوناءِ سفرو هيچامتي حالَ

(4) اصل: ”تَن مرهedar تنجي، قيل وِجاي قال.“ (5) اصل: جن تار.

”فَلَا هُمْ إِلَّا أَنَا“ دُسي حالِ اهو
پس، اُن ڪهو سدا حضورَ حق سين.

(4)

”بيت سندي در وصف شريعت“
ره شريعت هليا، تفكر طريقِ ثئون
حالِ حقيقت رسيا، حرڪتِ حرصِ وئون
لئي لاهوتي پيا، وحدتِ وصالون
سي پينا بقا باغ ۾، فنا فرقِ پئون
پسو پندَ سندنون، اوءِ وجودان وهي ويا.

(5)

”بيت سندي در وصف طريق سلوڪ کون آن“
عجيبا عجيب، گر تمنا طريق
جان ڪهي نهارو ڪيڙو پيهي منجهه عميق (1)
تان پندَ پروئي ناهه ڪو اتِ ثيا حيرانِ حقيق
سندا ان دقيق، بجهڻان بهار ثيا. (2)

(6)

”بيت سندي“ *
[پندَ پروئي ناه ڪو جبل] جيڏوبي
اُپيون آهن جوئيون، اهڪيون چاڙهيون اي

(1) اصل. جا ڪهي نهارو ڪيرو۔ الخ (2) اصل. ”سدا ان دقيق ڪچرا بهار ثيا.“
* هن بيت جي پڙهڻي اسان پنهنجي گمان موجب قائل ڪئي آهي. اصل متن جي عبارت
هن طرح آهي: ”جي“ دوئي اڀاء هن جوتي اغي توچار.
حروات نهڪري سا ڪيران سئي ما مي در محدح دريجو“

چَپَرِ واتَ تہ ھڪڙي، سا ڪيڻان سُئي
متان پئي پئي پيرُ مَ چڏج پري جو

(7)

”بيت سندي در پند سالڪان“
اوڙي جا اصلائي، وانءِ تنہ مَ واتَ
پس پانڌيڙي پري جي، منهن ۾ مَجر ماتَ
وهي وڃاءِ مَ ويسرا، گهورئا گهرءِ گهاٽَ (1)
ڪوڏان ڪاه ڪوٽ، وهي وير ونهيو ڪئو (2)

(8)

”بيت سندي در وصف طريق وسلوڪ ڪون آن“
سنئينءِ سالڪ، هليا، آوات ويهي رهن (3)
ڪوڏان پسو قطارئا، ڪر پانڌي لئي پرين (4)
اوءِ هيجان هلن حق ڏونه، پيون ڏپئي ٻن
اوري ڪن نه آسرو، تائو توڙ وڃن
واڍي تنہ رهن، جت پري ري ڪي نه پسجي.

(9)

”بيت سندي در وصف ڪلمهءِ لا اله“
پار ”اله“ جي آئيا، ”لا“ سين لوءِ ٿئون
”ڪين“ ڪنيائون پاڻ سين، سچو پهر پئون (5)

(1) اصل: ”وهي وڃاءِ ميسرا اڪورا ڪر مڪات“ (2) اصل: ”وهي وير ونهيو ڪاو“ (3) اصل:

”هستي سالڪ هليا اوات ويهي وهن“ (4) اصل: ”ڪر ڏيس قطار ڪرياي لي پرين“ (5)

اصل: ”ڪنياءِ ڪي پين“

ٿئا ساچارا سُبْحَانَ جا، وِچا وِچ ويون
اُھس اُن پئون، ٻئي ڏونہ اڪيون نہ ڪٽي. (6)

(10)

”بيت سندي در وصف ڪلمہ ءِ اِلَاللّٰه“
”الآ“ اوريائين ڇڏي، اُوءِ ويا سي وري
ٿئا سيڪڙو سُبْحَانَ جا پيئن وڪ پري
جتي ڪون نہ مڪان ڪو، اُوءِ پسن تھان پري (2)
وئا تبت وري، جتي خوف نہ صوت ڪو (3)

(11)

”بيت سندي در وصف اسم ذاتي“
چيائون ”الله“ هاڏي جو حق
اُوءِ پاڻان ويا پيڙا، ٿيئن ذاتِ مُطَلَق
”فَلَاھُمْ اِلَّا اَنَا“ اِت نڪو شُبہ نہ شڪ
حاصل جني حق، سي واصل ٿئا وصالِ سين.

(12)

”بيت سندي در وصف ڪلمہ هو“
”هوءَ“ سين حل ٿئا، روح ۾ ٿيئن رھاڻ
اُوءِ نہ ڪنہ ماڳ نہ تڪيي، نہ ڪنہ رھن ناڻ
سي نڪنجان نڪنج ٿئا پاتارون پرياڻ
اُتي منجهڙو وڃي پاڻ، عقلِ عاقلين علمِ عالمين.

(1) اصل: ”بيڙوھ اڪي نڪري.“ (2) اصل: ”اُوءِ پسن تھادري“ (3) ھن کان اڳ صفحي 116

تي ھن ساڳي معنيٰ ۾ ”مثائون سوڊيس، جتي حرف نہ صورت ڪا.“

(13)

”بيت سندي در وصف سالڪان“
 تان ڪوڏهو پَهيڙا سنيهيڙو سندنون
 ڪئن پانڌيڙا پنڌ ۾، ڪنه پَر اُهيڙاڻون!
 ڪنه پَر هلَن حَق ڏونه، ڪنه پَر وصالون!
 ڪئن فنا ٿئا في الله ۾، ڪنه پَر مشاهدون!
 ڪهڙو حال حقيقت اُن جي، ڪهو پنڌ پرون!
 ”لَا يَعْلَمُ تَاوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ“ اونهون اُت سندنون
 ڪونه ڄاڻي مَنجهون، آءُ بُجهڻان بهار ٿئا

(14)

”بيت سندي در وصف مقامات سالڪان واه“
 جنه پنڌ نهايتَ ناه ڪا، نه ڪو اُنت نه چيهه
 سو ڪوڙين ڏسي ڪَنبِئَا ڏوران ڏاڍو ڏيهه
 اُت هَلُ حيرتَ ۾ ٿئو چيتان تون چليه
 اوري ڪَر مَ آسرو وِرچي تون مَ ويه
 ثابتُ ٿي سُبْحانَ سين، منجهه حقيقت پيه
 ته سوئي پَسِين ڏيه، جه ڪي سڪي سيڪو

(15)

”بيت سندي وصف آثار وحدت باري تعاليٰ جل شانہ“
 آثارين ”الله“ جي، اندر ڪئو اُهاڻ (1)
 اُٻينا اُهي عنايت جي پسندي هي شعاع (2)

(1) اصل: اڻاري (اشاري؟) (2) اصل: ”اُٻتيا اُهي عنايت جي سدي يه شعاع.“

تين ڪهيا ڪارو نيار ڏي، مٿي وءَ وهيا (1)
سندا تن ٽڪيا، وڃي ڪن ڪنن ٿئا.

(16)

”بيت سندي در وصف صفات اصول باري تعاليٰ“
أصولي صفاتين ”إله“ جي، سُبْحَا گهڻا پار (2)
نَ اَوَّ عَيْن ”ذات“ سي، نه سي ذاتيان ڌار
قديمُ قادرُ سين تو آهين اهي پار (3)
هي جي نرتا نور نيار پينا سي پاڪ ڀرمل ۾ (4)

(17)

بُجهي تنن اُپوڇهه، ڄاڻ وڃائي پاهنجو
هوئين جي سَپوڇهه، ته بُجهه مَر ٻُڙي جيترو.

(18)

”بيت سندي در وصف باري تعاليٰ“
عَقْل ات اوچون ٿئو نڪو فڪر بند (5)
إِجْتِهَادُ جو مُجْتَهَدَن جو تنه نه لڌو هئند
عَاجِزَانِ عُلُومُ ڪئا، وئو فائقن فنند
إِي حُكَمَائِينَ حَافِظِينَ ٿئو سِين بند (6)
وئو سيڪورند، ري ربّ ناه ڪين. (7)

(1) اصل: ”مٿي وه رهيا.“ (2) اصل: ”أصولي صفاتي الهجي.“ (3) اصل: ”قديم قادري“
اواهين اهي پار.“ (4) اصل: نرتا. هيءُ بيت بنا عنوان جي ڪتاب جي باب 19 جي وچ
۾ آيل آهي. (5) اصل: ”عقل اڌ اوج ٿئون ڪر فڪر بند.“ (6) اصل: ”اي حڪماء حافظ ٿئون
سبن بند.“ (7) اصل: ”ري صرب ناهڪ.“

(19)

”بيت سندي درصفت باري تعالیٰ“

- (1) اوليا تن عالم ۾، جن ستن منجهه گهرن
- (2) تنه گهر کي هيڪڙي لڏي سڀ وڃن
- (3) هوءِ جو ڳوڻي جي، هجي ساڪن سدا تن
- (4) مڃي سڀ وڃن، مٿي ماڳ ڏٺين کي.

(20)

عالم اڻيڪ جن جي، هون سلامت سي

قادر ڪمال قدرت سين عطا ان ڏي

- (5) هوءِ محل ماند معونت قرار قوت تن کي
- (6) [گهوٽيا تنه] گهرني پرچت جهاپا جائيون

---

(1) اصل: ”اوليا تن عالم ۾ جن ستن منج ڪرڻ“ (2) اصل: ته ڪرکي هيڪري لڏي سڀ وڃن. (3) اصل: ”هو جو ڳوڻي تنجي هجي ساڪن سدا تن.“ (4) اصل: ”مڃي سڀ وڃن معي ماڳ در سڪي.“ (5) اصل: ”هوءِ محض ماند معونت قرار قوت تن کي“ (6) اسان جي پڙهڻي بالڪل گماني آهي. اصل صورتخطي هن طرح آهي: ”ڪرني پرچه تاجا باحاي.“